

Tampereen yliopisto
Tiedotusopin laitos

LIINA PUUSTINEN ■ JANNE SEPPÄNEN

Luottamuksen KUUVA

Lukijoiden näkemyksiä
uutiskuvien uskottavuudesta

Luottavatko lehtien lukijat uutiskuviin? Mihin piirtyvät hyväksyttävän kuvankäsittelyn rajat? Millainen on lukijoiden visuaalinen lukutaito?

Luottamuksen kuva valottaa lukijoiden luottamusta uutiskuviin digitaalisen kuvankäsittelyn aikakaudella. Luottamus on monimutkainen sosiaalinen suhde, jossa on useita tasoja. Teemahaastatteluista jäsentyy neljä keskeistä luottamuksen kehystä: hiljainen, arvioiva ja kontekstualisoiva luottamus sekä epäily. Lomaketutkimus osoittaa, että lehtien lukijat sallivat enemmän kuvan digitaalista muokkausta kuin ammattijournalistit.

Lukijat käyttävät visuaalista lukutaitoaan rakentessaan suhdettaan uutiskuvaan ja osaavat analysoida uutiskuvia hyvinkin syvällisesti. Keskeinen kysymys ei olekaan se, onko lukijoilla visuaalista lukutaitoa, vaan milloin sitä käytetään.

JOURNALISMIN
TUTKIMUSYKSIKÖ

TAMPEREEN YLIOPISTO
TIEDOTUSOPIN LAITOS
JULKAISUJA / PUBLICATIONS
SARJA / SERIES A 113 / 2010

ISBN 978-951-44-8148-2 (PDF)

Liina Puustinen
Janne Seppänen

Luottamuksen kuva

Lukijoiden näkemyksiä
uutiskuvien uskottavuudesta

Tampereen yliopisto
Tiedotusopin laitos

Julkaisuja / Publications
Sarja / Series A 113 / 2010

SARJA

SERIES

Tutkimuksia	A	Studies
Raportteja	B	Reports
Keskusteluja ja katsauksia	C	Discussion and reviews
Opetusmonisteita	D	Textbook materials
Bibliografioita ja luetteloita	E	Bibliographies and catalogues

Myynti:

Tiedekirjakauppa TAJU

PL 617

33014 Tampereen yliopisto

puh (03) 3551 6055

fax (03) 3551 7685

taju@uta.fi

<http://granum.uta.fi>

<http://www.uta.fi/taju>

Taitto ja ulkoasun suunnittelu:

Teemu Helenius

Juvenes Print

Tampere 2010

ISBN 978-951-44-8148-2 (PDF)

Sisällys

Kiitokset	5
1 Johdanto	6
Fokus uutiskuvassa	7
Tutkimuskysymykset ja -asetelma	8
2 Mitä on luottamus?	12
Luottamus, vuorovaikutus ja yhteiskunta	13
Luottamus, media ja journalismi	22
Luottamus ja kuvajournalismi	29
Valokuvallisen luottamuksen semioottinen perusta	30
3 Tutkimusasetelma	36
Haastattelut	36
Laadullisen aineiston analyysi	38
Lomakekysely	43
4 Puhetta luottamuksesta ja epäilystä	45
Mikä on uutiskuvien tehtävä?	45
Luottamuksen kehykset	48
Ovatko lehtien uutiskuvat yleensä luotettavia?	53
"Sanoin pääsääntöisesti kyllä"	54
Oletko joskus epäillyt kuvan luotettavuutta?	56
Sota ja politiikka herättävät epäilyksiä	56
Tunteita herättävä kuva nostaa epäilyksiä	58
"Voisin olla vähän kriittisempi, mutten osaa epäillä"	58
"Riippuu lehdestä"	59
Onko paperi- tai verkkolehden kuvien luotettavuudessa eroa?	61
"Kummatkin yhtä luotettavia"	63
"Paperilehden kuva on luotettavampi"	64
Onko ammattilaisen tai lukijan ottaman kuvan luotettavuudessa eroa?	65
Kuvan huono laatu lisää luottamusta	68
Harrastajan välitön asenne vs. ammattilaisen rutiini	70

Etiikka ja vastuu	72
Ammattikuvaajan taito herättää luottamusta	74
Yhteenvetoa	75
5 Tarkennus kahteen uutiskuvaan	77
Lapsi Gazan hautajaisissa	77
Tunteet autenttisuuden tae	80
Tunteisiin vetoaminen epäilyttää	82
" Tämä voisi olla Unicefin mainos "	83
" Propagandaa "	84
Yhteenvetoa	85
Luottamus ja vahvasti muokattu kuva	85
" Nälkää ja vilua aavikolla "	87
" Sotakuvat ovat yleensä epäilyttäviä "	89
" Tämähän on tökerö puliveivaus "	89
" Katsojien huijausta "	91
" Sen jälkeen epäilee joka ikistä vastaan tulevaa kuvaa "	94
Yhteenvetoa	96
6 Kuvankäsittelyn rajat	97
Elementtien poistoja ei yleensä hyväksytä	97
Yleisö sallivampaa	101
Kuvankäsittelyesimerkit	103
Muokkaamisesta tulisi ilmoittaa	110
Enemmistö haluaa säännöt	111
Yhteenvetoa	111
7 Johtopäätökset	114
Luottamuksen dynamiikka	114
Tunteet ja luottamus	120
Kuvankäsittelyn rajat	122
Visuaalinen lukutaito	124
Lähteet	127

Liitteet

Kiitokset

Ilman vapaaehtoisia ei haastattelututkimus olisi ollut mahdollinen. Suuret kiitokset seuraaville henkilöille, jotka antoivat aikaansa ja kiinnostavia näkemyksiään sekä esitutkimuksessa että varsinaisissa haastatteluissa:

Anna-Liisa Aarti, Anni Asikainen, Leea Ahvo, Carita Elko, Kari Harju, Mitja Hokkanen, Päivi Huhtinen, Riitta Huovila, Mirja Jaanus-Järkkälä, Reetta Jouttimäki, Säde Kalaja, Hans Kauppila, Pia Karaspuro, Heli Koski-Lammi, Katriina Kurki, Jouni Laaksonen, Emma Lehtinen, Jari Lehtinen, Tapani Leinonen, Tiina Lencioni, Nora London, Arto Lode, Ville Majamaa, Tuomo Markelin, Mia Marttiini, Olli Mäntyranta, Tuukka Nikkilä, Tove Palmgren, Laura Pörsti, Miikka Pörsti, Arttu Ratinen, Juho Sammalkorpi, Joel Siltanen, Riikka Suhonen, Ari Tenhunen, Sirpa Tornberg, Katariina Stenberg, Mia Ursin ja Katariina Valtonen.

Kiitokset ystävällisestä avusta haastateltavien löytämisessä Auli Harjulle, Mari Kalajalle sekä Pentti ja Kalle Raittilalle. Lomakekyselyn aineiston keräämisestä ja käsittelystä kiitos kuuluu Susanna Vehmakselle. Kiitokset myös kyselyyn osallistuneille. Kiitos aineiston ja lähteiden jakamisesta sekä käsikirjoituksen kommentoinnista Jenni Mäenpäälle. Kiitämme vielä Janne Matikaista ja Pentti Raittilaa käsikirjoituksen kommentoinnista. Helsingin Sanomain säätiön rahoitus mahdollisti tämän tutkimuksen toteuttamisen.

Helsingissä, 27.5. 2010
Liina Puustinen ja Janne Seppänen

1 Johdanto

Kuvajournalismin tärkein eettinen periaate on, ettei kuvilla saa huijata. Niiden on avattava totuudenmukainen näkymä maailmaan, ja lukijan on voitava luottaa etenkin uutisten kuvitukseen. Mutta kuinka paljon ihmiset itse asiassa luottavat uutiskuviin? Entä mitä on kuvajournalismia kohtaan tunnettu luottamus – tai epäluottamus? Tämä tutkimus pyrkii antamaan vastauksia kysymyksiin luotaamalla suomalaisten käsityksiä uutiskuvien luotettavuudesta.

Lukijoiden käsitysten tutkiminen on tärkeää monista syistä. Ensinnäkin, tieto lukijoiden odotuksista auttaa toimituksia arvioimaan kuvankäsittelyn käytäntöjään. Toiseksi, lukijoiden käsitykset journalismin kuvallisuudesta kertovat heidän visuaalisesta lukutaidostaan, joka on yksi tärkeimmistä kansalaistaidoista tolkkuttoman kuvavirran keskellä. Kolmanneksi, lehtivalokuvan vastaanoton luotaaminen vie journalismin tutkimusta uusille alueille ja antaa vankemman tiedollisen pohjan myös journalistikoulutukselle.

Kirjoitettuun sanaan perustuvassa kulttuurissa puhutaan lehtien *lukijoista*, vaikka lehtien sisältö nojautuu yhä enemmän myös ei-kielellisiin ilmaissukeinoihin. Graafiset elementit, typografia, taitto ja kuvat rakentavat julkaisusta visuaalisen kokonaisuuden, joka puhuttelee lukijaa eri tavoin kuin pelkkä tekstin lukeminen. Julkaisujen laajeneminen verkkoon tuo mukaan yhä uusia aistimellisia ulottuvuuksia, esimerkiksi äänen. Olisikin oikeastaan parempi puhua lehtien *kokijoista* kuin lukijoista. Uusi termi kuulostaa kuitenkin keinotekoiselta, ja siksi puhumme tässäkin lukijoista.

Visuaalisuuden merkitys journalismissa on vahvistunut viime vuosikymmenten aikana. Kaikki suurimmat sanomalehdet ja liuta pienempiä ovat uudistaneet visuaalista ilmettään viemällä läpi ulkoasu-uudistuk-

sia. Kuvatoimittajien ja ulkoasupäälliköiden vakansseja on perustettu lisää. Visuaalisen journalismin yliopistollinen koulutus on vakiintunut osaksi journalistikoulutusta. Perinteinen termi kuvajournalismi on osittain korvautunut laajemmalla käsitteellä *visuaalinen journalismi*, joka viittaa kuvien ohella julkaisun kaikkiin silmin havaittaviin piirteisiin. Kuvajournalismi on siis osa visuaalista journalismia. Tässä tutkimuksessa puhumme kuvajournalismista, koska emme tutki lukijoiden kokemuksia journalismin muista visuaalisista ulottuvuuksista. Kuvalla viittaamme nimenomaan valokuvaan, emme piirroksiin tai muihin journalismissa käytettyihin kuvallisiin esityksiin.

Fokus uutiskuvassa

Tutkimuksemme luotaa lukijoiden suhtautumista journalistiseen valokuvaan paperi- ja verkkolehdistä. Erityisesti olemme kiinnostuneita siitä, mikä käsitys lukijoilla on uutiskuvan totuudellisuudesta digitaalisen kuvankäsittelyn aikakaudella: miten ja miltä osin lukijat luottavat uutiskuvaan?

Keskitymme uutiskuviin, koska niihin liittyy kaikkein eniten keskustelua kuvan luotettavuudesta ja digitaalisesta muokkaamisesta. Kuvatuotannon digitalisoituminen on lisännyt pelkoja valokuvallisen totuuden ja koko kuvajournalismin uskottavuuden murenemisestä. Osittain kysymys on siitä, että teknologinen muutos on uudella tavalla tuonut esiin vanhat valokuvallisen totuuden problematiikkaan liittyvät kysymykset. Kuvia on aina käsitelty, mutta digitaalisen käsittelyn helppous ja negatiivin katoaminen viimekätisenä ”todisteena” ovat kuitenkin lietsoneet uusia kierroksia keskusteluun.

Journalismin ammattilaiset myös ajattelevat, että koko uutismedian uskottavuus riippuu siitä, että lukijat voivat luottaa uutiskuvien aitouteen. Se on medialle itselleen luovuttamaton arvo. Hyvä todiste tästä ovat voimakkaat reaktiot niitä kuvaajia kohtaan, jotka ovat erehtyneet muokkaamaan uutiskuvia epäkorrektilla tavalla. Tunnetuimmat esimerkit viime vuosilta ovat Reutersin Adnan Hajj ja Los Angeles Timesin Brian Walski. Hajj lisäsi Beirutin pommituksia esittävään valokuvaansa lisää savupilviä ja Walski leikkasi rauhanturvaoperaatiossa olevan brittisotilaan kuvasta ja liimasi sen toiseen. Kummatkin ku-

vaajat erotettiin kuvankäsittelyn paljastuttua. Kyse ei ollut pelkästään siitä, että he olisivat huijanneet lukijoita epäaidoilla kuvillaan. Kuvaajat pettivät myös kollegiaalisen luottamuksen, joka on yksi hyvin toimivan työyhteisön keskeisiä periaatteita. Kollegoiden on voitava luottaa toisiinsa, siihen, että he jakavat samat eettisen toimintaperiaatteet. Osittain tästä syystä uutiskuvan muokkauksen ongelmaa yritetään hallita erilaisilla kuvankäsittelyohjeilla, jotka ovat nopeasti yleistyneet eri puolilla maailmaa.

Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että ammattijournalistit asettava uutiskuvalle erilaisia objektiivisuuden vaatimuksia kuin reportaasi- tai kuvituskuvalle. Uutiskuvien muokkaamiseen suhtaudutaan huomattavasti tiukemmin kuin muiden journalististen kuvatyypin käsittelyyn. (Ks. esim. Mäenpää 2008.) Tämä asettaa lukijan hankalan ongelman eteen. Jotta hän voisi edes alustavasti ennakoita, miten journalistista kuvaa on mahdollisesti muokattu, hänen pitäisi siis kyetä erottelemaan kuvatyyppejä toisistaan. Tämä voi olla ongelmallista lukijalle, koska se on hankalaa journalismin ammattilaisillekin. Pohjimmiltaan kysymys on lukijoiden *visuaalisesta lukutaidosta*. Tässä yhteydessä termi tarkoittaa kykyä arvioida kuvan journalistista tehtävää, totuutta ja erityisesti sen tuottamiseen liittyviä käytäntöjä. Hieman kärjistäen voisi sanoa, että samalla kun lukijan on voitava luottaa siihen, että uutiskuvissa pyritään mahdollisimman tarkkaan todellisuuden kuvaamiseen, hänen olisi samalla kyettävä katsomaan kuvaa mahdollisimman kriittisesti.

Tutkimuskysymykset ja -asetelma

Hankeessamme on kolme tutkimusongelmaa.

1. Millainen luottamus lukijoilla on uutiskuviin?
2. Missä määrin lukijat hyväksyvät uutiskuvien käsittelyä?
3. Millainen on lukijoiden visuaalinen lukutaito?

Ensimmäinen kysymys on tutkimuksellemme kaikkein olennaisin. Pyrimme ymmärtämään, millä tavoin käsitys luottamuksesta rakentuu lukijoiden puheessa ja millaisia eri ulottuvuuksia siitä löytyy. Toinen kysymys luottaa sitä, millaisia kuvankäsittelytoimenpiteitä lukijat hyväk-

syvät. Kartoitamme lukijoiden käsityksiä lomaketutkimuksen keinoin ja vertaamme niitä journalismin ammattilaisten käsityksiin. Kolmas kysymys koskee lukijoiden visuaalista lukutaitoa. Pohdimme aineistoomme nojautuen sitä, millä tavoin lukijat kykenevät pohtimaan uutiskuvien merkityksiä ja niiden asemaa osana journalismia ja visuaalista kulttuuria laajemminkin.

Teimme kolmekymmentä yksilöteemahaastattelua, kestoltaan keskimäärin 45 minuuttia. Haastatellut olivat iältään 15–65 -vuotiaita. He edustavat eri ammatteja ja sosiaaliryhmiä ja tulevat kolmesta eri kaupungista: Helsingistä, Tampereelta ja Jyväskylästä. Ennen varsinaisia haastatteluja teimme neljä koehaastattelua.

Varsinaisissa haastatteluissa käsiteltiin tutkimuskysymyksistä juontuvia teemoja. Keskustelun virittäjinä käytimme aitoja uutiskuvia, sekä paperi- että verkkolehdistä. Haastatteluissa myös kierrätettiin esimerkiksi, joissa uutiskuvaa oli käsitelty selvästi. Esimerkkikuvien tarkoitus oli inspiroida haastateltavia pohtimaan suhtautumistaan uutiskuvaan, sen luotettavuuteen ja muokkauksen rajoihin. Keskustelimme myös siitä, millainen ymmärrys vastaajilla on uutiskuvan tuotantoon vaikuttavista tekijöistä. Haastattelut tallennettiin ja purettiin tekstiksi analyysia varten.

Laadullisen aineiston rinnalle keräsimme lomakekyselyllä suppeahkon ($N \sim 140$) määrällisen aineiston. Lomakkeen muuttujilla luodattiin sitä, millaisissa tapauksissa lehtien lukijat ovat valmiita hyväksymään uutiskuvien digitaalisen käsittelyn ja milloin eivät. Tuloksia verrataan journalismin ammattilaisten asenteisiin, joita on kartoitettu Jenni Mäenpään (2008) tekemässä Muokkausta ja manipulaatiota -tutkimuksessa.

Tässä tutkimuksessa on siis kaksi aineistoa: tekstiksi purettu haastatteluaineisto ja lomakkeella kerätty määrällinen data. Pääpaino on haastatteluaineiston analyysissä, jossa luodataan lukijoiden uutiskuvien tulkintaa ja luottamussuhteen rakentumista kehysanalyysin keinoin.

Kuvien kokeminen kääntyy vain osittain kielellisiksi ilmaisuiksi ja tärkeimmät merkitykset löytyvät usein aineiston pienistä vivahteista, joita on hankala huomata ja tulkita (vrt. Seppänen 2005). Aineiston ryhmittelyn ja teemoittelun jälkeen suodatimme siitä neljä erilaista luottamuksen kehystä, jotka jäsentävät sitä, mitä ”lukijan luottamus”

pohjimmiltaan tarkoittaa kulttuurisena ilmiönä. Luottamuksen kehukset ovat *hiljainen luottamus*, *arvioiva luottamus*, *kontekstualisoiva luottamus* ja *epäily*. Kaikki kehukset ovat vahvasti läsnä aineistossa, mutta kaikkein hallitsevin niistä on hiljainen luottamus. Muut kehukset aktivoituvat haastatteluissa usein vasta kysyttäessä. Tämä viestii suomalaisen yleisön luottamuksesta uutiskuviin ja journalismiin. Luottamussuhteen rakentuminen ei ole kuitenkaan yksiselitteistä, vaan se on jatkuvasti muotoutuva prosessi. Haastateltavat osoittavat myös vastauksissaan kriittistä medialukutaitoa.

Laadullisessa tutkimusasetelmassa tulosten yleistettävyyttä ei ole rinnastettavissa edustavaan otantaan perustuvaan laajaan survey-tutkimukseen. Laadullisella aineistolla voidaan kuitenkin saavuttaa monipuolinen, syvälinenkin, kuva lukijoiden luottamussuhteen rakentumisesta uutiskuvaan ja sitä kautta journalismiin laajemmin.

Tutkimuksemme koostuu seitsemästä luvusta.

Johdantoluvun jälkeen pohdimme aiemman tutkimuksen valossa, mitä luottamuksen käsite merkitsee. Lähdemme liikkeelle luottamuksen psykologisesta merkityksestä ja liikumme kohti sen yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. Luvun loppuun pohdimme sitä, mitä luottamus tarkoittaa journalismissa ja kuvajournalismissa. Hahmotamme myös valokuvallisen luottamuksen semioottista perustaa, eli sitä, mitkä valokuvan ominaisuudet tarjoavat kiinnikkeitä katsojan luottamukselle.

Kolmannessa luvussa kuvailemme tutkimusasetelmamme yksityiskohtaisesti.

Luvussa neljä esittelemme neljä luottamuksen kehystä esimerkkien kanssa. Analysoimme sitä, kuinka luottamuksen kehukset ilmenevät haastatteluotteissa. Sen jälkeen tarkastelemme sitä, miten kehukset muotoutuvat haastateltavien puheessa paperi- ja verkkolehden kuvista. Viimeiseksi käsittelemme haastateltavien näkemyksiä amatöörivalokuvaajien ottamista kuvista.

Viidennessä luvussa tarkastelemme millaisia luottamuksen kehyyksiä aktivoituu, kun haastateltavat katsovat tarkemmin kahta ulkomaan uutiskuvaa. Toinen kuvista on paljastunut väärennökseksi.

Kuudennessa luvussa esitämme tuloksia uutiskuvien käsittelyn rajoista määrällisen kyselyn ja osittain myös laadullisen aineiston perusteella.

Kuvaesimerkkien avulla selvitämme yleisön hyväksyntää erilaisille kuvankäsittelyn keinoille. Samalla vertaamme yleisön ja ammattijournalistien käsityksiä toisiinsa.

Seitsemännessä luvussa esitämme johtopäätöksiä luottamuksen kehysten dynamiikasta ja pohdimme lukijoiden visuaalista lukutaitoa.

2 Mitä on luottamus?

Kielitoimiston sanakirja antaa hakusanalle *luottamus* seuraavia merkityksiä: luottaminen, luottavaisuus ja usko. Sanakirjan mukaan luottamus viittaa myös tunteeseen tai varmuuteen siitä, että johonkin voi luottaa ja ettei jokin tai joku petä toiveita. Näiden määritelmien valossa luottamus vaikuttaa kaikin puolin itsestään selvältä, arkiselta käsitteeltä. Kun käsitettä hieman raaputtaa, sen ongelmallisuus alkaa kuitenkin paljastua nopeasti. Mitä itse asiassa tarkoittaa se, että joku luottaa kanssaihmiisi, poliisiin, journalismiin tai lehtikuviin? Millä tavoin auton toimivuuteen luottaminen eroaa luottamisesta toiseen ihmiseen? Mistä on kysymys silloin, kun luotamme auringon nousevan huomennakin?

Koska tämä tutkimus on lähtökohdiltaan yhteiskuntatieteellinen, pyrimme ymmärtämään luottamusta ennen kaikkea sosiaalisena ilmiönä. Luottamus on ihmisten välinen suhde, joka voi muotoutua ja välittyä erilaisten instituutioiden tai esineiden – kuten esimerkiksi nyt uutiskuvan – kautta. Jos luotamme jonkun uutisvalokuvan esittävän todellisuutta oikein, luotamme samalla siihen, että kuvaaja ei ole huijannut katsojaa muokkaamalla kuvaa siten, ettei se enää vastaa linssin eteen avautunutta näkymää. Kuvan kautta muodostuu suhde kuvan tekijän, hänen edustamansa mediatalon ja kuvan katsojan välille. Kuten tämän tutkimuksen empiirisessä osassa saamme havaita, tämä suhde on kaikkea muuta kuin yksiselitteinen. Luottaako ihminen valokuvaajaan, mediaan vai kenties valokuvaan itseensä todellisuuden kuvaajana? Vai rakentuuko luottamus monien osatekijöiden summana?

Kaj Ilmonen ja Kimmo Jokinen näkevät kirjassaan *Luottamus modernissa maailmassa* (2002, 10) luottamuksen kysymyksen nousevan esiin sosiologisessa ajattelussa aina silloin, kun pohditaan yhteiskunnan koossa pysymisen edellytyksiä. Monista eri instituutioista, ryhmistä ja

intresseistä koostuva yhteiskunta tarvitsee luottamusta, jotta sosiaalinen järjestys ei järkkäisi. Luottamus on eräänlainen kitti, sidos ja vuorovaikutuksen muoto eri ryhmien välillä. Niinpä luottamuksen merkitys kasvaa erityisesti silloin, kun yhteiskunnat käyvät läpi suuria muutoksia. Länsimaisten yhteiskuntien nopea muutos jälkimoderneiksi ”informationyhteiskunniksi” onkin inspiroinut yhteiskuntatieteilijöitä pohtimaan luottamuksen kysymyksiä entistä enemmän. Keskeisiä nimiä keskustelussa ovat olleet muun muassa Niklas Luhmann, Claus Offe ja tämän tutkimuksen kannalta tärkeä brittisosiologi Anthony Giddens.

Myös median ja journalismin tutkijat ovat olleet kiinnostuneita luottamuksesta. He ovat pohtineet sitä, miten median antama kuva yhteiskunnasta vaikuttaa kansalaisten kokemaan luottamuksen tunteeseen. On arveltu, että median liioittelema epäsosiaalinen käyttäytyminen – esimerkiksi rikollisuus – on lisännyt kansalaisten epäluottamusta toisiinsa. Tutkijat ovat myös puntaroineet median vaikutusta siihen, millä tavoin kansalaiset luottavat poliittiseen päätöksentekojärjestelmään tai miten Internet mahdollistaa heille uusia poliittisen viestinnän keinoja. (Ks. Coleman, Scott & Morrison 2009, 4–5.) Mediatalojen halu tavoitella mahdollisimman suuria yleisöjä taloudellisen voiton maksimoimiseksi on myös haastanut journalismia kohtaan tunnettua luottamusta. (Väliverronen 2009, 13–14.) Yhdysvalloissa Pew Research Centerin¹ raportit kertovat yleisön luottamuksen laskusta journalistien ammattikuntaa kohtaan; tilannetta on luonnehdittu jo luottamuskriisiksi (Allan 2005, 6.) Vaikka luottamuksen ja journalismin suhdetta on siis pohdittu aiemminkin, kansalaisten luottamusta uutiskuviin ei ole selvitetty.

Luottamus, vuorovaikutus ja yhteiskunta

Luottamus medioihin, journalismiin ja lopulta lehtikuvaan on siis yksi osa laajempaa luottamuksen problematiikkaa, jonka juuret ulottuvat aina henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen saakka. Kun kaksi ihmistä vaihtaa ajatuksia, luottamus voi tarkoittaa sitä, ettei keskustelua vuodeta kolmannelle osapuolelle. Luottamus voi näkyä myös siinä, että kumpi-

1 The Pew Research Center for the People & the Press on yhdysvaltalainen mielipidemittauksia tekevä organisaatio.

kin osapuoli uskoo keskustelukumppanin vilpittömyyteen. Luottamus romuttuu, jos jompikumpi vedättää tai yrittää manipuloida. Kolmas luottamuksen tekijä liittyy kieleen itseensä: jotta keskustelu olisi mahdollinen, osapuolten tulee luottaa siihen, että sanojen merkitykset ovat suhteellisen vakiintuneita. Se on ymmärryksen välttämätön ehto.

Kuvatun kaltaisen kohtaamisen psykologiset edellytykset syntyvät jo varhaislapsuudessa. Imeväisikäisen turvallisuudentunne rakentuu suhteellisen vakaan ympäristön ja välittömän hoivasuhteen varaan. Se vastaa lapsen epävarmuuden tunteeseen ja lievittää siitä kumpuavaa ahdistusta. Lapsen ja hänen hoivaajansa välinen suhde on myös ihmisen ensimmäinen vuorovaikutussuhde. Siitä saadut kokemukset piirtyvät syvälle psyykeen ja vaikuttavat suoraan tai epäsuorasti kaikkeen myöhempään kanssakäymiseen. Niinpä varhaisen turvallisuuden tunteen menettämisellä voi olla kauaskantoisia seurauksia: kyky luottaa toisiin ihmisiin voi rapautua ja aiheuttaa monia vaikeuksia. Varhaislapsuudesta periytyvä luottamuspuula voi tuoda mukanaan jatkuvan epävarmuuden ja ahdistuksen. Psykologisesta näkökulmasta luottamuksen vastakohta ei ole epäluottamus vaan ahdistus ja kauhun, kuten Giddens (1991, 100) niin osuvasti muotoilee. Luottamus on myös toimivan parisuhteen perusta ja samalla henkilökohtaisen psyykkisen integriteetin ja arvostuksen lähde. Tämä näkyy esimerkiksi lausahduksessa: hän on luottamuksen arvoinen.

Näillä luottamuksen psykologisilla ulottuvuuksilla ei voida *selittää* sosiaalisen ja yhteiskunnallisen tason ilmiöitä, mutta jossain määrin ne vaikuttavat myös siihen, millä tavoin yksilön luottamus muotoutuu yhteiskunnallisiin instituutioihin ja niiden edustajiin. Luottamuksen menettäminen viranomaisiin tai poliittiseen koneistoon kulkee rinnan psykologisten turvattomuuden ja voimattomuuden tunteiden kanssa. Sosiaalisen ja yhteiskunnallisen järjestyksen säilyminen edellyttää luottamusta, ja kuten tuonnempana näemme, suomalaiset ainakin sanovat luottavansa esimerkiksi poliisiin ja tuomioistuinlaitokseen. Luottamuksen yhteiskunnallista merkitystä kuvaavat sellaiset ilmaisut kuin ”hallituksen on nautittava eduskunnan luottamusta”, ”toimitusjohtaja menetti omistajien luottamuksen”, ”pankkijärjestelmän luotettavuus on pystyttävä takaamaan”.

Sosiologi Niklas Luhmann (1988) erottaa luottamuksessa kaksi eri merkitystä, joita hän kuvaa termeillä *confidence* ja *trust*. Sanakirjan mukaan *confidence* merkitsee varmaa uskoa, jonkun tai jonkin luottavuuteen, totuuteen, kykyyn tai voimaan. *Trust* puolestaan viittaa tunteeseen tai uskoon siihen, että voi *nojautua* johonkin. Luhmann tuo erotteluun uusia ulottuvuuksia, ja hänen näkökulmastaan ensimmäisen termin voisi kääntää *hiljaiseksi luottamukseksi* ja jälkimmäisen *arvioivaksi (harkituksi) luottamukseksi*.²

Hiljaisesta luottamuksesta on kyse silloin, kun sen enempää pohtimatta oletamme, että raha on käypää valuuttaa jolla voi ostaa tavaroita. Hiljainen luottamus on uskoa siihen, että koko järjestelmä tai instituutio toimii oletetulla tavalla. Tällainen luottamus ajautuu kriisiin, kun talous alkaa romahtaa, kuten oli käydä Kreikalle keväällä 2010. Hiljaiselle luottamukselle tyypillistä on, että ihmiset laskevat sen varaan, että luottamuksen menettämisen riski on lähes olematon ja näin käytännössä kieltävät luottamuksen menettämisen mahdollisuuden. Periaatteessa on mahdollista, että kaikki tiedot ihmisten talletuksista häviävät pankin tietokannoista. Tästä huolimatta ihmiset eivät juuri ota huomioon asiaa arjessaan, koska he hiljaisesti luottavat systeemin toimivuuteen.

Arvioivaan luottamukseen puolestaan liittyy tietoinen riskin ottaminen, epävarmuuden ja turvattomuuden sietäminen. Voimme esimerkiksi tehdä sijoituksia enemmän tai vähemmän tietoisina niiden riskeistä, mutta kuitenkin luottavaisena itse järjestelmän toimivuuteen. Anthony Giddens kuvaa osuvasti näiden kahden luottamuksen ulottuvuuden välistä eroa: ”Yksilö, jolla ei ole eri vaihtoehtoja punnittavinaan, on hiljaisen luottamuksen tilassa. Yksilö, joka tunnistaa erilaisia vaihtoehtoja ja yrittää vastata niiden ilmentämiin riskeihin, ilmentää arvioivaa luottamusta” (Giddens 1991, 31).

Hiljainen ja arvioiva luottamus lomittuvat toisiinsa. Jos hiljainen luottamus koko talousjärjestelmän toimivuuteen horjuu, se näkyy toimeliaisuuden tyrehtymisenä, koska ihmiset eivät halua tehdä investointeja

2 *Confidence* on aiemmin suomennettu ”luottavaisuudeksi” ja *trust* ”luottamukseksi” (ks. esim. Ilmonen & Jokinen 2002). ”Luottavaisuus” antaa kuitenkin kevyehkön vaikutelman, mikä ei nähdäksemme oikein resonoi Luhmannin ajatuksen kanssa. Hänelle hiljainen luottamus on vahva asia. Se sisältää ajatuksen, että meidän ei tarvitse elää jatkuvassa epävarmuuden tilassa ja pelätä sosiaalisten rakenteiden luhistumista. (Luhmann 1988, 97.)

eli ottaa laskelmoituja riskejä. Koko järjestelmän luotettavuus ja mahdollisuus hallittuun riskiin antavat taloudellisille toimijoille – olivatpa ne sitten yrityksiä tai yksityisiä kansalaisia – turvallisen toimintaympäristön. Hiljaisen ja arvioivan luottamuksen välille voi myös rakentua negatiivinen kierre: jos hiljaista luottamusta ei ole, harkittuja riskejä ei oteta, ja jos harkittuja riskejä ei oteta, hiljainen luottamus murenee entisestään. Voidaankin kysyä, eikö itse asiassa arvioiva luottamus ole vain yksi hiljaisen luottamuksen muoto. Jos näin on, niin luottamus ei jakaudu kahteen erilaiseen tyyppiin. Kyse on vain siitä, kuinka *tiedostettu* luottamukseen sisältyvät riskit ovat. Vaikka hiljaisen ja arvioivan luottamuksen erottaminen onkin ongelmallista, ne kuitenkin kuvaavat luottamuksen eri puolia ja auttavat ymmärtämään monimutkaisen ilmiön sosiaalisia ulottuvuuksia.

Hiljaisen ja arvioivan luottamuksen dynamiikka tulee esiin myös tämän tutkimuksen aineistossa. Pyrimme kuitenkin osoittamaan, kuinka luottamuksen ongelmassa on enemmän ulottuvuuksia kuin Luhmannin luonnostelemat kaksi tyyppiä. Vaikka olemme tehneet yksilöhaastatteluja, emme kuitenkaan pyri ymmärtämään luottamusta psykologisena ilmiönä vaan hahmottamaan aineistosta yleisiä luottamuksen kulttuurisia kehyksiä. Psykologinen luottamuksen taso on jokaisen tulkinnan ja kuvakokemuksen pohjalla, mutta se ei ole varsinainen tutkimuskohteemme.

Nykyisessä yhteiskunnassa luottamus liittyy riskien hallintaan. Ihmiset joutuvat ottamaan riskejä ja harkitsemaan, millaisia seuraamuksia niiden realisoitumisella mahdollisesti on. Luhmannin mukaan tehokkain tapa välttää riskejä on olla tekemättä mitään. Giddens arvostelee näkemystä toteamalla, että juuri toiminnasta pidättäytyminen voi tuoda mukanaan riskejä. Sen lisäksi jokainen joutuu kohtaamaan riskejä, kuten esimerkiksi ydinsota tai ekokatastrofi, jotka eivät ole yksittäisen ihmisen valittavissa. (Giddens 1991, 32.) Luhmannia voidaan arvostella myös siitä, että hän käsittää luottamuksen järkipäiseksi ja kognitiiviseksi ilmiöksi. Häneltä jäävät syrjään luottamukseen liittyvät tunteet, jotka muodostavat perustan sekä yksilöiden väliselle että instituutioihin kohdistuvalle luottamukselle (vrt. Ilmonen & Jokinen 2002, 63). Tämäkin tutkimus osoittaa, että luottamuksessa on ennen kaikkea kyse tunneperäisestä, ei niinkään punnittuun ajatteluun kytkeytyvästä ilmiöstä.

Luottamus on historiallinen ilmiö. Traditionaalisissa yhteiskunnissa ihmisten sosiaalinen liikkuvuus ja ylimalkaan mahdollisuus tehdä valintoja olivat huomattavasti rajatut kuin nykyään. Ihmiset kohtasivat erilaisia vaaroja: tulvat, luonnononnettomuudet, sodat. Mutta vasta vallinnan mahdollisuus toi mukanaan riskin ja tilaisuuden väärin valintoihin, jotka voivat johtaa pettymyksiin tai henkilökohtaisiin katastrofeihin. Valintojen tekeminen edellyttää sekä hiljaista että arvioivaa luottamusta, mutta luottamustyyppinen keskinäinen suhde riippuu muun muassa poliittisista ja taloudellisista suhdanteista. Luhmannin (mt., 99) mukaan poliittinen ja taloudellinen liberalismi siirtää ihmisten odotuksia hiljaisesta luottamuksesta arvioivaan luottamukseen. Toisin sanoen: taloudellisen liberalismiin oloissa myös henkilökohtaisessa elämässä arvioitu riskinotto korostuu hiljaisen luottamuksen kustannuksella. Voidaan ajatella, että esimerkiksi asuntolainojen peruskorkosidonnaisuuden poistaminen ja siirtyminen yhä enemmän markkinoiden heiluteltavissa oleviin korkoihin on lisännyt arvioivan riskinoton merkitystä jokaisen elämässä. Samaan suuntaan vaikuttavat monet markkinasidonnaiset eläkejärjestelmät.

Luhmannilta vaikutteita saanut Giddens näkee yhteiskunnan modernisoitumisen vaikuttaneen luottamussuhteiden muotoutumiseen. Modernisoituminen alkoi länsimaisissa yhteiskunnissa 1600-luvun loppupuolelta ja laajeni teollistumisen ja rahan perustuvien vaihtosuhteiden kehittymisen myötä globaaliksi prosessiksi. Luottamuksen problematiikalle keskeistä modernisaatiossa oli traditionaalisten vuorovaikutuksen muotojen purkautuminen ja yhteiskunnan aika/tila -suhteiden muutos. Giddens (1991, 21) kuvaa tätä kehitystä termillä *disembedding*. Käsite viittaa siihen, että ihmiset eivät ole enää niin aikaan ja paikkaan sidottuja kuin aikaisemmin. Me voimme esimerkiksi kuvitella siirtyvämmemme toiseen paikkaan ja aikaan nopeasti ja joustavasti ottamalla vaikkapa lennon Helsingistä New Yorkiin. Tällainen siirtymä ei ollut mahdollinen kaksisataa vuotta sitten. Kyse ei ole pelkästään fyysisestä mahdollisuudesta liikkua aikavyöhykkeeltä toisella, vaan tämän mahdollisuuden avaamista kulttuurisista tavoista mieltää aika ja tila – siis eräänlaisista mentaalisisista maailman jäsentämisen muodoista. Modernisaation kullussa myös ihmisen siteet omaan yhteiskunnalliseen kerrostumaansa tai luokkaansa ovat höllentyneet ja sosiaalinen liikkuvuus lisääntynyt.

Giddensin termin voisikin kääntää juurettomuuden tai kodittomuuden lisääntymiseksi, tosin hän ei arvota tapahtunutta negatiivisesti, mihin ehdottamamme suomennokset viittaavat. Joka tapauksessa modernisaation tuloksena ihmiset saavat kohdata arjessaan paljon erilaisia ihmisiä, sopeutumaan uusin ympäristöihin ja instituutioihin. Ihmiset joutuvat ottamaan riskejä ja luottamaan entistä enemmän niin ventovieraisiin kuin erilaisiin yhteiskunnallisiin instituutioihin ja asiantuntijajärjestelmiin. Viimeksi mainittuja Giddens (mt., 83) kutsuu *abstrakteiksi systeemeiksi*. Hyvin harva lentomatrustaja osaa arvioida sitä, kuinka ammatitaitoisia pilotit ovat, miten kone on huollettu tai onko polttoainetta tankattu riittävästi. Matkustajan on vain hiljaisesti luotettava tekniseen asiantuntemukseen ja viranomaisiin, jotka puolestaan valvovat lentoliikenteen sääntöjen noudattamista.

Yksittäinen ihminen tai kansalainen kohtaa abstraktit systeemit hyvin konkreettisesti esimerkiksi mennessään lääkärin vastaanotolle. Vuorovaikutus lääkärin kanssa voi olla läheistä ja siinä voidaan pelata monilla tuttuuden ja välittömän vuorovaikutuksen elementeillä, kuten myötätunnolla ja tuttavallisuudella. Siitä huolimatta varsinainen luottamus perustuu abstraktiin systeemiin, jonka pitää taata asiantuntijuuden laatu. Hyvä esimerkki tästä on skandaalit, joita Suomessa syntyi talvella 2010, kun ”valelääkäreiden” paljastuminen saattoi koko terveydenhoitojärjestelmän uskottavuuden kyseenalaiseksi. Kansalaiset eivät enää pelkää kysyneet, onko lääkärini hyvä vaan onko hän lääkäri ylimalkaan. Myös uutisorganisaatiot ovat abstrakteja systeemejä, jotka perustuvat toimituksien ja journalistien asiantuntemukseen todenperäisen tiedon tuottajina.

Lääkärin vastaanoton kaltaisia pisteitä, joissa yksittäinen kansalainen joutuu tai pääsee vuorovaikutukseen abstraktien systeemien kanssa, Giddens kutsuu *kohtaamispisteiksi* (access points). Jälkmodernissa maailmassa näitä pisteitä löytyy tietenkin lukematon määrä. Yhteistä niille on kuitenkin erottelu näyttämön (frontstage) ja takanäyttämön (backstage) välillä. Niinpä lääkäri saattaa kohdella jatkuvasti vaivojaan valittavaa potilasta hyvin kärsivällisesti mutta jälkeenpäin purkaa ärtymystään luulosairaasta potilaasta kollegalleen. Jos lääkäri paljastaisi todelliset tunteensa vastaanotolla, hän antaisi epäprofessionaalisen ja samalla epäluotettavan kuvan itsestään ja koko systeemistä. Myös

luottamus journalismiin perustuu osittain näyttämön erottamiseen takanäyttämöstä: ihmiset saavat koettavakseen vasta journalistisen työn lopputulokset. Koko tuotantoprosessi ja siihen kuuluvat epävarmuus, keskustelut, medioiden välinen kilpailu ja ylimalkaan uutisen rakentuminen jäävät kansalaiselta syrjään. Voidaan miettiä sitä, lisäksi vai vähentäisikö prosessin läpinäkyvyys luottamusta uutisiin. Entä millaisia kohtaamispaikkoja ihmisille tarjoutuu journalismin professionaaliseen asiantuntemukseen nojautuviin systeemeihin? Palaamme tähän kysymykseen tuonnetuina medioita kohtaan tunnettua luottamusta käsitellessämme.

Miksi ihmiset sitten luottavat toisiinsa, miksi he ovat valmiita ottamaan riskejä? On ilmeistä, että vähäinen luottamus kanssaihmiin ja ehkä myös instituutioihin rajoittaa ihmisen yhteiskunnallista ja sosiaalista toimintakykyä – varsinkin yhteiskunnassa, jossa riskin ottamiseen rohkaistaan monessa suhteessa. Toisaalta liian vahva luottamus on naiivia ja tuo mukanaan vaikeuksia ja pettymyksiä. Kummassakin tapauksessa sosiaalinen ”hyöty” jää vähäiseksi. Luottamussuhteella voidaan saavuttaa monia hyötyjä: se mahdollistaa ihmisten mutkattoman yhteistoiminnan. Mutta sillä voidaan myös rationaalisesti kalkyloida ja laskea jonkun luottamuksen varaan esimerkiksi taloudellisten hyötyjen saamiseksi. Tällöin se, jolla on pelissä enemmän, joutuu myös ottamaan suuremman riskin. Rikkaalla on varaa ottaa enemmän tappiota luottamuksen murtumisesta kuin köyhälle. Tällaisessa ajattelutavassa on kuitenkin kaksi ongelmaa. Ensinnäkin, ei ole olemassa mitään metritikkua arvioida luottamukseen liittyviä sosiaalisia hyötyjä/haittoja. Luottamus ei ole kvantifioitavissa. Toinen ongelma on jo mainittu edellä: luottamus on usein kaikkea muuta kuin rationaalista. Se on uskoa ja tunteita, niiden muodostamia sidoksia.

Mistä luottamus sitten tulee? Claus Offe (1999, 52) tarjoaa yhdeksi selitykseksi aikaisempaa kokemusta, yhteistoiminnan kehittymistä historiallisesti. Kun ihmiset ovat tarpeeksi kauan olleet vuorovaikutuksessa ja tottuneet luottamaan toisiinsa, niin siitä rakentuu eräänlainen moraalinen velvoite olla pettämättä toisen luottamusta. Tätä kuvaa myös arkinen sanonta, että luottamuksen rakentaminen ottaa aikaa tai vaikkapa joukkuepeleistä tuttu ilmaisu luottopelaaja; ilmaisu, jonka sisälle aika on tiivistynyt positiivisina kokemuksina kyseisen pelaajan toiminnas-

ta. Ajan kanssa rakentunut luottamus on myös journalismin ytimessä: perinteisen ja laadukkaan uutisvälineen on helpompi perustella luotettavuuttaan kuin vasta julkisuuteen ponnahtaneen tulokkaan. Tämä voi olla yksi syy siihen, miksi nettimedioiden luotettavuus ei ole niin vahva kuin perinteisten tai miksi perinteisten medioiden nettiversiot koetaan luotettavammaksi kuin pelkästään netissä operoivat mediat. Kun välineen luotettavuus on rakennettu hiljalleen, on myös syytä olettaa, että sitä varjellaan hyvin tarkasti. Tästä näkökulmasta edellä mainittu Reutersin ankaruus kuvaajansa tekemää kuvamuokkausta kohtaan tulee hyvin ymmärrettäväksi.

Klassisen sosiologian hengessä voimme siis ajatella, että luottamus mahdollistaa sosiaalisen vuorovaikutuksen tekemällä siitä ennustettavaa. Jos ihmiset eivät luota toisiinsa, arkinen yhteiselo, puhumattakaan tulevaisuuteen suuntautuvasta toiminnasta, vaikeutuu ja voi myös osoittautua käytännössä mahdottomaksi. Kimmo Jokinen ja Kaj Ilmonen ovat tiivistäneet hyvin ajatuksen luottamuksen yhteiskunnallisesta tehtävästä:

Nykyiset voimakkaasti globalisoituvat, mullistusten ja epävarmuuden keskellä elävät yhteiskunnat vaativat kansalaisiltaan jatkuvia valintoja ja niihin liittyviä riskinottoja. Niiden tukena ei ole enää sellaista yhtenäiskulttuurista symbolien ja ideologioiden järjestelmää, joka kykenisi muokkaamaan tarjolla olevasta merkitysten ja tulkintojen kirjosta integroidun kokonaisuuden. Luottamus on ensiarvoisen tärkeää tällaisissa totuuksien kaikkinaisen epäilyn yhteiskunnissa, jotka vaativat jäseniltään lähes jatkuvaa refleksiivisyyttä. Voidaan jopa väittää, että ilman sitä rationaalisesti toimimaan pyrkivät yhteiskunnat eivät ole edes mahdollisia. Luottamus on yksi keino etsiä hajakeskitetystä tilasta olevalle institutionaaliselle järjestelmälle sellaista integroivaa perustaa, joka helpottaisi ihmisten välistä vuorovaikutusta ja heidän keskinäistä yhteistyötään. (Ilmonen & Jokinen 2002, 10–11.)

Luottamusta ei kuitenkaan kannata idealisoida, koska myös epäluottamuksella on tärkeitä sosiaalisia tehtäviä. On esimerkiksi järkevää olla luottamasta täysin vieraaseen ihmiseen, epäilyttävältä vaikuttavaan lää-

käriin tai tietämättömyytensä osoittaneeseen asiantuntijaan – tai julkiksista juoruvaan mediaan. Myös joillain yhteiskunnallisen toiminnan alueilla epäluottamuksella on vahva asema ja juonittelu arkipäivää, puoluepolitiikka ilmeisimpänä esimerkkinä. Epäluottamus voi myös liittyä tietoiseen vallankäyttöön: ihmisiä voidaan pitää pelonsekaisessa tietämättömyydessä antamalla heille epävarma kuva tulevaisuudesta. Epäluottamus näkyy myös sopimusjuridiikassa. Pankit eivät lainaa asiakkailleen rahaa ilman kirjallisia sitoumuksia takaisin maksusta. Lähtökohtana ei tällöin ole tietenkään molemminpuolinen luottamus: lainasopimus allekirjoitetaan siitä nimenomaisesta syystä, ettei luottamusta ole. Joskus kaupan kassalla saattaa törmätä lappuun, jossa kehoitetaan asiakkaita avaamaan kassinsa ”molemminpuolisen luottamuksen säilyttämiseksi”. Kehotus tietenkin paljastaa karusti, kuinka jokainen asiakas on potentiaalinen varas.

Epäluottamusta voidaan siis pyrkiä hallitsemaan erilaisten lakien, asiakirjojen ja käytäntöjen avulla. Kun digitaalinen kuvankäsittely yleistyí lehdissä, jo pelkkä mahdollisuus entistä saumattomampaan kuvien vääristelyyn herätti kentällä paljon keskustelua, mikä oli selvä osoitus luottamusperustan horjumisesta. Monet epäeettisiksi koetut kuvamuokkaukset ovat sen jälkeen saaneet mediat rakentamaan uudelleen luottamusta julkaisemalla kuvankäsittelyohjeita. Kenties kaikkein tunnetuimmat niistä ovat Reutersin ja NPPA:n³ ohjeistukset. Ohjeiden ja normien luominen on kuitenkin median luotettavuudelle hieman problemaattista. Mediatalot pyrkivät lisäämään luottamusta lehtikuvaan asettamalla tiukkoja normeja. Samalla normit kuitenkin vääjäämättä osoittavat – kuten kehotus avata kassi kassalla – että luottamus on kaikkiaan heikoissa kantimissa. Ne problematisoivat mediaa kohtaan mahdollisesti tunnetun hiljaisen luottamuksen tekemällä huijauksen mahdollisuuden entistä näkyvämmäksi.

3 National Press Photographers Association (NPPA) on yhdysvaltalainen lehtikuvaajien etujärjestö. Kuvankäsittelyn normit löytyvät osoitteesta http://www.nppa.org/professional_development/business_practices/ethics.html (katsottu 25.4.2010).

Luottamus, media ja journalismi

Suomen Tietotoimisto määrittelee verkkosivuillaan avainarvoikseen luotettavuuden, nopeuden, kattavuuden ja asiakastyytyväisyyden. Luotettavuuden sanotaan kuitenkin olevan kaikkein tärkein:

STT:n keskeisin toiminnallinen arvo on luotettavuus, sillä muilla arvoilla ei ole merkitystä, jos STT:n toimintaan ei luoteta. Luotettavuus tarkoittaa ensisijaisesti sitä, että välitetyt tiedot pitävät paikkansa. Tämän varmistamiseksi STT:ssä noudatetaan aina erityistä tarkkuutta. Kiistanalaiset tiedot pyritään tarkistamaan useista lähteistä. Lähteiden antamiin tietoihin suhtaudutaan kriittisesti eikä niitä välitetä lukijoille ja kuulijoille sellaisinaan ilman toimittajan omaa arviointia.

Luotettavuus merkitsee myös sitä, että STT seuraa yhteiskuntaa ja elämän ilmiöitä laaja-alaisesti ja ennakkoluulottomasti ja ottaa huomioon erilaiset yhteiskunnalliset mielipiteet ja molemmat sukupuolet sekä erilaisissa taloudellisissa asemissa olevat, eri-ikäiset, eri alueilla asuvat ja eri etnisiä ryhmiä edustavat ihmiset. Vaikka faktat olisivat oikein, säännönmukaisesti samanlaisena valitut näkökulmat voivat vääristää kokonaiskuvaa. (STT 2010.)

Myös Aamulehti kirjoittaa toimivansa ”demokratian, sananvapauden, luotettavan tiedonvälityksen ja Pirkanmaan hyvinvoinnin puolesta.” Luotettavan tiedonvälityksen sanotaan luovan pohjan kaikelle toimituksen työlle.

Lukijat ja asiakkaat voivat luottaa Aamulehden toimintaan ja lupauksiin kaikissa olosuhteissa. Lehden journalistista työtä ohjaavat sananvapauslaki, lehtimiehen ohjeet ja lehden määrittelemät sisäiset pelisäännöt. Aamulehden toimittaja varjelee työssään kaikin keinoin lehden riippumattomuutta ja luotettavuutta. Aamulehti pyrkii journalismissaan oikeellisuuteen, oikeudenmukaisuuteen, tasapuolisuuteen ja lukijan nopeaan, monipuoliseen palveluun. (Aamulehti 2010.)

Sitaateissa näkyvät journalistisen luottamuksen monet puolet: se voi liittyä esitettyjen tietojen oikeellisuuteen, laaja-alaisuuteen, lehden antamien lupausten pitämiseen ja tehtäviin. Mutta yhtä lailla luotettavuus voi merkitä lehden säännöllistä kolahtamista postiluukusta tai välineen kykyä pitää yllä lukijan turvallisuuden ja vakauden tunteita. Viimeksi mainittua ulottuvuutta kuvastavat hyvin median rituaalit, säännöllisesti toistuvat tapahtumat, jotka keräävät kansakunnan viestinten ääreen. Tällaisia ovat esimerkiksi jokailtaiset televisiouutiset ja vaikkapa itsenäisyyspäivän juhlat. Rituaalien avulla media rakentaa kansakunnan yhteisöllisyyden tunnetta ja muotoutuu osaksi turvallisuutta ja jatkuvuutta ylläpitäviä rakenteita ja prosesseja (ks. esim. Sumiala 2010).

Journalismin tutkijat Matthias Kohring ja Jörg Mathes (2007) erottavat toisistaan termit *luottamus* (trust) ja *luotettavuus* (credibility) ja toteavat, kuinka journalismin tutkimus on perinteisesti puhunut enemmän luotettavuudesta kuin luottamuksesta. Luotettavuus on yksi luottamuksen elementti, jota on kuitenkin vaikea arvioida. Voidaan esimerkiksi ajatella, että uutinen on luotettava, jos se faktisesti pitää yhtä tapahtuneen kanssa. Tästä huolimatta se, mitkä faktat tapahtumasta esitetään ja millaisia kielellisiä ja visuaalisia ilmaisuja käytetään, muodostaa juttuun näkökulman ja sulkee muita pois. Klassinen esimerkki löytyy onnettomuusutisoinnin otsikoinnista. ”Jalankulkija jäi auton alle suojatiellä” ja ”Liikemies ajoi lapsen päälle suojatiellä” voivat kumpikin kuvata tilannetta oikein. Kummassakin tapauksessa media voi olla luotettava siinä mielessä, että kuvaus todellisuudesta pitää paikkansa. Mutta kumman otsikon antama vaikutelma on lähempänä ”todellisuutta”? Kuvajournalismissa samankaltaisia merkitysten siirtymiä voi saada aikaan esimerkiksi kuvakulman valinnalla ja kuvien rinnastamisella.

PEW Research Centerin raportissa kerrotaan kuinka yhdysvaltalaisen yleisön luottamus uutisjuttujen virheettömyyteen on laskenut 1990-luvun lopulta lähtien. Vuonna 2009 vain 29 prosenttia amerikkalaisista uskoi, että uutismediat pystyvät välittämään täysin paikkansapitävää tietoa. Saman kyselyn mukaan 63 prosenttia piti uutisia epätasmoisina. Vastaavassa tutkimuksessa vuonna 1985 vielä 55 prosenttia sanoi uutisten olevan virheettömiä ja 34 prosenttia epätasmoisia. Raportin mukaan 60 prosenttia amerikkalaisista myös katsoo, että uutisorganisaatiot ovat poliittisesti painottuneita. (PEW 2009, 2.)

Suomalaisten luottamus medioihin on korkea, mutta vaihtelee median mukaan. Jääsaaren ja Karppisen (2007, 10–11) selvityksen mukaan kaikkein luotettavimmaksi ihmiset arvioivat edelleen Yleisradion tv-uutiset, joita pitää luotettavana tai erittäin luotettavana 95 prosenttia suomalaista. Ylen uutisten jälkeen tulivat MTV3:n (87 %), STT:n (85 %) ja Helsingin Sanomien (66 %) uutiset. Ilta-Sanomia pitää luotettavana tai erittäin luotettavana vain 15 prosenttia vastanneista, Iltalehden vastaava luku on 13. Yli puolet vastanneista sanoi luottavansa niihin vain vähän tai ei lainkaan. Samassa tutkimuksessa tiedusteltiin myös sitä, millä tavoin ihmiset luottavat itse tilaamiinsa sanomalehtiin. Tulos vahvasti suomalaisten kiinteää suhdetta ”omaan” uutisvälineeseensä: 89 prosenttia vastanneista luotti kotiin tilaamaansa lehteen paljon tai erittäin paljon. (Mt.)

Edellä mainittujen selvitysten ongelma on se, ettei niissä yleensä eritellä sitä, mitä luottamuksella tarkoitetaan eli ne eivät tavoita luottamuksen käsitteen monisyisyyttä. Luottamusta käsitellään myös kaksijakoisena kyllä/ei -kysymyksenä, joiden välillä ei ole vaihtoehtoja (ks. myös Matikainen 2009). Esimerkiksi kotiin tilattujen sanomalehtien luotettavuuteen voivat vaikuttaa monet journalistiselle sisällölle toisarvoiset seikat, kuten esimerkiksi se, kuinka luotettavasti lehti ilmestyy ja miten se kannetaan postiluukkuun. Jos lehden jakelu ei toimi, sen luotettavuus romahtaa nopeasti. Luottamus voi liittyä myös siihen, millä tavoin välineen käsittelemät asiat vastaavat lukijan ja katsojan odotuksia, eli tuovat esiin hänen maailmankuvansa kannalta olennaisia asioita Edellä mainittuihin tuloksiin kannattaa suhtautua varauksella siksikin, koska muissa kuin iltapäivälehdissä luottamusta kysyttiin suhteessa uutisaineistoon. Iltapäivälehdistä tiedusteltiin myös suhtautumista lehtiin itseensä. Voidaan ajatella, että uutisia nyt ylimalkaan pidetään luotettavampana kuin esimerkiksi visailuohjelmia tai juorusivuja. Samalla tavoin luotettavuuteen voivat vaikuttaa median yhteiskunnallinen asema. Vakiintuneen institutionaalisen toimijan rooli saatetaan kokea luotettavammaksi kuin hahmottoman uuden toimijan. Tämän tutkimuksen laadullisten haastatteluiden perusteella (ks. luku 4) luottamuksen kysymys näyttäytyy kyllä/ei -vastauksia huomattavasti monitahoisempana ilmiönä. Se on dynaaminen suhde, joka rakentuu niin tiedollisista kuin tunneperäisistä tekijöistä, jotka eivät ole pelkistettävissä kahteen vaihtoehtoon.

Luottamus uutisten paikkansapitävyyteen ei välttämättä kerro siitä, miten niitä seurataan. Tutkimuksissa on havaittu (Tsfati & Cappella 2003; 2005), että ihmiset seuraavat sellaisiakin uutisia, joiden todenperäisyyteen eivät välttämättä luota. Tulos vahvistaa jo toisen maailmansodan jälkeisen käyttötarkoitustutkimuksen havaintoa, että ihmiset voivat seurata uutisia hivin vuoksi tai siksi, että muutkin tuntuvat niin tekevän. Tsfatin ja Cappellan (2003, 519) mukaan ihmiset saattavat suhtautua uutisiin hieman samoin kuin epäluotettaviin ihmisiin, jotka voivat valehdella, mutta muuten olla hauskoja ja mukavia tyyppisiä.

Myös medioiden siirtyminen verkkoon on tuonut uusia ulottuvuuksia luotettavuuden problematiikkaan. Verkossa journalismi joutuu kilpailemaan monien erilaisten informaatiolähteiden kanssa ja sopeutumaan online-julkaisemisen tahtiin. Samalla se altistuu myös kansalaisten kommentoinnille ja kritiikille. Kansalaisten kohtaamispiste journalismiin on laajentunut passiivisesta seuraajasta aktiiviseksi osallistujaksi. Kun lukijat voivat kommentoida suoraan esimerkiksi uutisisältöjä, itse uutisen käsite laajenee perinteisten rajojen yli keskusteluksi ja mielipiteiden vaihdoksi. Tämä aktivoi uudella tavalla kysymyksen välineen luotettavuudesta ja tuo mukanaan esimerkiksi keskustelun moderointiin liittyvän ulottuvuuden: millaisia lukijoiden näkökulmia päästetään julkisuuteen ja tavallaan osaksi itse uutisen logiikkaa? Miten tämä vaikuttaa välinettä kohtaan tunnettuun luottamukseen? Tutkimuksissa on osoitettu, että verkkosisällöissäkin perinteiset media (HS ja YLE) koettiin luotettavimmiksi (Matikainen 2009).

Luottamusta medioihin voidaan tarkastella myös laajemmassa yhteiskunnallisessa viitekehyksessä, jolloin sitä verrataan kansalaisten muita yhteiskunnallisia instituutioita kohtaan tuntemaan luottamukseen. Tällöin luottamus medioihin näyttäytyy hyvin erilaisessa valossa kuin median sisäiset vertailut antavat ymmärtää. Vuosina 2000–2005 Suomessakin toteutettiin World Values Survey (ks. Borg et al. 2007), jossa monien muiden seikkojen ohella selvitettiin kansalaisten luottamusta yhteiskunnallisiin instituutioihin (ks. taulukko 1). Kaikkein eniten vastaajat luottivat poliisiin, puolustusvoimiin ja oikeuslaitokseen. Kaikkein kehoitettiin sijoittuivat poliittiset puolueet, EU ja lehdistö. Myös luottamus televisioon oli heikko. Näissäkin luvuissa on otettava huomioon se, ettei itse luottamuksen käsitettä ole purettu ja mietitty sen

erityistä roolia kussakin yhteiskunnallisessa instituutiossa. Esimerkiksi luottamus poliisiin on varmasti erilaista kuin luottamus televisioon. On myös mahdollista, että luvuissa näkyy myös se, kuinka tärkeinä erilaisia yhteiskunnallisia instituutioita pidetään ylimalkaan turvallisuudelle. Tällaiset kyselyt saattavat myös heijastaa enemmän ihmisten toiveita kuin heidän reaalista luottamustaan. Yhtä kaikki, luvut antavat osviittaa siitä, miten ihmiset asettavat eri instituutioita luottamusjärjestykseen.

Taulukko 1. Suomalaisen luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin (2005). Luottaa hyvin/melko paljon %. (Borg 2007.)

Poliisi	92
Puolustusvoimat	88
Oikeuslaitos/tuomioistuimet	82
Julkinen terveydenhuolto	78
KELA	79
Sosiaaliturvajärjestelmä	77
Kirkko/kirkot	64
Yhdistyneet kansakunnat	64
Maan hallitus	64
Naisjärjestöt	63
Ammattiyhdistykset/-liitot	63
Valtion virkamieskunta	60
Hyväntekeväisyys- ja humanit. järjestöt	59
Ympäristöjärjestöt	59
Eduskunta	56
Televisio	52
Suuryritykset	46
Euroopan Unioni	37
Lehdistö	34
Puolueet	29

Borg (2007, 24) tiivistää surveyn tuloksia seuraavasti: ”Medialuottamuksessa on yllättävää selvästi suurempi luottamus televisioon kuin lehdistöön: televisioon luottaa joka toinen mutta lehdistöön vain joka kolmas viimeisimmän World Values Surveyn vastaaja. Lehdistö on instituutiona hajanaisempi ja toimijoita on televisiokanavien lukumäärään verrattuna moninkertaisesti. Ilmeisesti skandaali- ja juorulehdet madaltavat nykyisinkin lehdistön yleistä luotettavuuskuvaa. Heikohko yleinen luottamus lehdistöön on jatkunut koko tarkasteluajanjakson 1980-luvun alusta tähän päivään.”

Tälle tutkimukselle kiintoisat median luottamusta arvioivat tutkimukset koskettavat uutisjournalismia ja kansalaisten luottamusta siihen. Näissä tutkimuksissa luottamuksen käsite on yleensä problematisoitu pidemmälle kuin edellä kuvatuissa laajoissa lomaketutkimuksissa. Esimerkiksi Colemanin, Scottin ja Morrisonin (2009) suhteellisen tuoreessa raportissa luottamuksen ja uutisjournalismin suhdetta luodattiin fokusryhmähaastatteluilla. Tutkimuksen lähtökohta oli konstruktivistinen, eli fokusryhmien jäsenet saivat itse määritellä uutisten tyypilliset piirteet sen sijaan että tutkijat olisivat keskusteluttaneet ryhmiä omilla uutiskäsityksillään. Käsitys uutisesta muodosti olennaisen luottamuksen komponentin. Myös journalistit osallistuivat tutkimukseen omana fokusryhmänään.

Yksi tutkimuksen lähtökohta oli, että uutisjournalismi tuottaa julkista tietoa, jonka arvo kasvaa sitä suuremmaksi, mitä laajemmalle se leviää. Toisin sanoen: mitä useammat ihmiset kykenevät jakamaan tiedon esimerkiksi hallituksen sisäisistä vaikeuksista, sen enemmän tiedolla on arvoa. Julkisen tiedon tuottaminen ja saattaminen kaikkien saataville on kuitenkin monimutkainen prosessi, johon liittyy paljon kysymyksiä. Miten taata julkisen tiedon luotettavuus, kuka sen tuotannosta on vastuussa, kenen näkökulmasta asiat esitetään? Coleman kumppaneineen havaitsi, että journalistit ovat halukkaita varjelemaan omaa rooliaan julkisen tiedon tuottamisessa. Heille tiedon kriteereiksi muotoutui muun muassa se, että se on asiantuntijoilta uutettua ja turvassa suuren yleisön siihen kohdistamilta populistisilta paineilta. Kaikkienensa journalistit halusivat säilyttää tiedon tuottamisen ja sen välittämisen auktoriteetin itsellään. Yleisön rooli asettuu tässä ajattelutavassa enemmän tai vähemmän tiedon vastaanottajaksi. Coleman kuitenkin huomauttaa,

että median kuluttajien fokusryhmissä monet halusivat saada luettavakseen sellaisia uutisia, jotka eivät ole menneet läpi edellä kuvatun journalistisen työprosessin. He halusivat saada uutisensa ilman journalistien rakentamaan kertomusta. (Coleman et al. 2009, 10–11.) Tutkijat tiivistävät havaintonsa: ”Yleisesti ottaen fokusryhmiemme jäsenet eivät pitäneet journalisteja epärehellisinä tai uutisten sisältöjä epätarkkoina. Epäluottamus sai paljon välittyneemmän muodon. Osallistujat näyttivät kyseenalaistavan pikemminkin uutistuotannon institutionaalisen integriteetin kuin yksittäiset journalistit” (mt., 12).

Tämä on merkittävä havainto, koska se vahvistaa sitä, että vastaavuus todellisuuden kanssa on vain yksi uutisen luotettavuutta määrittelevä tekijä monien muiden ohella. Kun fokusryhmiä pyydettiin määrittelemään uutisen ominaisuuksia, vastauksista tiivistyi kolme eri näkökulmaa (mt., 13–21). Ensinnäkin, uutinen tarjoaa vastaajille hyödyllistä informaatiota. Toiseksi, uutiset tarjoavat luotettavaa tietoa, joka antaa lisää varmuuden ja turvallisuuden tunnetta muutoin epävarmassa ja erilaisia riskejä sisältävässä maailmassa. Kolmanneksi, uutiset ovat viihdyttävää katsottavaa. Colemanin ja kumppaneiden mukaan epäluottamus ilmeni erityisesti silloin, kun ryhmien jäsenet tunsivat, etteivät uutisten tekijät jakaneet näitä samoja odotuksia. Epäluottamus kasvoi, kun ihmisille ”kerrottiin tarinoita, joita ei selitetty tarpeeksi” tai kun heidän elämistään ”raportoitiin riittämättömän paneutumisen jälkeen”. Epäluottamusta heräsi silloinkin, kun fokusryhmän jäsenet löysivät heitä paremmin puhuttelevaa informaatiota uusista medioista ilman uutisjournalismin auktorisoivaa vaikutusta. (Mt., 18.) Tähän liittyi ajatus siitä, että ”Internet on meidän itsensä kaltaisten ihmisten tuottama”. Siihen ei liity uutisorganisaatioiden professionaalaisia tai poliittisia intressejä. (Mt., 35.) Tämän tutkimuksen tulokset ovat hyvin samansuuntaisia. Haastatteluissa ihmiset sanovat esimerkiksi luottavansa yhtä paljon tai jopa enemmän lukijoiden kuin ammattikuvaajien ottamiin kuviin (ks. luku 4).

Luottamus ja kuvajournalismi

Luottamus kuvajournalismiin on osa laajempaa median ja journalismin luotettavuuden problematiikkaa. Luottamuksen kysymykset asettuvat kuvajournalismissakin monelle eri tasolle: on eri asia puhua luottamuksesta uutiskuvaan kuin esimerkiksi kuvituskuvaan. Tutkimuksissa on osoitettu (esim. Mäenpää 2008), kuinka uutiskuvaan sovelletaan selvästi tiukempia kuvankäsittelyn normeja kuin reportaasi- tai kuvituskuviin. Tässä tutkimuksessa keskitymme vain siihen, millä tavoin vastaanottajat puhuvat uutiskuvan luotettavuudesta. Erilaisten journalististen kuvatyyppeihin mukaan ottaminen olisi vienyt tutkimusasetelman turhan monimutkaiseksi.

Mutta mistä puhumme silloin, kun puhumme luottamuksesta uutiskuvaan? Onko kyse luottamuksesta kuvan käsittelemättömyyteen, journalismiin, tiettyyn mediaan vai voisiko olla kysymys luottamuksesta kuvan sisältöön? Lisääkö kuvan luotettavuutta se, että siitä voidaan tunnistaa *luotettavan näköinen* ihminen tai *uskottava tilanne*? Claus Offe (1999, 64) kuvaa käsitteellä pseudoyhteisöt (pseudo-communities) luottamuksen visuaalisia signaaleja, jotka herättävät luottavaisuutta. Sellaisia voivat olla esimerkiksi ikä, sukupuoli, etninen ryhmittymä ja myös ulkonäköön liittyvät standardit. Miten esimerkiksi luottamus kuvan esittämien ihmisten etniseen ryhmään vaikuttaa kuvan luotettavuuteen? Onko romaneja esittävä kuva itsessään jollain tavoin epäluottamusta herättävä? Entä kuva poliisista? Mielenosoittajasta?

Kuvajournalismissa voidaan myös erottaa kaksi näkökulmaa luottamukseen, jotka ovat sisäisesti kytköksissä toisiinsa: *ulkoinen* ja *sisäinen* luottamus. Ulkoisella luottamuksella viittaamme median kuluttajien ja käyttäjien kuvajournalismia kohtaan tuntemaan luottamukseen. Sisäinen luottamus tarkoittaa koko kuvajournalistiseen prosessiin osallistuvien ammatillista ja kollegiaalista luottamusta toisiinsa. Kun lehtikuvaaja Brian Walski käsittelee kuvaansa Irakin sodasta ja sai sen julkaistuksi lehdessä, hän petti myös lehden toimituksen luottamuksen. Kirjoittaessaan luottamuksesta ja abstrakteista systeemeistä myös Giddens (1991, 87) viittaa näihin professionaalisen etiikan koodeihin yhtenä luottamuksen mekanismina.

Tässä tutkimuksessa keskitymme kuvajournalismiin ulkoisen luottamuksen näkökulmasta, vaikka pohdimmekin jonkin verran sisäiseen luottamukseen liittyviä kysymyksiä, jotka ovat tärkeitä tematiikkamme kannalta ainakin kahdessa mielessä. Ensinnäkin, sisäinen luottamus on eräänlainen kuvajournalismin sisäinen laadunvarmistusjärjestelmä ja normatiivinen kehikko, joka määrittelee esimerkiksi sallittuja kuvankäsittelytoimenpiteitä. On mielenkiintoista katsoa – kuten teemme luvussa seitsemän – eroavatko tämän sisäisen luottamuksen normit niistä normeista, joita kansalaiset asettavat kuvankäsittelylle. Toisaalta, kansalaisten kuvien entistä suurempi tunkeutuminen varsinkin uutisjournalismiin hämmentää sisäistä luottamusta ja asettaa sille kysymyksen: miten suhtautua kuvavirtaan, joka tulee ammattilaisten piiriin ulkopuolelta? Miten siihen voi luottaa? Tähän kysymykseen emme kuitenkaan voi antaa empiiristä vastausta, koska tutkimuksen painopiste ei ole journalististen käytäntöjen vaan journalististen kuvien vastaanoton selvittämisessä.

Kuvajournalismi on osa journalismia ja sikäli voidaan ajatella, että yleinen luottamus journalismiin ja medioihin yleensäkin vaikuttaa myös kuvajournalismia kohtaan tunnettuun luottamukseen. Juuri tästä syystä yhden journalismin erityisalueen luottamuksen selvittäminen on hankalaa: on hyvin vaikea sanoa, kuinka paljon kuvajournalismille lankeavasta luottamuksesta on peräisin juuri itse kuvajournalismista, kuinka paljon tiettyyn mediaan tai jopa mediakenttään kohdistuvasta luottamuksesta. Kuvajournalismin väline, valokuva, luo myös omanlaisensa luottamuksen problematiikan, joka eroaa kirjoitettuun uutiseen liittyvästä problematiikasta.

Valokuvallisen luottamuksen semioottinen perusta

Valokuvan tekninen perusta *kamerakuvana* vaikuttaa siihen, millä tavoin luottamusta koskevat kysymykset muotoutuvat. Tässä kohdin kuvan rooli on erilainen kuin esimerkiksi kirjoitetun tekstin. Valokuvaaja valitsee kohteensa, josta automaattisesti ja tavallaan luonnonkaltaisesti piirtyy kuva filmin tai kennon pinnalle. Tekstiä suoltava toimittaja kirjoittaa kaiken alusta saakka itse. Teksti (puhuttu tai kirjoitettu) on täysin konventionaalinen, mitä valokuvat eivät ole.

Journalismissa myös luotetaan vahvasti valokuvien todistusvoimaan. Ne ovat merkkejä siitä, että ”joku on ollut paikalla”. Valokuvat vahvistavat journalististen tekstien, kuten uutisten, todistusvoimaa. Valokuvat ovat tärkeä väline journalistien työn uskottavuuden rakentamisen välineinä. Toimittajat käyttävätkin kuvia todisteina siitä, että he kertovat totta. Myös lehtien kustantajat ja mediaorganisaatioiden päälliköt arvostavat ja hyödyntävät kuvien voimaa, koska luvut keräävät yleisön huomion. Kuvia käytetään monissa tapauksissa myymään lehtä paremmin. (Zelizer 2005, 171.) Valokuvat ovat tunteiden kuljettajia, ne jähmettävät liikkeen, jota liikkuva kuva ei voi tehdä. Niiden konkreettinen materiaalisuus mahdollistaa sen, että yleisöt voivat pohtia ja tarkastella niitä kaikessa rauhassa, ajan kanssa. Journalistisista päämääristä käsin kuvia käytetään tunteeseen vetoamiseen, mikä tekee kuvista voimakkaita tiedonvälityksen välineitä. (Zelizer 2005, 168.)

E erityisen paljon kuvajournalismin luotettavuudesta on keskusteltu digitaalisen kuvankäsittelyn yhteydessä. Monet ammattilaiset ovat ilmaisseet pelkonsa, että entistä huomaamattomampi kuvien editointi helpottaa ihmisten huijaamista ja paljastuessaan syö luotettavuuden perustaa. Digitaalisen kuvankäsittelyn uhka tulee ymmärrettävämmäksi, kun tarkastelemme valokuvallisen representaation semioottista perustaa ja luottamuksen problematiikan kytkeytymistä siihen. Valokuvalle erityisen tärkeitä semioottisia käsitteitä ovat *ikonisuus* ja *indeksisyys* (ks. esim. Seppänen 2006). Käsitteiden merkityksistä ei ole täyttä yksimielisyyttä semiootikkojenkaan keskuudessa, mutta tämän tutkimuksen tarpeisiin ne voidaan määritellä parilla suhteellisen yksinkertaisella tavalla.

Ikonisuus tarkoittaa sitä, että representaatio (merkki) muistuttaa jollain tavoin esittämäänsä asiaa. Kun joku toteaa, että ”tuo kuva on ihan näköisesi”, hän vetoaa valokuvan ikonisuuteen. Juuri ikonisuutensa kautta valokuva kytkeytyy moniin sellaisiin käytäntöihin, jotka nojautuvat ja kytkeytyvät toden tiedon tuottamiseen tai jossa sellaisella tiedolla on tärkeä rooli. Esimerkiksi passivalokuva liittyy yksilön erilaisiin tunnistamisen teknologioihin, joissa lähtökohta on, että kuva muistuttaa mahdollisimman tarkasti kohdettaan. Ikonisuuteen perustuva tunnistaminen on tärkeä myös vaikkapa erilaisten asioiden dokumentoinnissa valokuvan keinoin, valvontakamerakuvissa ja tieteellisessä valokuvauksessa. Ne

kaikki edellyttävät valokuvalta mahdollisimman tarkkaa linssin eteen avautuvan todellisuuden heijastamista.

Ikonisuudella on tärkeä rooli kaikissa niissä käytännöissä, joissa on oleellista, että valokuva on sen kuvaaman todellisuuden ”näköinen”. Mutta ikonisuus ei kuitenkaan takaa kuvan totuudellisuutta. Jos ikonisuus yksin riittäisi tähän, passivalokuvan voisi korvata kohdettaan tarkasti esittävällä piirroksella. Tai luontokuvaaja voisi muistinvaraisesti piirtää harvinaisen lintulajin kuvan ja väittää, että juuri tämän linnun bongasin ja esittää piirroksen todisteena. Vaikuttaa myös siltä, että ikonisuus itsessään on aika venyvä käsite. Joku voi todeta, että ”tuo kuva ei muistuta sinua lainkaan” ja silti tunnistaa kuvasta kyseisen ihmisen joidenkin kuvaan piirtyneiden ikonisten elementtien avulla. Ikonisuuden ongelmallisuuden vuoksi esimerkiksi passivalokuvien ottamista säädel-
lään monilla säädöksillä ja ne ollaan korvaamassa bioteknisillä tunnist-
teilla, kuten sormenjäljillä, jotka ovat ikonisia mutta antavat mahdolli-
suuden huomattavasti yksiselitteisempien tulkintojen tekemiseen kuin
perinteiset passivalokuvat.

On siis selvää, että ikonisuuden lisäksi valokuvallinen luottamus vaatii muutakin. Tässä astuu esiin indeksisyyden käsite. Semioottisesti indeksisyys tarkoittaa sitä, että merkin ja sen esittämän asian välillä on kausaalinen yhteys. Jalanjäljet hiekassa tai valokuva ovat vahvasti indeksisiä merkkejä. Siinä missä valokuvan ikonisuus on enemmän tai vähemmän ongelmallista tunnistettavuutta, indeksisyys on valokuvan mitä materiaalisiin ominaisuuksiin. Valokuvan indeksisyys perustuu siihen, että sähkömagneettinen säteily (joka on aaltoliikettä ja partikkeleita) lähtee kohteesta ja aiheuttaa fysikaalisia muutoksia kennon tai filmin pinnalla. Indeksisyys – ei ikonisuus – on juuri se ominaisuus, joka tekee valokuvasta valokuvan ja samalla vahvan todisteen paikallaolosta. Kamera on ollut yhtä aikaa samassa tilassa rekisteröimänsä näkymän kanssa.

Ei liene liioiteltua väittää, että valokuvalle langetettu todistami-
sen taakka nojautuu ikonisuutta enemmän indeksisyyteen. Kun
Yhdysvaltain sotilasjohto esitteli satelliittikuvia Irakin joukkotuhoo-
seista, asiaa tuntematon ei voinut millään sanoa, mitä kuvat itse asiassa
esittivät. Niiden ikonisuus oli hyvin vaikeasti hahmotettavissa. Mutta
koska ne olivat – tai ainakin niiden sanottiin olevan – indeksisiä va-

lokuvia, se loi niiden ympärille todistuskappaleen merkityksiä. Kun kuvia esitettiin julkisuudessa, kukaan ei kysynyt sitä, mitä niillä voidaan todistaa. Peruskysymys olisi kuulunut jotenkin seuraavaan tapaan: miltä kemialliset aseet näyttävät? Kysymys itsessään osoittaa kuvallisen (ikonisen) todistamisen vaikeuden. Kuvat olisivat luultavasti esitelleet erilaisia ammuksia, kanistereita, tynnyreitä. Ne eivät olisi voineet todistaa, mitä tynnyreissä säilytetään tai on säilytetty. Tietenkin olisi voitu kuvata jotain hermokaasun kemiallista komponenttia tai hermokaasua itseään, mutta mikä olisi taannut, että kuva on juuri sitä mitä sillä halutaan todistaa? Indeksisyys ja ikonisuus eivät siis sinällään voi todistaa yhtään mitään, mutta ne ovat käyttökelpoisia valokuvan semioottisia ominaisuuksia silloin, kun kuvia halutaan käyttää todisteina erilaisissa totuutta esittämään pyrkivissä käytännöissä. Tällä on omat seuraamuksensa myös journalistiselle kuvalle ja erityisesti uutiskuvalle, mutta palaamme niihin sen jälkeen, kun olemme hieman tarkastelleet, miten valokuvauksen digitalisoituminen on vaikuttanut edellä kuvattuihin valokuvan semioottisiin ominaisuuksiin.

Valokuvauksen digitalisoituminen on tapahtunut vaiheittain 1980-luvulta lähtien, mutta vasta 2000-luvun aikana digitaaliset kamerat ovat levinneet todella laajalle. Kehityksen on sinetöinyt kamerapuhelimien leviäminen lähes jokaisen kansalaisen taskuun. Tämä on radikaalisti muuttanut kamerasäilytystä, koska se on sulautunut osaksi tietotekniikkaa ja reaaliaikaista tiedonsiirtoa. Digitalisoituminen on siis vain yksi osa kamerasäilytyksen muuttamisesta, jossa aivan yhtä merkittävää osaa näyttelee sen kasvaminen osaksi tiedonsiirtoverkkoja. Tästä huolimatta nimenomaan digitalisoitumisen on nähty tuovan mukanaan erityisiä ongelmia valokuvan luotettavuudelle.

Arkisissa keskusteluissa digitalisoitumisen on nähty johtavan siihen, että kuvia voidaan käsitellä entistä huomaamattomammin, mikä tekee niillä huijaamisen helpommaksi. Kyseessä on pelko valokuvan indeksisen perustan murenemisestä. Kun kuvan pintaa käsitellään, sen indeksinen luonne mekaanisen kausaalisuuden kautta syntyneenä merkinä alkaa heiketä. Digitaalisessa kuvankäsittelyssä indeksisyys voidaan hävittää huomaamattomasti, mikä samalla heikentää kuvan todistearvoa kamerasäilytyksen länäolosta kuvauspaikalla. Digitaaliseen kuvankäsittelyyn kohdistuvat pelot indeksisyyden heikkenemisestä ovat

olleet kuitenkin valokuvauksessa läsnä koko sen olemassaolon ajan, kuvia on käsitelty suhteellisen huomaamattomasti jo pimiöissä. Tästä syystä on perusteltua olettaa, että digitaaliseen murrokseen kohdistuviin pelkoihin tiivistyy myös uuteen teknologiaan kohdistuvaa pelkoa, joka ei välttämättä kytkeydy ainoastaan sen tarjoamiin uusiin huijaamisen mahdollisuuksiin.

Kuvatuotannon digitalisoituminen on vain yksi kuvajournalismin toimintaympäristöä muuttanut tekijä. Sen lisäksi Internetin läpimurto ja yhteiskunnan kameraistuminen ovat haastaneet perinteisen kuvajournalismin monella tavalla. Kamerapuhelimien yleistyminen on tuonut mukanaan sen, että kamera on periaatteessa läsnä jokaisessa uutistilanteessa. Itse kameran käsite on joutunut liikkeeseen ja siitä on tullut yhä enenevässä määrin tietotekniikkaa ja osa laajakaistaisia tiedonsiirtoverkkoja. Tämä on mahdollistanut lähes reaaliaikaisen kuvallisen informaation siirtämisen julkisuuteen; monet mediat ovatkin alkaneet käyttää aktiivisesti hyväkseen lukijoiden lähettämiä kuvia. Tämä tuo mukanaan aivan uusia aspekteja myös kuvajournalismin luotettavuuden problematiikkaan ja herättää kysymyksen: miten ihmiset luottavat näihin ”kansalaiskuvajournalistien” tuottamiin visuaalisiin sisältöihin erilaisissa medioissa?

Käytännössä tämä on johtanut tilanteeseen, jossa samasta uutistapahtumasta saattaa toimituksiin virrata jopa satoja erilaisia otoksia sekä liikkuvaa että pysähtynyttä kuvaa. Kuvien kumpuaminen useista eri lähteistä laittaa kuvatoimituksissa entistä enemmän painoa kuvatoimittamiselle ja eri otosten tarjoamien näkökulmien relevanttiuden miettimiselle. Hyvin monenlainen kuvallinen informaatio samasta tilanteesta antaa mahdollisuuden arvioida yksittäisten otosten luotettavuutta. Kuinka paljon online-julkaisemisen kiihkeässä rytmissä ehditään miettiä, on kysymys johon ei tutkimuksella ole vielä tätä kirjoitettaessa ole haettu vastausta. Luottamukselle on myös olennaista se, että Internet toimii eräänlaisena ”pikselijahdin” areenana, jossa useat innokkaat ammattilaiset ja amatööriit jahtaavat kirjaimellisesti pikseleiden tasolla epäeettisesti käsiteltyjä kuvia. Tämä on johtanut siihen, että varsinkin suurempien uutistapahtumien yhteydessä kuvien indeksisyyden rikkomisesta kiinni jäämisen riski on tavattoman suuri. Kyseessä

on eräänlainen sosiaalinen kontrolli, jossa nettiyhteisö vaanii sääntöjen rikkojia.

Tiivistetysti voidaan siis sanoa, että indeksisyytensä takia valokuvaa pidetään todisteena paikallaolosta. Valokuva eroaa radikaalisti tässä suhteessa kirjoitetusta tai puhutusta kielestä ja antaa sille aivan erityisen aseman uutisjournalismissa. Tästä syystä monet mediat ovat alkaneet laatia kuvankäsittelyn säännöstöjä, joilla pyritään säilyttämään ja varjellemaan valokuvan indeksisyyttä ja samalla sen luotettavuutta.

3 Tutkimusasetelma

Monissa laajoissa lomaketutkimuksissa on luodattu sitä, *kuinka paljon* ihmiset luottavat yhteiskunnallisiin instituutioihin. Luottavatko he niihin ”erittäin paljon, melko paljon, ei kovinkaan paljon, vai ei lainkaan”? (Ks. esim. Borg 2007, 11.) Tällaisella järjestysasteikollisella muuttujalla saadaan jonkinlainen tuntuma ihmisten asenteisiin ja käsityksiin. Se ei kuitenkaan tavoita erilaisia luottamuksen piirteitä, niiden merkityksiä vastaajalle ja ylimalkaan luottamuksen muotoutumisen moniulotteista dynamiikkaa. Tästä syystä käytämme tutkimuksessamme puolistrukturoitua laadullista teemahaastattelua (ks. esim. Alasuutari 1999, Eskola & Suoranta 2000), josta kertynyttä aineistoa täydennämme kevyehköllä määrällisellä lomakekyselyllä.

Haastattelujen avulla kartoitamme, missä määrin ihmiset kokevat voivansa luottaa uutiskuvien todenmukaisuuteen, miten luottamus uutiskuviin artikuloituu katselutilanteessa ja millaisiin asioihin ihmiset liittävät koko luottamuksen tematiikan. Määrällisen kyselyn avulla selvitämme, kuinka paljon lehtien lukijat ovat valmiita hyväksymään uutiskuvien digitaalista muokkaamista.

Haastattelut

Tutkimuksen alussa, keväällä 2009, teimme neljä testihaastattelua. Niistä kaksi oli ryhmähaastattelua, yksi pari- ja yksi yksilöhaastattelu. Valitsimme menetelmäksi yksilöhaastattelun, sillä se näytti toimivan parhaiten luottamukseen liittyvissä kysymyksissä. Ihmiset ovat tottuneet lukemaan lehteä ja katselemaan uutiskuvia enimmäkseen yksin eivätkä ryhmässä. Ryhmähaastatteluissa ongelmia tuotti kuvien katselu yhtä ai-

kaa muiden kanssa sekä ryhmädynamiikasta johtuvat puheenvuorojen ja tilanottamisen tavat.

Varsinaiseen tutkimukseen haastattelimme 30 ihmistä touko-syyskuussa 2009. Haastateltavia valittiin kolmesta kaupungista: Helsingistä, Jyväskylästä ja Tampereelta. Käytimme haastateltavien valinnassa niin sanottua lumipallotekniikkaa, eli aloitimme tuttavien tuttavista ja pyysimme jo haastateltuja suosittelemaan jotakuta tuntemaansa henkilöä. Haastateltavien ikä vaihtelee 15–64 vuoteen, ja heistä 15 on naisia ja 15 miehiä (ks. liite 1). Haastattelut kestivät 35–65 minuuttia, keskimääräinen pituus oli 45 minuuttia.

Koska selvitimme ihmisten luottamusta uutiskuviin, oli luontevaa tuoda haastattelutilanteeseen mukaan uutiskuvia. Kuvavirikkeiden käyttö on vähitellen yleistynyt menetelmäksi, jolla saadaan haastateltavat puhumaan aiheista, joista puhuminen olisi vaikeaa ilman kuvaa. Valokuva konkretisoi aiheen ja se tuo sen läsnä olevaksi haastattelutilanteeseen. Valokuvia käytetään myös haastatelussa herättämään ajatuksia ja tunteita (Rose 2007, 238–239; Törrönen 2001; Harper 2002). Tässä tutkimuksessa kuvat olivat kuitenkin suuremmissa roolissa kuin pelkästään virikkeiden antajana: ne olivat myös tutkimuksen varsinaisina aiheina, uutiskuvina, joiden luotettavuudesta keskusteltiin.

Virikekuviksi valittiin uutiskuvia kymmenen suurilevikkisimmän lehden (Levikintarkastus Oy 2008) joukosta sekä muutamasta ulkomaisesta lehdestä (ks. liite 3). Kuvia valittiin mahdollisimman erilaisilta aihealueilta. Kriteerinä oli kuitenkin se, että kuva on julkaistu lehden etu-uutissivulla tai uutisosastolla. Aihealueista olivat edustettuna: kotimaa, ulkomaa, politiikka, kulttuuri ja viihde, kaupunki/alue sekä talous. Mukaan otettiin myös yksi erityisen vahvasti muokattu uutiskuva sekä kaksi lukijoiden ottamaa kuvaa.

Kysymysrunko oli puolistrukturoitu, eli kaikille haastateltaville esitettiin samat kysymykset, mutta niiden sanamuoto tai järjestys saattoi vaihdella haastatelussa. Myös virikekuvien järjestystä vaihdeltiin. Luottamuksen teemaa pyrittiin lähestymään mahdollisimman monesta eri näkökulmasta. Aiheesta esitettiin siksi kysymyksiä sekä yleisesti että virikekuvien yhteydessä. (Ks. liite 2.) Haastattelun lämmittelyksi esitettiin kysymys, mitä uutislehtiä haastateltava seuraa. Haastateltavilta kysyttiin alussa yleisiä kysymyksiä uutiskuvien merkityksestä sekä niiden

luotettavuudesta. Heiltä myös tiedusteltiin, ovatko he joskus aiemmin epäilleet uutiskuvaa väärennökseksi.

Virikekuva asetettiin pöydälle ensin irtileikattuna kontekstistaan pelkkänä kuvana. Sen jälkeen kuva näytettiin lehtiartikkelin yhteydessä, josta kävi ilmi myös, mikä julkaisu ja sivu ovat kyseessä. Kaikki kuvat eivät näyttäneet itsestään selvästi uutiskuvilta, vaikka ne oli poimittu lehtien uutisosastoilta. Virikekuvien katselun yhteydessä haastateltavia pyydettiin ensin tulkitsemaan kuvaa vapaasti. Haastateltavalta kysyttiin, mitä ajatuksia tai tuntemuksia kuvasta herää. Vasta sen jälkeen pyydettiin arvioimaan kuvan luotettavuutta. Itse luotettavuuden kysymys siis tuotiin hiljalleen sisään haastattelutilanteeseen.

Haastatteluissa esitettiin myös Los Angeles Timesissa 31.3. 2003 julkaistu uutiskuva, jonka kuvaaja on rakentanut kollaasiksi kahdesta eri valokuvasta (ks. kuva 4, s. 86). Myös tästä näytettiin edellisten tapaan ensin pelkkä kuva ja sen jälkeen kuva kontekstissaan. Jos haastateltava ei koko uutisartikkelin nähtyään ollut ilmaissut epäilevänsä kuvan aitoutta, haastattelija kertoi kuvan olevan käsitelty ja näytti, mistä kuvista se on koostettu.

Virikekuvien katselun yhteydessä tai niiden jälkeen kysyttiin myös, hyväksyvätkö haastateltavat ylimalkaan uutiskuvien kuvankäsittelyn, ja millä tavalla käsitellyistä kuvista tulisi informoida. Kysymyksiä esitettiin lisäksi luottamuksesta lehdissä julkaistuihin lukijoiden ottamiin uutiskuviin sekä siitä, onko paperi tai verkkolehden kuvien luotettavuudessa eroa. Virikekuvien vastaanoton osalta tähän raporttiin on valittu aineistosta lähempään tarkasteluun kaksi kuvaa, joiden osalta heräsi eniten keskustelua.

Laadullisen aineiston analyysi

Kukin haastattelu nauhoitettiin ja kirjoitettiin sanatarkasti ylös. Aineiston analyysin välineenä käytettiin laadullisen aineiston käsittelyyn tarkoitettua tietokoneohjelmaa Atlas.ti:tä. Käytännössä analyysin tekeminen tarkoittaa sitä, että auki kirjoitettuja haastattelutekstejä luetaan useaan kertaan. Samalla aineistoa ryhmitellään ja jäsennetään teemojen mukaan. Tämän tutkimuksen aineistoa ryhmiteltiin aluksi haastattelurungon kysymysten ja virikekuvien mukaisesti. Sen jälkeen käytiin läpi,

missä luottamuksen teema näyttäytyy aineistossa: missä kysymyksissä ja kuvissa luottamuksesta tai epäilyksestä puhutaan. Toisin sanoen rajasimme aineistoa tarkempaan analyysiin sen mukaan, mitkä kysymykset ovat tuottaneet relevanttia aineistoa tutkimuskysymysten kannalta.

Luottamuspuhetta olemme tarkastelleet kehysanalyysillä. Olemme etsineet koko aineistosta erilaisia luottamuksen puhetapoja, jotka olemme nimenneet kehyksiksi. Näiden kehysten rakentamista ovat määritelleet tutkimusongelmamme, haastatteluvien puheesta löytyvät painotukset sekä myös aikaisempi tutkimus (teoria) luottamuksesta. Kehykset ovat siis syntyneet koko aineiston analyysin tuloksena, vasta sen loppuvaiheessa. Tutkimuksen raportoinnissa esittelemme kuitenkin kehykset ensimmäisenä ja näytämme, miten ne tulevat esiin eri haastattelukysymysten ja virikekuvien yhteydessä. Raporttimme luvut etenevät haastattelujen kysymysrunгон kronologian mukaisesti. Tämä johtuu tutkimussuunnitelmassa ennalta asetetuista kohtalaisen yksityiskohtaisista kysymyksistä, jotka on kirjattu haastattelurunkoon. Sen lisäksi, että kysyimme lukijoiden luottamuksesta uutiskuviin yleisesti, kysyimme myös miten suhtautuminen kuvan muokkaamiseen eroaa verkko- ja paperilehdessä ja millainen on luottamus lukijoiden itsensä lähettämiin kuviin. Kysyimme myös kuvan käsittelyn hyväksyttävyydestä sekä siitä, milloin kuvan käsittelystä tulisi informoida. Haluamme tehdä sen näkyväksi, kuinka kysymykset ovat johdattaneet tiettyjen kehysten aktivoitumiseen, ne ovat tietyllä tapaa osa tuloksia. On myös kiinnostavaa nähdä, mitkä luottamuksen kehykset hallitsevat eri tilanteissa.

Kehysanalyysin keskeiset ajatukset ovat peräisin Erving Goffmanilta (1974). Empiiriselle tutkimukselle olennaista kehysanalyysissä on se, että Goffman väittää subjektiivisten kokemusten olevan yhtä paikkansapitäviä, kuin mitkä tahansa sosiaalisen elämän ilmiöt. Kehysanalyysissä ollaan kiinnostuneista siitä, miten ulkopuolinen maailma ja kulloinkin läsnä oleva tilanne rakentavat yksilön kokemusta todellisuudesta (Puroila 2002, 2). Goffmanin mukaan yksilö joutuu kussakin vuorovaikutustilanteessa tekemään määritelmän tilanteesta. Yksilö esittää jatkuvasti itselleen kysymyksen ”mitä tässä on meneillään?” Jokaisessa arkisessa vuorovaikutustilanteessa pyrimme ymmärtämään tapahtumia ja jäsentämään kokemustamme. Näitä jäsennyksiä kutsutaan kehyksiksi. Kehysten avulla määrittelemme sen, minkälaisesta tapahtumasta on

kyse ja miten tilanteessa tulisi toimia. Tulkintakehys toimii siis tapahtumien havainnointia, tunnistamista ja nimeämistä jäsentävänä apuna. (Goffman 1974, 8–11.) Kehykset ovat kulttuurisia jäsennyksiä, jotka yksilöt oppivat sosiaalistumisen myötä. Kehykset ovat yhteisön jäsenten jakamia tapoja ymmärtää erilaisia tapahtumia ja tilanteita (Puroila 2002, 12; Goffman 1974, 27).

Kehystämällä yksilö tekee siis tilanteesta tulkinnan ja määritelmän. Kehyksiä vaihdetaan jatkuvasti, ja usein tilanteet ja puheenvuorot sisältävät useita eri kehystyksiä (Goffman 1974, 25). Ihmiset havainnoivat merkkejä tai vihjeitä, joiden perusteella he valitsevat – useimmiten tiedostamattaan – tulkintakehymksen. Kun esimerkiksi näemme kaupan kassalla useita samanlaiseen paitaan pukeutuneita henkilöitä, jotka istuvat tiskien takana, tulkitsemme että he ovat kaupan myyjiä. Jos tunnustamme yhden näistä kassalla istuneista henkilöistä kahvilassa siviilivaatteissa, tulkitsemme, että hän on siellä tavallisena asiakkaana, eikä häneltä silloin voi kysyä tuotteiden hintoja. (Karvonen 2000, 79.) Eeva Luhtakallio, joka on tutkinut kehysanalyysillä mediakuvien sukupuolirepresentaatioita, kiteyttää:

Kehystäminen on kokemusta jäsentävä prosessi, jossa tuotetaan merkityksiä kommunikoiden tilanteen kontekstien kanssa. Kehymksen kautta ilmiö kiinnittyy johonkin tilaan ja aikaan. Kehystykset eivät ole lopullisia, sillä jatkuva uudelleen kehystys siirtää ja muuttaa niiden merkityksiä. Kehykset eivät ole toisensa poissulkevia elementtejä, vaan eri kehykset voivat esiintyä sisäkkäin eri asetelmissa, ja myös tällä tavoin niiden tuottamat merkitykset liikkuvat ja mahdollistavat muutoksen analyysin. (Luhtakallio 2005, 192.)

Goffman käytti kehysanalyysin arkielämän vuorovaikutustilanteiden tarkasteluun, mutta kehysanalyysia on sovellettu myös media-analyysiin ja yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkimukseen. Mediatutkimuksen osalta merkittävä on Gaye Tuchmanin tutkimus *Making News*, joka ilmestyi vuonna 1978. Siinä uutinen nähdään kehymksenä, jonka pohjalta toimittajat rakentavat näkemyksiään todellisuudesta. Tarkastelun keskiössä on se, miten journalistinen kulttuuri ja toimituskäytännöt tuottavat erilaisia sosiaalisia kehyskiä. Kehystämällä joukkoviestintävälineet jäsentävät

yksittäisiä tapahtumia ja laajempia ilmiöitä ymmärrettäviksi kokonaisuuksiksi. Media tarjoaa useita erilaisia kehyksiä, jolloin samaa asiaa tai tapahtumaa voidaan kehystää ja näyttää erilaisessa valossa. Oleellista on myös se, että kehykset valikoivat jotakin keskiöön ja rajaavat toisia asioita sen ulkopuolelle. Ne rajaavat sen, miten kustakin ilmiöstä voidaan puhua. (Väliverronen 1996; Tuchman 1978.)

Journalismin luomat kehykset ovat lähtöisin yleisistä kulttuurisista kehyksistä, mutta ne voivat myös nostaa tiettyjä kehystyksiä keskeisempään asemaan kuin toisia. Tässä piilee journalismin voima yhteiskunnallisena vaikuttajana. Journalistit käyttävät työssään rutiininomaisesti kehystystä jäsentämään informaatiotulvaa: uutinen kirjoitetaan tai kuvataan tietystä näkökulmasta. (ks. Karvonen 2000). Tällä ohjataan mutta samalla myös helpotetaan uutisen lukijan ja katsojan tulkintaa tapahtumasta tai asiasta.

Kuvan indeksisestä luonteesta johtuen uutiskuvat toimivat kehystämisen välineinä. Valokuva on hyvin konkreettisella tavalla kehys, sillä kuvaaja on valinnut ja rajannut siihen vain tietyn alueen näkyvillä olevasta maailmasta. Kuva esittää palan todellisuudesta tietystä katsantokulmasta. Toisaalta kuvallisen informaation rikkaus tarjoaa tulkintaan monenlaisia vaihtoehtoisia kehystyksiä, ja riippuu katsojan visuaalisesta lukutaidosta tulkitseeko hän kuvaa ennalta asetetun kehystyksen mukaisesti. Tämän tutkimuksen keskiössä ei kuitenkaan ole uutiskuvajournalismin asettamat kehykset, vaan ne yleiset kulttuuriset kehykset, joita *yleisö* tuottaa uutiskuvien katsomisen yhteydessä. Uutiskuvien katselun yhteydessä ilmenee runsaasti erilaisia kehyksiä, mutta rajaamme tarkastelun luottamuksen teemaan: *millaisia kehyksiä luottamuksesta uutiskuviin haastatteluissa rakennetaan?*

Haastatteluista käy ilmi, että luottamus on usein hiljaista (vrt. Luhmann 1988), se on itsestään selvänä pidetty taustaoletus, jonka varassa toimitaan ennen kun jotain poikkeavaa ilmenee. Silloin kun luottamus on selviö, sitä ei edes oteta puheeksi. Tämä asettaa haasteita tutkimukselle, sillä luottamuksen kysymykseen voidaan päästä käsiksi ainoastaan haastateltavan puheen kautta. Laadullisen tutkimuksen validiteetin kannalta on tärkeää tehdä näkyväksi se, että tutkimustilanne on aina tietyllä tapaa keinotekoinen eikä vastaa arkista lehden luvun tilannetta (ks. Saukko 2003, 21). Haastattelutilanteessa vastaajat joutuvat

kysyttäessä pohtimaan luottamustaan lehtien uutiskuviin. Heidän on usein vaikea vastata suoraan kysymykseen luotettavuudesta, sillä luottamuksesta ei useinkaan puhuta kuin vasta silloin, kun epäily herää.

Haastattelutilanne itsessään saa vastaajat tarkemmin pohtimaan kuvia ja pysähtymään niiden äärelle. Se aktivoi erityisesti epäilyksen kehystä, koska haastateltaville on kerrottu jo alussa rehellisesti, että tutkimuksessa tarkastellaan uutiskuvien luotettavuutta. Eräs haastateltava pohtii sitä, kuinka haastattelijan kysymykset vaikuttavat siihen, miten hän tulkitsee esimerkkinä olevaa uutiskuvaa (kuva 4). Hän sanoo, ettei kenties tavallisesti epäilisi, mutta nyt kun kuvan käsittelystä on juuri puhuttu, hän kiinnittää kuviin tarkempaa huomiota:

[...] Jos sä et olisi kysynyt aikaisemmin, että voiko kuvaa manipuloida, niin mä sanoisin, että tämä voisi olla leikattu yhteen, koska ne ovat niin littoiset ne persoonat siinä. Jos sä et olisi sanonut mitään, kysynyt kuvien käsittelystä, niin sitten en olisi pohtinut, mutta nyt se oli kuitenkin vähän takaraivossa, että hmm, tuleekohan semmoista kuvaa. (V12)

Haastattelua varten luotu tilanne on kuitenkin välttämätön, jotta saataisiin aineistoa ja vastauksia tutkimuskysymyksiin. Vain haastateltavien puheen kautta voidaan päästä käsiksi siihen, miten ja millaisen luottamussuhteen he solmivat uutiskuvaan. Tutkimuksen koehenkilöiltä on kysyttävä kysymyksiä, vaikka ne toisinaan ovat hyvin johdattelevia. Myös akateemisen tutkijan läsnäolo ja kysymykset saattavat herättää sen, että halutaan osoittaa kriittisyyttä.

Tavallista lehdenlukutilannetta pyrittiin kuitenkin simuloimaan sillä, että haastateltaville esitettiin aluksi avoimia kysymyksiä ja luottamuksesta kysyttiin vasta sen jälkeen. Heille ei myöskään kerrottu etukäteen, että yksi haastatteluissa näytetyistä esimerkkikuvista on osoittautunut väärennökseksi.

Lomakekysely

Teemahaastattelujen ohella teimme pienimuotoisen määrällisen lomakekyselyn (N~140), jolla haimme vastauksia yleisön suhtautumisesta digitaaliseen kuvankäsittelyyn. Lomakekyselyn pohjana käytettiin Jenni Mäenpään (2008) *Muokkausta ja manipulaatiota* -tutkimuksen kyselylomaketta, jolla on kartoitettu digitaalisen kuvankäsittelyn hyväksyttävyyttä journalismin ammattilaisten parissa. Kuvaparien esimerkit ovat samat kuin Mäenpään kyselyssä, mutta kysymyksiä yksinkertaistettiin ja rajattiin ainoastaan uutiskuviin.

Kysely toteutettiin Tampereella syksyllä 2009. Kyselylomake (ks. liite 4) täytettiin joko haastatteleamalla tai pyytämällä ihmisiä itse täyttämään se. Haastateltavia saatiin muun muassa tutkimuskirjeellä kotitalouksista eri alueilta, kauppakeskusten, kahviloiden ja lounasravintoloiden asiakaista, työväenopiston opiskelijoista ja peruskoulun yhdeksännen luokan oppilaista. Kartoitimme myös vastaajiin liittyviä taustamuuttujia, kuten ikä, koulutus, ammatti ja kokemus tietokoneiden käytöstä.

Määrällisellä lomakekyselyllä halusimme luodata yleisön käsityksiä kuvankäsittelyn hyväksyttävyydestä, koska koko kuvatuotantoketjun digitalisoituminen on nostanut uutiskuvan luotettavuuden ongelmat uuteen valoon. Väärinkäytökset ja skandaalit (ks. esim. Mäenpää 2008; Mäenpää & Seppänen 2010) ovat aiheuttaneet sen, että suurimmat mediatilat ovat laatineet uutiskuvan käsittelyä koskevia normistoja, joilla villeimpiä muokkauksia yritetään hillitä. Säännöillä pyritään myös rakentamaan luottamusta sekä ammattijournalistien kesken että suuren yleisön kanssa.

Luottamuksen ajatellaan siis rakentuvan yhteisesti jaettujen kuvankäsittelyn sääntöjen varaan. Ne ovat eräänlaisia journalismin sisäisiä rituaaleja (Tuchman 1972), joita noudattamalla kuvajournalisti voi sanoa olevansa ”objektiivinen” sekä sisäisen että ulkoisen luottamuksen kannalta. Tästä syystä on kiinnostavaa tietää esimerkiksi se, miten yleisön ja journalistien käsitykset uutiskuvan digitaalisesta muokkaamisesta eroavat toisistaan. Tai millaisia käsityksiä yleisöllä asiasta ylimalkaan on.

Saamamme määrällisen kyselyn vastaukset eivät kuitenkaan suoraan heijasta sitä, kuinka paljon yleisö luottaa kuvajournalismiin tai erityisesti uutiskuviin. Ne kertovat siitä, missä yleisön mielestä kulkee hyväksyttä-

vän kuvankäsittelyn raja. Kuvan käsittelyn hyväksyttävyyden suhde luottamuksen problematiikkaan on monisyinen. Kuten edellä jo totesimme, uutisten tarkkuus suhteessa todellisuuteen on vain yksi luottamukseen vaikuttava tekijä.

On kuitenkin perusteltua olettaa, että yleisön mielestä soveliaan kuvankäsittelyn normien rikkominen alkaa murentaa kuvajournalismin uskottavuutta. Ongelmaksi tässä muodostuu tietenkin yleisön taito arvioida kuvan käsittelyä, joka puolestaan riippuu siitä, miten he ylimalkaan saavat tietoa muokkauksesta. Hieman kärjistäen: luottamusta ei voi menettää, ellei tiedä tullessa huijatuksi. Joskus kuvankäsittelyn huomaaminen on kuitenkin ammattilaisellekin vaikeaa saati sitten yleisölle. Siksi kysyimme vastaajilta myös sitä, milloin ja millaisesta kuvankäsittelystä heitä pitäisi informoida (saman kysymyksen esitimme myös teemahaastatteluissa). Samalla tiedustelimme heidän kantojaan yleisten kuvankäsittelysäännösten tarpeellisuuteen.

Vertailimme myös sitä, millä tavoin yleisön käsitykset kuvankäsittelyn rajoista uutiskuvassa osuvat yksiin tai eroavat journalistien kannoista. Vertailuaineistona käytimme edellä mainittua Mäenpään (2008) tutkimusta. On perusteltua ajatella, että mitä laajemmin journalistit ja heidän yleisönsä jakavat samantyyppiset normit, sen vankemmalla pohjalla luottamus lepää.

Määrällistä aineistoa kerätessä emme pyrkinneet edustavaan otantaan suomalaisista. Tyydyimme aineistoon, jossa on edustettuna monen ikäisiä, ammatiltaan, koulutukseltaan ja taustaltaan erilaisia naisia ja miehiä. Vaikka vastaajat eivät muodostakaan edustavaa otosta, lomakkeilta saatava data antaa viitteellistä tietoa suomalaisten mielipiteistä. Tässä tutkimuksessa emme kuitenkaan hae tilastollisia yhteyksiä eri muuttujien kesken, koska niillä ei ole suurta merkitystä tämän tutkimuksen varsinaisen teemalle eli luottamukselle.

4 Puhetta luottamuksesta ja epäilystä

Aineistomme on rikas, ja siitä voisi ammentaa monenlaisia tulkinta-kehyyksiä. Keskityimme kuitenkin siihen, millaisia kehystyksiä ilmenee nimenomaan luottamuksen ja epäilyksen kysymyksiä osalta. Analyysin tuloksena hahmotimme niitä aineistostamme neljä kappaletta: *hiljainen luottamus*, *arvioiva luottamus*, *kontekstuaalinen luottamus* ja *epäily*. Tässä luvussa avaamme kehyykset ja katsomme, miten ne rakentuvat haastatteluaineistossa. Seuraavassa luvussa tarkennamme analyysimme kahden yksittäisen uutiskuvan herättämään puheeseen.

Luku etenee haastattelurungon kysymysten järjestyksessä, ja siksi ennen varsinaisiin luottamuksen kehyyksiin menemistä käsittelemme sitä, miten haastateltavat artikuloivat käsityksensä uutiskuvan tehtävästä.

Mikä on uutiskuvien tehtävä?

Teemahaastatteluiden aluksi kysyttiin ensin sitä, mitä mieltä vastaaja on ylipäättään uutiskuvista ja *mikä on uutiskuvien merkitys tai tehtävä* (ks. liite 2). Tällä kysymyksellä pyrittiin herättelemään puhetta luottamuksesta uutiskuvaan. Kysymyksellä ei saatu suoria vastauksia luotettavuuteen, mutta mielenkiintoista on se, että kysymyksen kautta vastaajat määrittelevät sitä, mitä he edellyttävät tai odottavat uutiskuvilta. Coleman ja kumppanit (2009) esittivät vastaavan kysymyksen tutkiesaan uutisten luotettavuutta Isossa Britanniassa. He tiivistivät analyysinsä tulokseksi, että ihmiset odottavat uutisilta hyödyllistä informaatiota, luotettavaa tietoa lähiympäristön ja maailman tilasta sekä viihdettä. Tutkijoiden mukaan yleisen luottamus uutisiin riippuu siitä, miten hy-

vin uutismedia pystyy vastaamaan näihin odotuksiin (Coleman et al 2009, 39). Odotukset uutisiin ja uutiskuviin ovat hyvin samansuuntaisia, ja tämän tutkimuksen haastatteluaineistosta löytyy vastaavia tuloksia. Haastateltavat sanovat odottavansa uutiskuvien välittävän tiedon lisäksi erityisesti tunnetta ja tunnelmaa. Sanotaan, että uutiskuva visualisoi ja konkretisoi uutisen aihetta. Se tuo uutisen lähemmäksi lukijaa herättämällä huomiota.

Aineistosta nousee keskeisenä teemana uutiskuvien tehtävä *välittää tietoa* ja informaatiota. Haastateltavat sanovat odottavansa uutiskuvien tarjoavan jollakin tavalla todennettua faktaa”, eli luotettavaa, puolueetonta ja arvovapaata tietoa uutisaiheesta. Kuvan tehtäväksi nähdään visualisoida tekstiä ja välittää nopeasti tietoa, kuva selventää ja syventää uutisen välittämää asiaa.

Ihmiset ovat laiskoja, niin kun minä itsekkin ja sitä sanotaankin, että yksi kuva on enemmän, kun tuhat sanaa ja yhden kuvan katsominen käy paljon nopeammin kuin sen tuhannen sanan lukeminen. (V8)

Monet sanovat, että uutiskuvan tehtävä on kiinnittää katse ja herättää huomio tärkeään aiheeseen. Kuvan katsotaan myös tekevän jutusta luettavamman ja lehden ulkoasusta kevyemmän. Kuva voi herättää kiinnostuksen lukea uutisen teksti, ja sanotaan jopa, että ”kuva voi pelastaa jossain tapauksessa huonon jutun” (V26).

Ne ehkä antaa sille tekstille visuaalisen informaation kautta ensisijaisesti herättävyyttä, niin että ne erottuvat joukosta. Ja jos ne kuvat on sillä tavalla onnistuneita, että ne saa jotenkin vangittua sitä aihepiiriä tai tunnelmaa hyvin, niin silloin se tehostaa sitä valintaa, että luenko minä sen tekstin vai en. (V9)

Uutiskuvalle asetetaan selvästi odotus siitä, että se visualisoi ja konkretisoi uutisen aiheen ja vahvistaa uutisen sisältöä. Luottamuksen kysymyksessä on oleellista, että haastateltavat asettavat uutiskuvalle vahvan odotuksen indeksisenä todellisuuden kuvaajana. ”Kuva, se on niin kun se todellisuus,” kiteyttää haastateltava V12. Toinen sanoo, että uutiskuvan tärkein tehtävä on ”näyttää ihmisille mitä siellä on tapahtunut” (V20).

Kolmas jatkaa kertomalla, että kuva voi taustoittaa uutista ja täydentää tekstiä:

Jos aukeamalla on mun mielestä täysin mitäänsanomattomia kuvia, niin mä saatan ohittaa sen [...]. Mutta taas, jos siinä on kuva, joka selvästi antaa kipinän, niin se uutinen, vaikka se olisi toisarvoinen, niin se nousee sieltä esille sen kuvan ansiosta. Mutta kuvalla nimenomaan pystytään hyvin sitomaan se asia niihin laajempiin kulttuuriryhteyksiin ja kokonaisuuksiin, että ne voi taustoittaa sitä juttua paljon laajemmin, kun mitä lyhyt uutinen pystyy. (V22)

Jotkut kommentoivat sitä, että he pitävät uutisen otsikkoa ja ingressiä tärkeämpänä kuin kuvaa. Heidän mukaansa lehdissä on paljon yhden-tekeviä tai turhanpäiväisiä kuvituskuvia, jotka ovat vain lehden täytettä. Seuraava haastateltava alkaa puhumalla kuvista tekstin täytteenä. Mutta jo otteen toisessa lauseessa hän siirtyy kertomaan siitä, kuinka hänen mielestään kiinnostava kuva saattaa ohjata lukemaan tekstin.

Suurin osa niistä tuntuu olevan lähinnä täytettä sille tekstille, että aika harva on itsessään niin pysäyttävä, että sitä jäisi miettimään, että mitä siinä kuvassa oikeasti on. Tosin kyllä joskus on sitten sellaisiakin, että sen uutisen lukee siksi, että kun se kuva herättää mielenkiinnon ja sitten pitää saada ymmärrys, että mistähän tämä nyt ihan oikeasti kertoo jos siinä on joku kuva joka ei ehkä suoraan itse selitä itseään. (V3)

Uutiskuvien tehtäväksi asetetaan lisäksi *tunteen ja tunnelman välittäminen*. ”Ne toimivat semmoisena ärsykkeenä, jolla pyritään kiinnittämään ihminen siihen uutiseen. [...] Kuvilla tarjotaan kokemusta, henkilöiden ilmeet ja itkut ja muut poimitaan hyvin tarkasti,” kuvailee haastateltava V17. Tunteen välittämisessä kuvan katsotaan olevan tärkeämmässä asemassa kuin tekstin. Uutisen genre koetaan kuitenkin hyvin faktuaalisena, ja siksi uutiskuvien emotionaalinen puoli tuntuukin ristiriitaiselta. Aineistossa puhutaan siitä, että tunne tuo katsojaa lähemmäksi uutisen aihetta, se konkretisoi tapahtumia ja sitä kautta lisää autenttisuuden vaikutelmaa. Tällöin tunne myös lisää uutisen luotettavuutta. Mutta

toisaalta tunteisiin vetoaminen koetaan myös arveluttavana, koska siihen usein liittyy pyrkimys ohjata katsojan näkökulmaa. Tällöin keskustellaan vallankäytöstä, kuinka kuvien avulla ohjailaan, millaisia näkemyksiä ihmiset muodostavat maailman tilasta. Valokuvat havainnollistavat mutta myös värittävät tai mahdollisesti tukevat jotain tiettyä näkökulmaa.

Pienessä määrin aineistostamme nousi myös kuvien viihteellinen merkitys, joka oli Colemanin ja kumppaneiden (2009) tutkimuksessa yleisön mielestä uutisten kolmas tehtävä. Lähinnä paikallisuutisten osalta puhuttiin niiden tarjoavan jonkinlaista tirkistelyä, kun ihmiset voivat tunnistaa tuttujaan lehtikuvissa.

Luottamuksen kehukset

Luottamussuhteen neljä kehystä on muodostettu haastatteluaineiston lähiluvun, tutkimuskysymysten sekä luottamuksesta käydyn aiemman tutkimuksen pohjalta. Lähtökohtana ovat Niklas Luhmannin (1988) ajatukset hiljaisesta ja arvioivasta luottamuksesta, joista kirjoitimme ensimmäisessä luvussa. Kyseessä ei kuitenkaan ole Luhmannin teoreettisten ajatusten kuvittaminen aineistollamme. Itse asiassa hiljaisen ja arvioivan luottamuksen teemat tulivat aineistostamme esiin hyvinkin selvästi jo ennen kuin olimme varsinaisesti tutustuneet Luhmannin ajatteluun. Tämä vahvistaa Luhmannin teoreettisen jäsenyyksen yhteiskunnallista relevanssia. Hän on erottelullaan osunut olennaisiin luottamuksen ulottuvuuksiin. Mutta samalla Luhmannin jäsenyys osoittautui oman aineistomme kannalta riittämättömäksi; jouduimme konstruoimaan kaksi muutakin kehystä saadaksemme luottamuksen dynamiikasta paremman otteen. Niinpä päädyimme neljään kehykseen:

- Hiljainen luottamus
- Arvioiva luottamus
- Kontekstuaalinen luottamus
- Epäily

Kaikkein yleisin ja vahvin on *hiljaisen luottamuksen kehys*, joka näkyy epäilyn tai epäluottamuksen poissaolona. Hiljainen luottamus on

lähtöoletus, jonka varassa toimitaan kunnes jotain poikkeavaa ilmenee. Tällöin luottamuksesta ei katsota juuri tarpeelliseksi edes puhua. Hiljaisen luottamuksen kehys ei siis ole aktiivinen puhetapa vaan sitä pidetään passiivisesti itsestään selvänä.

Muut luottamuksen kehukset aktivoituvat useimmiten vasta haastattelijan kysymysten johdattamana tai selvästi muokatun virikekuvan yhteydessä.

Hiljaisen luottamuksen kehys resonoi Luhmannin (1988) *confidence* – käsitteen kanssa. Luhmannin mukaan hiljainen luottamus on juuri sitä, kun toimimme arkisessa elämässämme sen uskon varassa, että yhteiskunnan instituutiot toimivat odotetulla tavalla. Joukkoliikenne toimii, rahalla saa kaupasta ruokaa ja sanomalehdestä voi lukea, mitä kotimaassa ja maailmalla tapahtuu. Hiljaisen luottamuksen kehys näkyy aineistossa esimerkiksi silloin, kun katsoja kuvailee kuvan tapahtumia sekä miettii sen taustalla olevaa tilannetta ja asiayhteyttä. Hän menee mukaan kuvan maailmaan, muttei kyseenalaista kuvan tai tilanteen todenperäisyyttä. Seuraavassa otteessa puhuja ilmaisee ajatuksiaan ja myötätuntoaan katsoessaan kuvaa autokolarista (kuva 1) hiljaisella luottamuksella kehystäen:

Toivottavasti on ihmiset selvinnyt hengissä. Koska siinä on, näyttäisi talvikeli olleen. En tiedä onko, sitä ei näy, mutta varmaan pyörähtänyt ja kolari tapahtunut. Päällimmäinen mielessä on, että toivottavasti ihmiset on selvinneet hengissä. (V13)

Eksplisiittisesti puheessa näkyvän luottamuksen suhdetta kuvaavan kehysten nimesimme *arvioivaksi luottamukseksi*. Tämä kehys aktivoituu haastatteluissa useimmiten kysyttäessä kuvan aitoudesta. Arvioivan luottamuksen kehyksessä haastateltava puhuu aktiivisesti luottamussuhteestaan ja reflektoi sitä. Haastateltava kehystää vastauksensa tietoisella luottamuksella. Hän ilmaisee uskovansa kuvan todenperäisyyteen, mutta tarkastelee kuitenkin kuvaa arvioiden ja kriittisen etäisyyden päästä.

Arvioiva luottamus menee lähelle Luhmannin (1988) *trust*-käsitettä. Arvioiva luottamus eroaa hiljaisesta luottamuksesta sillä tavoin, että siinä on kyse tietoisesta riskin ottamisesta tai epävarmuuden sietämisestä. Arvioiva luottamus perustuu siis kutakuinkin aktiiviseen valintaan, kun

luotamme omaan arvioomme siitä, mitä havaitsemme. Tiedämme, että journalistit rajaavat uutisaiheita ja kirjoittavat niihin tietynlaisia ennalta asetettuja tulkintoja. Tiedämme myös, että uutiskuvat on otettu jostain näkökulmasta ja niillä pyritään välittämään tietynlaista viestiä tai kiinnittämään lukijoiden huomio. Riskinä on se, että meille syötetään paju-köyhtä ja saatamme toimia virheellisen tiedon varassa. Silti päätämme luottaa siihen, mitä luemme tai näemme. Esimerkiksi seuraavassa otteessa haastateltava vastaa kysymykseen siitä, ovatko uutisten kuvat yleisesti ottaen luotettavia:

Kyllä mä uskoisin, että Hesarin kuvat ovat ainakin ihan luotettavia. Kyllä niitä tietty fotoshopattuja varmaan on osa ja tällä lailla, mutta eiköhän niihin voi luottaa. Uskoisin niin. (V20)

Sitaatissa näkyy, kuinka haastateltava harkitsee asiaa ja ottaa tietyn ”riskin” päättäessään uskoa siihen, että ”Hesarin kuvat ovat ainakin ihan luotettavia”. Luhmannilaisittain voitaisiin myös pohtia sitä, millaiset panokset tässä ovat pelissä. Mitä riskin realisoituminen maksaisi haastateltavalle? Ainakin hän joutuisi tarkistamaan käsityksiään kyseisestä lehdestä ”ihan luotettavana” tiedotusvälineenä. Näiltä osin hän joutuisi pohtimaan mediasuhdettaan ja tietyn välineen asemaa osana arkeaan. Tällaisen riskin realisoituminen ei olisi välttämättä kovin merkittävä verrattuna esimerkiksi siihen, että asuntolainan korot nousevat yli ihmisen taloudellisen kantokyvyn. Mutta jos suomalaisessa lehdessä olisi kuva Helsingin eduskuntatalon portailla makaavista poliisin ampumista kuolleista mielenosoittajista ja tämä osoittautuisi väärennökseksi, olisi kuvaan luottaminen tietynlainen riski. Ainakin tämä voisi herättää epäluottamusta ja turvattomuutta siitä, että kertooko media totuudenmukaisesti kotimaan tapahtumista.

Luottamussuhteen monimutkaisuus näkyy erityisesti *kontekstuaalisen vertailun kehyksessä*, jossa punnitaan luottamusta ja epäilystä suhteessa taustatekijöihin. Aineistossa luottamusta uutiskuvaan verrataan esimerkiksi toiseen uutiskuvaan, taidekuvaan, elokuvan pysäytyskuvaan tai vaikka mainoskuvaan. Uutiskuvien luotettavuutta pohditaan kontekstuaalisesti myös silloin, kun haastateltavat vertailevat medioita keskenään.

Kontekstuaalisessa luottamuksessa ei ole kyllä tai ei – vaihtoehtoja, vaan siinä suhtautumista kuvaan pohditaan eri näkökulmista. Luottamussuhde on muuttuva ja elävä, ja siihen vaikuttavat niin henkilön persoonalliset kuin käsillä olevaan tilanteeseen, kulttuuriin ja yhteiskuntaan liittyvät tekijät. Kontekstuaalisessa kehyksessä näkyy usein myös vastaajan visuaalinen lukutaito. Puhuja ilmentää tulkinnessaan aiempia tietämyksiään valokuvauksesta, kuvien käsittelystä tai toimituksen käytännöistä. Esimerkiksi seuraavassa otteessa haastateltava vastaa kysymykseen luottamuksesta, hän pohtii suhtautumistaan uutisiin ja kehystää vastauksensa intertekstuaalisella vertailulla uutiskuvien ja mediakriittisen elokuvan esittämän näkemyksen välillä:

[...] mitä tulee nyt heti mieleen tietenkin se yksi elokuva missä, mikä se nyt oli *Wag the Dog*, joo, aivan [naurahtelua]. Siis kyllä se tietyllä tapaa vaikka se onkin satiiria ja näin, niin kyllä se laittoi kyseenalaistamaan. Mutta en mä siltikään, jotenkin en haluaisi uskoa siihen, että kuvia, isojen tapahtumien yhteydessä kuvia, manipuloidaan tai niille annetaan mitään muita merkityksiä, kun mitä niillä on. (V27)

Epäilyksen kehys on aktiivinen puhetapa, joka valitaan, kun selkeästi ilmaistaan kuvassa olevan jotain poikkeavaa tai epäilyttävää. Haastateltava tekee havaintoja kuvan vihjeiden perusteella ja tulkitsee siinä jotain risiiriitaista tai outoa. Haastattelussa ilmenee epäilyksen kehystä kahdella tasolla. Ensinnäkin haastateltavat esittävät epäilyksiä kuvan valinnasta tai tarkoitusperästä puhuttaessa, jolloin kyse on kuvan sanomasta. Toiseksi epäillään valokuvan todenperäisyyttä tai aitoutta, eli sitä onko kuvaa mahdollisesti muokattu. Kiinnitämme analyysissä huomiota etupäässä valokuvan aitouteen liittyvään epäilykseen.

Kuten kontekstuaalisessa myös epäilyksen kehyksessä näkyy usein myös vastaajan visuaalinen lukutaito. Katsoja tulkitsee kuvan vihjeitä aiemman tietämyksensä pohjalta ja valitsee epäilyksen kehysten havaitessaan jotain epätavallista, kuten katsottaessa Los Angeles Times-lehdessä julkaistua reilusti muokattua uutiskuvaa (kuva 4) sotilaasta kansanjoukon keskellä:

No tämä nyt on ensimmäinen josta mulle tulee sellainen kysymys, että mitähän tässä nyt oikeasti mahtaa olla käynnissä, joista yksi on, että tämä on ensinnäkin aika täynnä tavaraa. Tämä voisi olla hyvinkin sellainen, että siinä on leikkaa liimaa askartele lisätty jotakin, kuten esimerkiksi nämä keskellä olevat hahmot jostain muualta. (V₂)

Epäily merkitsee luottamuksen puuttumista, muttei välttämättä ole aina ehdotonta. Sen ääripäässä on ilmaus siitä, ettei katsoja usko näkemänsä kuvan todenperäisyyteen. Tällöin on kyse suorasta epäluottamuksesta. Lisäksi haastateltavat saattavat ilmaista epäluottamusta kuvan valintaa tai näkökulmaa kohtaan, kuten seuraavassa esimerkissä, jossa katsotaan samaa kuvaa kuin edellä:

Mikä niin kuin herättää mussa sen epäluottamuksen, uutiskuvaa kohtaan, tässä on lähes kaikki ne elementit. Tässä on sotilas, sitten tässä on niin paljon kansaa ja tässä on kärsivä lapsi, jota yritetään pelastaa. Ja ollaan nöyrästi, ase on ikään kuin täysin niin-, se on juuri siinä aitiopaikalla, ja tuota niin, hyvin tunteisiin vetoavalla tavalla ikään kuin kaikki on asetettu kohdilleen. (V₁)

Epäilyksen kehystyksessä myös *eettiset perustelut* kumpuavat näkyville. Haastateltavat pohtivat sitä, millainen kuvan näkökulma tai käsittely on oikein mikä väärin, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei. Ehdotonta oikeaa tai väärää vaihtoehtoa ei kuitenkaan usein voida lyödä lukkoon. Eettisen pohdinnan piiriin kuuluvat myös kysymykset huijaamisesta ja totuuden näyttämisestä. Kaupallisuus, raha ja niiden mukanaan tuomat itsekkäät motiivit nähdään ongelmallisina. Esimerkkiotteessa haastateltava vastaa kysymykseen, mitä mieltä hän on Los Angeles Times -lehdessä julkaistun käsitellyn kuvan julkaisemisesta:

No aika väärin. Tai tulee sellainen jotenkin että on huijattu. Tai että mua on huijattu lukemaan sitä. (V₁₁)

Autenttisuuden eli alkuperäisyyden teema ilmenee usein puolestaan arvioivan luottamuksen yhteydessä, kun puhutaan uutiskuvan tehtävästä

toimia puolueettomana todisteena siitä, mitä ”todella” on tapahtunut. Tämä liittyy kuvan indeksiseen ominaisuuteen, uskomukseen siitä, että kuvaaja on ollut paikalla ja taltioinut kameralla näkymän edessään. Autenttisuus sekä välittömyys nähdään uutiskuvan luotettavuuden taakana. Uutiskuvan toivotaan ikään kuin avaavan ikkunan tapahtumapaikalle. Tämä ilmenee erityisesti puhuttaessa lukijan lehteen lähettämästä kuvasta.

Hiljainen ja arvioiva luottamus ovat kaikkein yleisemmät aineiston kehukset. Myös kontekstuaalisen luottamuksen kehys on vahva. Epäilyksen kehys nousee harvoin esiin spontaanisti ilman että haastattelija esittää kysymystä. Kehys kuitenkin aktivoituu myös spontaanisti erityisesti väärännökseksi osoittautuneen, sotilasta esittävän uutiskuvan yhteydessä. Kehukset eivät ole selvärajaisia vaan ne voivat ilmetä päällekkäisesti ja puhuja voi myös vaihtaa nopeasti kehuksesta toiseen.

Seuraavassa etenemme haastatteluissa esitetyn kysymysrungon jäsenyyksen mukaisesti ja tarkastelemme, miten edellä esitetyt luottamuksen kehystykset ilmenevät eri kysymyksistä ja virikekuvista puhuttaessa.

Ovatko lehtien uutiskuvat yleensä luotettavia?

Esitimme haastatteluissa suoran kysymyksen luottamuksesta: *uskotko, että lehtien ja verkkolehtien lehtien uutiskuvat ovat yleensä luotettavia?* Luotettavuuden käsitteestä ei annettu haastateltaville etukäteen tarkkaa määritelmää, koska halusimme jättää heille itselleen mahdollisuuden määritellä ensiksi, miten he mieltävät luottamuksen kysymyksen. Jotkut haastateltavista kuitenkin kysyivät, mitä luotettavuudella tässä tarkoitetaan. Silloin tutkija selvensi, että kuvia saatetaan järjestellä, lavastaa tai kuvan ottamisen jälkeen niitä voidaan käsitellä digitaalisesti. Monille ei heti tullut mieleen, että kuvaa saatetaan käsitellä, vaan he puhuivat siitä, onko uutisen *aihe* tekaistu tai vääristely. Kysymys uutiskuvien luotettavuudesta herätti siis keskustelua koko uutisten todenperäisyydestä ja median uskottavuudesta. Useat myös sanoivat, etteivät he yleensä lehtä lukiessaan pohdi uutiskuvien aitoutta tai luotettavuutta. Luottamuksen kysymyksen äärelle pääseminen vaati siksi toisinaan suoran kysymyksen esittämistä ja haastateltavan pysäyttämistä pohtimaan luottamustaan virikekuvien äärellä.

”Sanoisin pääsääntöisesti kyllä”

Haastatteluissa näkyy, että suora kysymys uutiskuvien luotettavuudesta tuntuu joistakin haastateltavista hankalalta ja vasta esimerkkikuvien yhteydessä he pystyvät paremmin pohtimaan asiaa. Monet ryhtyvät pohtimaan kriittisesti uutiskuvien tarkoitusta ja luotettavuutta arvioivan kehyksen sisällä. Tällöin haastateltavat reflektivat myös omaa luottamustaan mediaan: jotkut sanovat olevansa ”liiankin sinisilmäisiä” tai luottavaisia. Aineistosta käy ilmi, että monet ihmiset ovat tietoisia uuden digitaalisen teknologian tuomista kuvien käsittelyn mahdollisuuksista, ja ovat kuulleet siitä, että myös uutiskuvia saatetaan käsitellä. Seuraavista otteista käy ilmi myönteisiä luottamuksen ilmauksia kehystettynä medialukutaitoisella arvioinnilla:

K: Entä onko sun mielestä uutiskuvat yleensä luotettavia?

V: Sanoisin pääsääntöisesti kyllä. Mä tiedän, että niitä manipuloidaan mutta mä olen silti sitä mieltä että ne ovat pääsääntöisesti ok.
(V₃)

Tämä onkin vaikea kysymys, ne olivat ainakin ennen kun ennen kun Photoshop ja digitaalikuva tulivat, niin ehkä luotettavampia mutta, kyllä mä olen niin ehkä sinisilmäinen, että kyllä mä aika lailla vielä luotan etenkin niin kun meidän omien medioitten päivälehtien [kuviin] [...] (V₂)

Viimeisessä sitaatissa näkyy arvioivan luottamuksen kehyksen lisäksi kontekstuaalinen kehys, kun vastaaja puhuu luottavansa ainakin suomalaisten lehtien kuviin. Implisiittisesti tässä vertaillaan suomalaisen ja ulkomaisen median luotettavuutta. Eräs vastaaja jatkaa kehystäen kriittisesti, että kuvan rajauksella jo sinällään voidaan vaikuttaa kuvan merkitykseen: ”Kuvatoimittajan tekemän rajauksen ansiosta siitä on saattanut jäädä jotain olennaista pois. Näytetään vain joku ihan tietty asia joka luo tietynlaisen mielikuvan jostain tilanteesta.” (V₂₁.) Vastaajien visuaalisesta lukutaidosta kertoo myös toisen haastateltavan kommentti siitä, että lavastetun kuvan voi erottaa:

Kyllä mun mielestä lavastetun kuvan erottaa, tai mä luulen erottavani sen. Että en usko, että mua niin kun lavastetulla kuvalla helposti hämätään ja saattaa olla, että jos on tällöinen viikonloppujulkaisu, niin helposti tunnistaa, että tämä, tämä on lavastettu ja se on tehty tämän jutun ehdolla ja tällä, tässä leikitään sillä kuvalla. (V22)

Haastateltavat puhuvat myös arvioivassa kehyksessä siitä, että lehdissä näkee paljon ”kuvia kuvan takia”, eli on kuvia, jotka ovat vain tekstin kuvituksena eivätkä ne välitä itsenäistä viestiä. Kuvaa käytetään lähinnä ohjaamaan jutun aiheeseen. Tästä kertoo seuraava ote, kun haastateltava vastaa kysymykseen ovatko uutiskuvat yleisesti luotettavia:

No siis, jotkut eivät pyri olemaan mitenkään erityisen luotettavia tai epäluotettavia, että ne ovat mun mielestä, lähinnä niin kuin kuvituskuvaa, laitetaan vaan jotain sinne, jotain arkistoista, eli joku käy äkkiä ottaa kahvitauolla jonkun kuvan tuosta pihalta. Mutta siis, kyllä mä luotan suurimpaan osaan siitä, ja sitten, tietystihän siellä on jotain lavastetilanteita esimerkiksi. (V26)

Valtaosa haastateltavista sanoo yleensä luottavansa sanomalehtien uutiskuviin, kun luottamuksesta kysytään suoraan. Tähän kysymykseen erittäin kriittistä puhetta kuvista on vähän. Vain alle kolmasosassa haastatteluaineistosta ilmenee epäilyksen kehystä. Tällöin haastateltavat sanovat epäilevänsä kuvien aitoutta silloin tällöin tai suhtautuvansa varauksellisesti uutisten kuviin. Esimerkiksi seuraava haastateltava vastaa, että hän luottaa uutiskuviin ”aika harvoin”, ja perustelee:

Mulla on erittäin suuri epäluottamus uutiskuvan käyttöön, koska on paljon esimerkkejä, esimerkiksi Georgian sodan aikana siellä tietoisesti osapuolet pyrkivät vaikuttamaan kuvien valinnoilla siihen minkälainen kuva syntyy. Kuviin pitää aina suhtautua kriittisesti, aina. (V1)

Tulkitsimme edellisen kaltaisen äärimmäisen kriittisen puheen epäilyksen kehykseen, josta myös esitettiin erikseen suora kysymys.

Oletko joskus epäillyt kuvan luotettavuutta?

Epäilyksen kehystystä ilmenee puolessa aineistoa, kun kysytään suoraan: *Onko ollut sellaista tilannetta, jossa olet epäillyt uutiskuvien luotettavuutta? Tai voisitko kuvitella sellaista tilannetta?* Toisin sanoen, kun haastattelija ohjaa kysymyksen epäilyksen kehykseen, noin puolet haastateltavista tarttuu tähän. Toinen puoli sanoo, ettei ole koskaan epäillyt uutiskuvaa väärennetyksi. Arvioivan luottamuksen lisäksi epäilyksen kehys ilmentää usein vastaajien visuaalista lukutaitoa. Useilla on jotain tietoa kuvien valmistusmenetelmistä sekä toimituksellisista käytännöistä ja he tarkastelevat kuvia tämän pohjatiedon varassa.

Sota ja politiikka herättävät epäilyksiä

Epäilyksen kehyksessä puhutaan uutiskuvista, jotka liittyvät esimerkiksi sotiin ja aseellisiin konflikteihin. Haastatteluissa mainitaan muun muassa Georgian sota, World Trade Centeriin tehty isku 9/11 ja Irakin sota. Myös politiikkaan ja tieteeseen, esimerkiksi avaruuteen, liittyvien uutisjuttujen yhteydessä julkaistujen kuvien todenperäisyys aiheuttaa haastateltavien mukaan toisinaan epäilystä. Seuraava ote ilmentää epäilyksen kehystystä puhuttaessa politiikkaan liittyvistä uutisista:

K: Jos sä kuvittelet semmoista tilannetta, niin mikä siinä yleensä on se, että saa sut epäilemään?

V: Todennäköisesti siinä olisi se, että se olisi jollain tavalla ristiriidassa sen kanssa, mitä mä itse tiedän tai uskon samasta asiasta, jolloin mä olisin tai olen ollut valmiiksi heti sitä mieltä, että se tarina on väritetty tieteen tahtoen jollain tavalla. Ja se, jos seuraa yhtään – mitä mä myönnän että mä en kauheasti seuraa – mutta se vähänkin, mitä katson poliittisesti väritettyneitä lehtiä, niin niissähän se on hyvin helppo havaita, että mikä siellä oikeasti nostetaan esille ja minkä takia, se on niin kun hyvin tarkoitushakuista. (V₃)

Epäilyksen kehyksessä puhutaan kuvien tarkoitushakuisuudesta ja siitä, miten uutismediat valikoivat ja rajaavat tiettyjä näkökulmia ja pyrkivät tällä tapaa vaikuttamaan kuvilla lukijoiden näkemyksiin. Erityisesti

kuvien valintaprosessi nostettiin esiin tilanteena, jolla voidaan ohjata näkökulmaa viestin sisältöön.

Haastateltavien visuaalinen lukutaito korostuu muutaman haastateltavan puheessa, jotka kertoivat harrastavansa valokuvausta tai ovat perehtyneet jossain määrin kuvien tekemiseen. He suhtautuvat kriittisesti, mutta toisinaan myös ymmärtävästi ja sallivasti kuvankäsittelyyn. Epäily kuvankäsittelystä ei välttämättä johda siihen, että kuvaa tai uutista pidettäisiin täysin epäuskottavana, sillä monet haastateltavat ilmaisevat tietävänsä, että kaikkia lehtiin meneviä kuvia käsitellään jossain määrin. Seuraavassa haastatteluotteessa puhuja kertoo, että kuvan huono laatu paljastaa käsittelyn. Hän vastaa kysymykseen, onko ollut tilannetta, joka on saanut epäilemään kuvan aitoutta:

Sanotaan, että jos se on kömpelösti tehty. Mä itse harrastan valokuvausta ja tuota, taidehistoria on yksi aine takana, että mä luen kuvaa sillä silmällä, että jos se nyt olisi ihan tämmöinen minusta mahdottoman tuntunen tai kömpelösti tehty, niin kyllä mä sitten sitä epäilisin. (V22)

Epäilyksen kehyksessä puhuttaessa haastateltavat kertovat tietävänsä kuvien käsittelystä ja paljastuneista tapauksista. Eräs haastateltava sanoo, että tiedeuutiset, esimerkiksi avaruudesta otetut kuvat, saattavat välillä epäilyttää. Hän viittaa siihen, että uutiskuviksi voidaan ottaa jopa pysäytyskuvia elokuvista. Myös muut haastateltavat viittaavat toisinaan elokuviin. Taustalla on runsaasti mediajulkisuutta saanut venäläisen uutistoimiston liikkeellepanema uutiskuva Kursk-sukellusveneen onnettomuudesta, joka osoittautui pysäytyskuvaksi amerikkalaisesta Hollywoodissa tuotetusta Titanic-elokuvasta. Seuraavassa oteesta haastateltava kertoo epäilevänsä avaruudesta otettuja kuvia, koska hän ei voi mitenkään päästä varmuuteen, ovatko kuvat todella sieltä peräisin. Mitä kaukaisempi uutisaihe, sitä enemmän katsoja on uutisten välittämän tiedon varassa ja sitä monimutkaisempi on myös luottamussuhde.

Ja kun niin paljon on kaiken näköisissä elokuvissa ja tämmöisissä kuvailtu niitä paikkoja, minkälaisia ne voisi olla. Niin sitten nehän ihan hyvin voi ottaa jostain elokuvasta jonkun stillin ja pistää sen

uutiskuvaan ja sanoa, että tämmöistä täällä on. Se on vähän semmoinen juttu, mikä pistää epäilyttämään. (V28)

Tunteita herättävä kuva nostaa epäilyksiä

Haastatteluissa puhutaan siitä, kuinka kuvat jotka eivät herätä kiinnostusta tai tunteita ovat jossain määrin yhdentekeviä. Sanotaan, että silloin niiden luotettavuudellakaan ei ole juuri väliä. Mutta voimakkaasti tunteita herättävät kuvat saavat myös arvioimaan kuvien tarkoituksenhaikuisuutta ja todenperäisyyttä. Seuraavassa otteessa haastateltava puhuu siitä, miten tunteita herättävät kuvat nostavat myös epäilyksiä.

K: Osaatko kuvitella semmoista tilannetta, että sulla heräisi epäily?

V: Aprillipäivänä. Josta heräisi epäily. No ne voisi olla tämmöisiä hyvin popularistisia aiheita, mitkä herättävät kovasti tunteita, ilmastomuutos esimerkiksi. (V2)

Hetken kuluttua sama haastateltava puhuu arvioivan luottamuksen kehyksessä ja reflektoi omaa tapaansa suhtautua kuviin tunteen kautta. Hän kehystää tunteita herättävät kuvat ensin epäilyksellä, mutta seuraavassa jo kieltää arvioiden, että itse huomaisi siltikään aina epäillä kuvien aitoutta.

Mulla kuvaan liittyy pelkästään se tunneaffektiivinen puoli, että mä katson, että onpa kiva kuva, onpa kauhea kuva. Jos tulee kauhea kuva, niin voi ei, tulee esimerkiksi köyhien maiden nälänhätää näkevistä lapsista, niin on vaikea katsoa. Mutta ei sitä koskaan mieti, että onko tuo totta. Tai että voisiko tuota kuvaa olla manipuloitu tai jotain, ei ei. (V2)

”Voisin olla vähän kriittisempi, mutten osaa epäillä”

Edelleen epäilyksestä kysyttäessä monet haastateltavista sanovat, etteivät yleensä epäile uutiskuvien aitoutta tai epäilevät joskus. Tällöin käytetään arvioivan luottamuksen kehystä, jossa myös reflektoidaan omaa

luottamusta ja jossa näkyy harkinta luottamukseen sisältyvästä riskistä. Monet pohtivat sitä, että ovat yleensä luottavaisia, mutta voisivat olla kriittisempiä. Tämä kriittisyyden ihanne johtunee osin akateemisesta haastattelutilanteesta, jossa haastateltavat pistetään pohtimaan asioita, joita eivät välttämättä muutoin pohtisi. Haastattelutilanteeseen liittynee impliittinen oletus siitä, että ihmisten tulisi olla kriittisiä ja tiedostavia. Seuraavassa otteessa haastateltava arvioi tietoisesti omaa luottamustaan ja kriittisyyttään mediaa ja uutiskuvia kohtaan. Hän vastaa haastattelijan kysymykseen, onko ollut tilannetta, jolloin hän ei olisi luottanut uutiskuvaan:

Voi kun olisikin ollut, voi kun mä olisinkin noin mediakriittinen ihminen. Siis täytyy sanoo, että tässä tulee just se kohta, että näin vähän sitä reflektoi kuvaa. Että sitä todellakin pitää sitä itsestään selvänä, että monta kertaa on ollut tekstissä semmoinen, että hei, tämä nyt on yksi näkökulma vaan asiaan, että haloo, tämä nyt on yhden toimittajan näkökulma. [...] Ja koskaan sitä ei kyseenalaista. En, en ole koskaan kyseenalaistanut. (V2)

Monet haastateltavista sanovat yksikantaisesti vain luottavansa yleensä uutiskuviin, joskin silti käyttävät arvioivan luottamuksen kehystä. Kuten eräs toteaa: ”aika sokeasti yleensäkin uskon kaikkiin lehtijuttuihin” (V5). Toinen arvioi edelleen omaa luottamustaan: ”kyllä mä aika sinisilmäinen olen siinä mitä mulle virallisessa mediassa annetaan.” (V27). Eräs viittaa siihen, että kuvien käsittely tehdään niin taitavasti, ettei se näy lukijoille: ”Ei kyllä ne ovat sen verran taitavia nykyään, että ei sitä huomaa heti” (V12).

”Riippuu lehdestä”

Kysyttäessä luottamuksesta tai epäilyksestä uutiskuviin, monet haastateltavat alkavat erotella luottamustaan eri medioihin. Näissä vastauksissa näkyy kontekstualisoinnin kehystys. Esimerkiksi haastateltavat kertovat luottavansa suurimpiin uutislehtiin ja erityisesti Helsingin Sanomiin, mutta luottavansa vähemmän Ilta- ja Aamulehtiin. ”Aamulehtien ja iltapäivälehtien välillä on selkeä ero” (V7).

Puhe uutiskuvien luotettavuudesta eri medioissa liittyy vahvasti kun-kin median maineeseen ja yleisiin käsityksiin niiden luotettavuudesta. Aineistossa puhutaan paljon siitä, että kuinka iltapäivälehdissä ja ”juorulehdissä” kuten Seitsemän päivää -lehdessä ihmisiä on ”photoshopattu” ja ”kaunisteltu”. Seuraavassa otteessa haastateltava vastaa kontekstuaalisovasti kysymykseen, onko hän koskaan epäillyt uutiskuvien aitoutta:

Että mä olisin epäillyt. Tällaisissa sanomalehdissä... että totta kai sitten on näitä tällaisia juorulehtiä ja tämän tyyliä, niin niissähän, että se on sitten asia erikseen. Mutta ei mun mielestä nyt näissä sanomalehdissä, isoissa, niin en ole ikinä ajatellut, että niitä kuvia olisi manipuloitu varsinaisesti. (V13)

Kontekstualisoinnin kehyksessä eri lehtien lisäksi vertaillaan suomalaisten ja ulkomaisten uutismedioiden luotettavuutta. Haastateltavat sanovat luottavansa enemmän suomalaisiin kuin ulkomaisiin lehtiin ja niiden uutiskuviin. Joidenkin mukaan ulkomaisissa lehdissä saattaa olla suuremmalla todennäköisyydellä manipuloituja kuvia. Yksi haastateltavista kertoo epäilevänsä ulkomaisten lehtien kuvia, hän sanoo kuitenkin luottavansa Helsingin Sanomissa olevaan juttusarjaan, jossa lehden oma toimittaja ja kuvaaja on ilmoitettu uutisten ja kuvien tekijöiksi.

No mä epäilen aina ulkomaalaisia ja näitä kuvatoimistojen kuvia. Mutta sitten, kun nyt on esimerkiksi Afganistanissa tämä toimittajapari, tämä Heikura, mikä se on se kuvaaja? Ja sitten tämä, mä en muista sen toimittajan nimeä. Niin, musta ne on luotettavia, kun ne ovat siellä ja se on se kuvaaja siinä ja se lähettää sieltä sitä. Niin ei mun tule mieleen sitä epäillä. (V18)

On kiinnostavaa, että haastateltava ottaa puheeksi juuri kyseisen juttusarjan, jossa jokaisen uutisartikkelin alussa on pieni kasvokuva toimittajasta ja valokuvaajasta. Taustalla näkyy vain rakennuksen rappu ulkoseinä. Kuvasta ei voi mitenkään päätellä, että se olisi otettu Afganistanissa, josta juttusarja kertoo. Silti se on asetettu visuaaliseksi todisteeksi jutun tekijöiden paikan päällä olosta, ja mitä ilmeisimmin sen tarkoitus on rakentaa uskottavuutta lehden uutisoinnille (vrt. Zelizer

2005). Helsingin Sanomien strategia luotettavan kuvan luomisesta näkyy toimivan haastateltavan puheenvuoron perusteella.

Vielä haastattelun loppuksi eräs haastateltava palaa pohtimaan omaa luottamustaan. Arvioivan luottamuksen kehyyksessä hän sanoo luottavansa uutiskuviin.

Mä taidan olla aika luottavainen, mitä uutiskuviin tulee kun tässä itseänsä kuuntelee. [Nauraa] Että kyllä mulla on kuitenkin aika suuri luottamus siihen, että nämä päämediat Suomessa kontrolloivat itseään ja toisiaan, että jos se menee jollain tavalla kieroon, niin sitten ne menevät varmaan kaikki suurin piirtein samaan suuntaan. (V3)

Haastateltava siirtyy tämän jälkeen kontekstuaalisen luottamuksen kehyykseen ja pohtii kuinka ”Suomen kokoisessa pienessä yhteiskunnassa valheista jää helposti kiinni, ja sen jälkeen jälkien korjaaminen kestää hyvin pitkään.” Tämän takia hän sanoo luottavansa siihen, etteivät valtamediat voi tehdä kovin suuria virheitä tai kertoa valheita, koska vahinko on tekijälle niin suuri.

Aineistossa näkyy suorien kysymysten osalta luottamuksesta ja epäilyksestä selvästi se, että luottamuksen kysymys onkin monimutkainen: siihen on vaikea vastata yksiselitteisesti kyllä tai ei. Arvioivan luottamuksen kehys korostuu positiivisessa kysymyksessä luottamuksesta ja epäilyksen kehys korostuu suorassa kysymyksessä epäilyksestä. Luottamuksen kysymys asettaa myös pohdinnan erilaisten uutislähteiden ja välineiden hierarkiasta niin kotimaisessa kuin kansainvälisessä kontekstissa, herättäen vertailevan luottamuksen kehystä.

Onko paperi- tai verkkolehden kuvien luotettavuudessa eroa?

Informaatioteknologian ja Internetin kehitys on tuonut luottamuksen käsitteen uudella tapaa merkitykselliseksi. Erityisesti verkkokaupassa asiakkaan luottamus tavarantoimittajaan on hyvin keskeistä. Luottamuksen puuttuminen voi nousta ongelmaksi ja muodostua yrityksen maineelle haitalliseksi. (Koehn 2003, 3; Cook et al. 2009, 3). Verkossa on paljon kyseenalaista materiaalia, ja tämä vaikuttaa myös perinteisten uutisväli-

neiden luotettavuuteen Internetissä. Colemanin ja kumppanit ovat kuitenkin havainneet fokusryhmähaastatteluiden pohjalta, että luottamus verkon sisältöihin on yllättävän vahvaa. Ihmiset kokevat, että he voivat luottaa verkossa erityisesti kanssaihmissen tuottamaan avoimeen tietoon, joka on kaikkien saatavilla. Ihmiset luottavat verkon tiedon keruun menetelmään, koska se on avointa ja sitä on mahdollista kommentoida ja kiistää. Colemanin ryhmän tutkimuksen mukaan Internetiä ei nähdä korvaavana perinteiselle uutismedialle, mutta sen katsotaan tuovan lisän mediakenttään. Se tarjoaa erityyppistä tietoa ja laajennetun tilan julkisten puheenvuorojen sosiaaliselle kierrätykselle sekä viranomaispalautteelle. (Coleman et al. 2009, 34–35.)

Janne Matikainen (2009) on kartoittanut suomalaisten luottamusta perinteiseen ja verkkomediaan. Määrällisessä kyselyssä vastaajia (N=1065) pyydettiin arvioimaan uutislähteitä niin sosiaalisen median kuin perinteisen median parissa. Tutkimuksen mukaan perinteiseen mediaan luotetaan kaikkein eniten ja netin yhteisöpalveluihin vähiten. Perinteisiin medioihin luotettiin uutismediانا ja niitä pidettiin myös sisältöjen luotettavuuden takeena. Yleisön luottamus perinteiseen mediaan on siis vahva, mutta luottamus samojen viestinten verkkoon tuotamiin sisältöihin ei ole yhtä vahva. Kyselyn mukaan perinteiseen mediaan luottivat eniten nuorimmat ja vähiten vanhimmat vastaajat. Kuitenkin luottamus iltapäivälehtiin on kohtalaisen samanlaista kaikissa ikälukissa. (Matikainen 2009.)

Tämän tutkimuksen haastatteluissa kysyimme: *Mitä ajattelet Internetin uutiskuvien luotettavuudesta? Onko paperilla tai verkossa julkaistujen uutiskuvien luotettavuudessa mielestäsi eroa?* Puolet haastateltavista ilmaisi, että paperilla ja verkossa julkaistut uutiskuvat ovat kutakuinkin yhtä luotettavia, ja yksi kolmasosa sanoi luottavansa enemmän paperilehden kuviin kuin verkkolehteen. Kysymyksen asettelu sinänsä virittää kontekstuaalisen luottamuksen kehyksen, jossa paperin ja verkon ominaisuuksia vertaillaan.

Yhtenä argumenttina paperilehden uskottavampaan asemaan sanotaan, että verkossa olevien kuvien oikeellisuuden varmistaminen on hankalampaa, ja siksi paperilehti tuntuu luotettavammalta. Pieni määrä (4) vastaajista ei osannut sanoa olisiko toinen luotettavampi kuin toinen. Kolme heistä on yli 60-vuotiaita. Syyksi he sanovat, ettei heillä ole

kokemusta verkkolehden kuvista, koska he lukevat vain paperilehtiä. Tämä havainto yhdenmukainen tilastojen kanssa siitä, että iäkkäämmät käyttävät vähemmän Internetiä. Myös kyselytutkimusten mukaan epäilevyys verkkoa kohtaan nousee iän myötä (Matikainen 2009, 92). Aineistossamme ei esiinny lainkaan näkemystä siitä, että verkkolehteä pidettäisiin luotettavampana kuin paperilehteä.

”Kummatkin yhtä luotettavia”

Haastatteluaineiston pohjalta uutislehtien kuvia pidetään suurelta osin yhtä luotettavana riippumatta siitä, julkaistaanko ne paperilla tai verkossa. Perusteluna kontekstuaalisen luottamuksen kehyksessä esitetään, että molemmat käyvät läpi saman toimituksellisen prosessin. Verkossa kuvien luotettavuuden takeena pidetään sitä, että ne ovat uutismedian tekemiä. Seuraavassa puhuja vastaa kysymykseen, onko verkossa ja paperilla julkaistujen kuvien luotettavuudessa eroa:

No en mä tiedä, aika useinhan ne ovat samoja. Esimerkiksi kun Iltalehteä luen jonkun verran sekä verkossa että paperilla päivittäin, niin huomaa, että siellä yleensä niissä samoissa jutuissa on niin kuin samat kuvat. Ei niissä mun mielestä hirveästi eroa ole, että saman prosessinhan läpi ne menee että kuitenkin ne molemmat käy tietokoneella, ja niitä vähän väritellään niitä kuvia, että ihan sama mikä se lopullinen julkaisumedia sitten onkaan. (V26)

Toinen haastateltava sanoo, ettei ole mitään syytä epäillä, että paperilla tai verkossa julkaistun uutiskuvan luotettavuudessa olisi eroa. Hän perustelee: ”yhtä lailla sähköinen dokumentti on dokumentti, kun paperikin. Ja digikuva on kuva siinä, missä muukin” (V22). Eräs haastateltava punnitsee sitä, kuinka verkkomedia pystyy julkaisemaan nopeammin ajankohtaisia kuvia kun taas paperilehden teon hitaamman prosessin johdosta kuvia ehditään valita huolellisemmin. Verkkomedian nopeudesta johtuen hän arvelee, että kuvia ei ehditä juuri käsittelemään. Toisaalta paperilehden valintaprosessia hän pitää huolellisempana ja arvelee, että sillä tavalla voidaan löytää kenties kaikkein sopivin kuva. (V6.)

”Paperilehden kuva on luotettavampi”

Paperi- ja verkkolehden yhtäläistä luotettavuudesta puhuttaessa näkyy se, että vastaajat erottelevat Internetin sisältöjä toisistaan. Osa haastateltavista ilmaisee kuitenkin pitävänsä paperilehden uutiskuvaa selkeästi luotettavampana kuin verkossa julkaistua. Tässä epäilyksen kehyksessä Internetistä puhutaan ikään kuin yhtenäisenä kokonaisuutena, jonka ominaisuudet yleistetään myös verkon ympäristössä toimiviin uutismedioihin. Verkosta puhutaan uutena ja arveluttavana mediana, jonka toimintaa on vaikea valvoa:

Jostain syystä mä luotan enemmän paperikuviin. En oikeastaan tiedä miksi. Mä en ole ihan sinut tuon netin kanssa vielääkään, kun siellä on kaiken näköistä turhaa ja semmoista. Mutta jotenkin nettikuvat ja semmoiset on vähän arveluttavampia mun mielestä. Että ennemmin mä luotan näihin sanomalehtijuttuihin. (V28)

Seuraavassa esimerkissä yhdistyy sekä kontekstuaalista luottamuksen kehystä että epäilyksen kehystä. Ensin verkkolehteä kuvataan epäilyttävänä, koska sinne on ”helpompi ujuttaa”, ja sen jälkeen kontekstuaalisesti rinnastetaan paperi- ja verkkolehtiä sekä suomalaisia että ulkomaisia lehtiä toisiinsa. Luottamus tiettyjen lehtien kuviin rakentuu suhteessa toisiin lehtiin, toisiin medioihin ja ulkomaalaisiin lehtiin.

No jotenkin tuntuisi, että sinne verkkoon on helpompi niitä ujuttaa, että jotenkin ajattelin, että se seula on niin kova tuossa sanomalehdessä, että mitkä menee siellä läpi. Mutta niin kuin mä sanoin, niin mä olen aika lailla suomalaisia pitänyt luotettavana sekä sanomalehteä että verkkoversiota. Että enemmän mä just näitä ulkomaalaisia ja siellä ehkä sitä verkkoa, että siellä voi olla niitä manipuloituja kuvia kyllä enemmän siellä verkossa kuin lehdissä. (V13)

Jotkut haastateltavat sanovatkin, että äkkiseltään ”mutu-tuntumalta” paperilehti tuntuu luotettavammalta kuin verkkomedia. Seuraavassa esimerkissä verkosta puhutaan jälleen epäilyttävänä, villiintyneenä kuvien julkaisuareenana:

No mutu-tuntumalla sanoen niin se on luotettavampi paperilla kuin verkossa. Taikka siis lähinnä sitä että sinne verkkoon tulee sitten kaiken näköistä kuvaa. Jos vertaa esimerkiksi kun mä katoin, tän koulusurmi- en yhteydessä tapahtuvia juttuja niin siellä tuli kyllä kaiken näköistä videoklippä ja kuvia. Että en tiedä, olisiko ne ollut syytä jättää julkaise- mattakin. Että niitähän ei sitten [paperi]lehtiin tullut niin paljon. (V14)

Nekin, jotka eivät juuri lue verkkolehtiä ilmaisevat mielikuvaansa siitä, että verkossa oleva sisältö olisi kevyempää ja vähemmän luotettavaa kuin paperilehdissä. Eräs iäkkäämpi haastateltava puhuu, että on ”nikkareita”, jotka ”pystyvät verkossa tekemään sujuvasti kaikenlaista.” Hän sanoo suhtautuvansa kriittisemmin kaikkeen verkossa kuin painetussa medi- assa näkemäänsä. (V17.)

Keskustelussa paperi- ja verkkolehden luotettavuudesta paperilehdes- tä puhutaan hyvänä, vanhan ajan turvallisena ja luotettavana mediana, johon kansalaiset ovat tottuneet. Verkkoa pidetään uutena epäilyttävänä ja villinä. Mielenkiintoisesti sekä nuoret että iäkkäät haastateltavat pu- huvat näin. Laadullinen tutkimus ei kuitenkaan kerro tilastollisia eroja. Matikaisen (2009, 92) kyselyn tulosten mukaan epäilevyys verkkome- dioita kohtaan nousee iän myötä.

Onko ammattilaisen tai lukijan ottaman kuvan luotettavuudessa eroa?

Lehdissä julkaistut kuvat ovat useimmiten ammattivalokuvaajien ottamia. Viime vuosina on yleistynyt, että niissä julkaistaan myös amatööri- valokuvaajien ottamia kuvia. Nämä on usein merkitty erillisellä tunnuksella ”lukijan kuva” tai ”lukijan ottama kuva”. Tutkimuksen haastateltaville näytettiin muiden virikekuvien yhteydessä Metro ja/tai Ilta-Sanomat Online -lehdissä julkaistut lukijan ottamat uutiskuvat (kuvat 1 ja 2, s. 66). Haastateltavilta kysyttiin tässä yhteydessä: *Mitä mieltä olet lukijoiden ot- tamien kuvien luotettavuudesta?* Suuressa osassa aineistoa lukijan kuva kehystetään arvioivalla luottamuksella, ja siinä ilmenee paljon kontek- stualisoivaa eli suhteellisen luottamuksen kehystä. Valtaosassa haastatte- luaineistoa ilmenee, että lukijoiden kuvia pidetään vähintään yhtä luotet- tavina tai jopa luotettavampina kuin ammattilaisten ottamia kuvia.

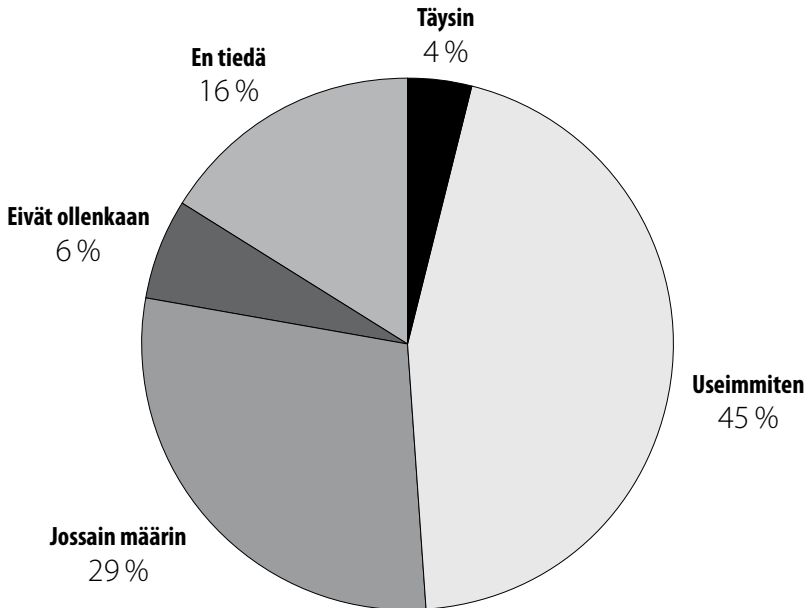
KUVA 1. ”Raahelaismies kuoli kolmen auton kolarissa.” Lukijan kuva, Ilta-Sanomat Online, 31.12.2007.

KUVA 2. ”Raju kolari Kehä I:llä. Auto lensi peräänajossa katolleen.” Lukijan ottama kuva, Metro, 27.5.2009.

Lisäksi selvitimme määrällisessä kyselyssämme yleisön luottamusta lukijoiden itsensä ottamiin kuviin viisiportaisella asteikolla. Noin kolme neljäsosaa (3/4) kyselyn vastaajista pitää lukijoiden kuvia ”täysin” tai ”useimmiten” luotettavina, vain kuusi prosenttia ei luottanut niihin lainkaan.

KUVIO 1. Ovatko lukijan ottamat kuvat mielestäsi luotettavia? N=140

Myös Janne Matikainen (2009) on tuoreessa raportissaan perinteisen ja sosiaalisen median käytöstä selvittänyt luottamusta lukijoiden kuviin määrällisellä kyselyllä. Tutkimuksessa kysyttiin vastaajien kantaa väittämään siitä, että lehdissä julkaistut lukijoiden ottamat kuvat ja videot ovat totuudenmukaisia. Tuloksena 54 prosenttia otoksen vastaajista olivat väittämästä eri mieltä, vain 14 prosenttia samaa mieltä ja 34 prosenttia neutraaleja. (Matikainen 2009, 83–84.) Matikaisen kysymyksenasettelu on hieman toisenlainen kuin tässä tutkimuksessa, joten tuloksia ei voida suoraan vertailla. Määrällisen kyselyn vastausvaihtoehdot ovat rajalliset, ne eivät tarjoa samaa liikkumavaraa kuin avoimessa teemahaastattelussa.

Myös Matikainen korostaa, että luottamusta mittavien kyselyiden tuloksiin vaikuttaa aina se, miten asioita kysytään. Luottamusta ei myöskään lopulta voi pelkistää määrälliseksi kysymykseksi, jota joko on tai ei ole. (Mt.) Tässä tutkimuksessa kuitenkin sekä määrällinen että laadullinen aineisto osoittavat yleisön kohtalaisen suurta luottamusta lukijoiden kuviin.

Haastatteluissa puhuttiin vain vähän ammattikuvaajan kuvasta luotettavampana kuin lukijan ottamasta kuvasta. Perusteluksi lukijan kuvan luotettavuudelle esitetään, että se on välitön todistus kuvaajan paikallaolosta. Tämä tuo esiin autenttisuuden kysymyksen. Silloinkin kun haastateltavat sanovat pitävänsä niin lukijoiden kuin ammattilaisten ottamia kuvia yhtä luotettavina, he painottavat lukijan ottaman kuvan välittömyyttä ja autenttisuutta. Puheessa lukijan ottamista kuvista ilmenee myös jonkin verran epäilyn kehystä, määrällisesti sitä on kuitenkin huomattavasti vähemmän, kuin edellä mainittuja luottamuksen kehyksiä. Epäilyksen yhteydessä nostetaan esiin kysymykset etiikasta ja vastuusta.

Kuvan huono laatu lisää luottamusta

Lukijan kuvan luotettavuutta pohdittiin monesta eri näkökulmasta. Yleisimpiä argumentteja lukijan kuvasta puhuttaessa on autenttisuus ja välittömyys, joista on usein merkinä kuvan huono laatu. Autenttisuutta korostetaan puhuttaessa siitä, että harrastelijakuvaan asenne on välittömämpi ja puolueettomampi verrattuna ammattilaiseen, joka tekee työtään rutiinien ja konventioiden sanelemana. Tässä näkyy valokuvan indeksisyyden voima, joka saa ihmiset uskomaan siihen, että kuva ikään kuin avaa ikkunan todellisuuteen. Niin ammatti- kuin harrastelijavalokuvaajan kuvien sanotaan monesti olevan yhtä uskottavia. Esimerkiksi haastateltava sanoo voivansa luottaa lukijoiden ottamiin kuviin, ”kun ne tuskin nyt ovat alkaneet muokkaamaan niitä sen enempiä niin, eiköhän ne nyt ehkä pikkasen luotettavampia ole” (V20).

Haastateltavat puhuvat siitä, kuinka amatöörikuvaaja on objektiivisena läsnäolija, hän ollut välittömästi ja usein sattumalta kuvauspaikalla. Sanotaan, että monet kuljettavat kännykkäkameraa mukanaan ja voivat helposti ottaa paikan päällä tilanteesta kuvan. Tällöin kuvan uskotaan

olevan autenttinen ja luotettava tapahtumakuva, jota ei ole voitu lavastaa eikä käsitellä kuvan ottamisen jälkeen. ”Se on todella joku sattunut olemaan paikalla, ottanut sen kuvan ja lähettänyt lehteen” (V5).

Haastateltavat analysoivat sitä, että lukijan ottaman kuvan erottaa kuvan huonosta laadusta. Kuva on usein otettu kännykkäkameralla, sommitelma ei välttämättä ole optimaalinen, eikä amatööriellä katsotta olevan aikaa ja mahdollisuuksia käsitellä kuvaa samalla tavalla kuin ammattilaisella. Kuten eräs haastateltava sanoo virikekuvasta: ”Tuskin on manipuloitu, koska tämä on lukijan ottama kuva, tai niin mä ainakin luulisin, että ei niihin hirveästi jakseta panostaa” (V26).

Seuraava ote ilmentää monissa haastatteluissa toistunutta puhetta lukijan ottaman kuvan autenttisuudesta, välittömyydestä ja siitä, ettei amatööriellä ole mahdollisuuksia käsitellä kuvaa. Tässä arvioidaan Metro-lehdessä julkaistua lukijan kuvaa auto-onnettomuudesta (kuva 2), haastattelijä kysyy, ovatko tällaiset lukijan kuvat yhtä luotettavia kuin ammattivalokuvaajien ottamat kuvat.

Ehkä siinä mielessä, suurin osa, niistä näkee, että ne on tuolla tavalla kännykällä otettuja. Että niitä ei varmaan – en tiedä onko niillä sitten, luultavasti kuvaajalla ei ole ollut ihan hirveästi mahdollisuutta sitä mitenkään manipuloida. Niin ehkä sitä kautta melkein ajattelee, että se on todella joku sattunut olemaan paikalla, ottanut sen kuvan ja lähettänyt. Kai ilmeisesti kun näkee kuvan, niin sä vaan uskot sitä todella helposti. Että hirveen harvoin sitä lähtisi epäilemään että tämä kuva ei ole oikein, vaikka se olisi amatöörinkin ottama. (V5)

Puhuttaessa lukijoiden kuvista ilmenee myös jonkin verran epäilyksen kehystä. Eräs haastateltava, joka on harrastanut valokuvausta, pohtii, että huonolaatuisella kuvalla voidaan myös tehdä tahallisesti vaikutelmaa autenttisuudesta kuvasta. Lehti voisi siis lavastaa alkuperäisen näköisen kuvan. Lukijoiden kuvista haastateltava kuitenkin puhuu arvioivan luottamuksen kehyksessä ja punnitsee lukijan kuvan korkeaa luotettavuutta.

Ja joskus olen törmännyt tähän, että epätarkalla kuvalla on bluffattu. Mietin, että epäilisinkö mä ollenkaan tällamoista lukijakuvaava manipuloiduksi, voisinko mä pitää sitä jopa astetta luotettavampana,

kun teknisesti korkeatasoista lehtikuvaa. Ennemmin mä kääntäisin sen niin päin. Että koska tietää, että se Arallin hyppyriltä otettu, ojan penkkaan ajautunut tapahtuma, niin se on ollut viisi minuuttia sitten, niin ei kukaan ennättänyt siinä ajassa sitä, sitä lavastamaan. (V22)

Harrastajan välitön asenne vs. ammattilaisen rutiini

Haastatteluissa punnitaan ja vertaillaan ammattilaisten ja harrastelijakuvaajien kuvan ottamisen taitoja arvioivan luottamuksen ja kontekstuaalisoivan luottamuksen kehyksissä. Haastateltavat puhuvat medialukutaitoisesti siitä, että ammattilainen valitsee tietyn näkökulman ja samalla rajaa toisia näkökulmia ulkopuolelle. Harrastelijakuvaajista sanotaan, etteivät he välttämättä mieti tai valikoi kuvakulmaa: ”he vaan ottaa kuvan sellaisenaan, minkä he siinä näkevät, ja että siinä mielessä saattaa olla vähän luotettavampiakin.” (V4)

Sillä tavalla, jos miettii, että joku tällainen Matti Meikäläisen kuva on luotettavampi, kun hän ei yritä etsiä parempaa kuvakulmaa. Että se on ottaessa, se näkee jotain ja ottaa sen kuvan, ei mietitä, olisiko se tehokkaampaa ylhäältä vai alaviistosta vai vasemmalta vai oikealta. (V12)

Ammattivalokuvaajan katsotaan olevan taitavampi käsittelemään kuvaa, kun taas tavallisilla ihmisillä ei välttämättä ole mahdollisuuksia siihen. Harrastelijat ”eivät lähde retusoimaan sitä kuvaa millään tavalla,” vaan lähettävät ne sellaisenaan lehteen (V2). Tästä syystä harrastelijan kuvaa pidetään todennäköisemmin autenttisena. Ammattilainen osaa myös valita kuvakulmat taitavammin, jolloin hänellä on mahdollisuus ladata kuvaan enemmän ennalta asetettuja merkityksiä. Ammattilaisella sanotaan myös olevan taito käsitellä kuvaa niin, ettei sitä huomaa.

Mä kuvittelisin, että kun maallikko ottaa kuvan niin se on sellaisenaan, minkä se ottaa. Että sitä ei sen kummallisemmin manipuloita ainakaan siinä ottaessa jo sitä kuvaa ja sitten ei välttämättä myöskään. Kaikkihan ei ole semmoisia, nettinikkareita tai kuvan-

käsittelijänikkareita jotka osaisi sitten siellä värkätä. Ja sitten myydä sen kuvan, [...] Ammatilainenhan osaa sitten, ajatellaan nyt Ilta-Sanomien kuvaajakin niin nehän osaa, jos sitä kuvia ottaessaan valita kulmat. (V17)

Amatööri on tapahtuman äärellä sattumalta, kun taas kuvaaja on värväyty paikan päälle varta vasten. Haastateltavat puhuvat, että tästä johtuen kuvaajalla on ammattiin liittyvä ennakoasenne siitä, mitä on tapahtunut ja miten sitä tulee kuvata. Tällöin ammattivalokuvaajan kuvaa ei pidetä yhtä välittömänä ja puolueettomana kuin harrastelijan kuvaa.

Sillä saattaa olla jo valmis asenteellisuus siitä, mitä hän haluaa siellä paikan päällä tehdä, koska hänellä on tietynlaista työkokemusta, hänellä saattaa olla myös jonkin näköistä rutiinia, plus sitten vielä asennetta siitä, että mitä sinne nyt ollaan menossa tekemään. Ja näin ollen sitten sen kuvan ottamishetkellä siellä saattaa olla tapahtunut jo jonkin näköinen päätös siitä että 'no tämmöistä kuvaa mä nyt haen'. (V9)

Myös ammattivalokuvaajan ammattitaidon puolesta puhutaan. Tämä voi kenties saada tapahtumasta korkealaatuisemman kuvan, joka välittää paremmin tunnelmaa ja havainnollistaa uutisen sisältöä.

Mä luulen, että semmoinen ammattivalokuvaaja voi vaan sitten, niinku, vielä paremmin tuoda jotain fiiliksiä sieltä, tai siis semmoista, että... Tämmöiset, että joku random-tyyppi vaan ottaa jonkun kuvan, niin mun mielestä ne tapahtumatkin on yleensä vähän semmoisia [...] Ne oikeat uutiskuvaajat tavoittelevat vähän enemmänkin syitä kaiken takana. (V10)

Aineiston kommentteissa näkyy, että monet ovat tietoisia median tavasta rajata ja editoida uutisaiheita ja kuvia. Valokuvaaja valitsee uutiskuvaan tietyn näkökulman ja jättää toisia ulkopuolelle. Rajaus nähdään vähemmän luotettavana, kun sen implisiittisenä taustaoletuksena on ihanne mediasta objektiivisena todellisuuden kuvaajana. Objektiivisuus on ihanne, mitä media itse myös pyrkii huolella vaalimaan, vaikka käytän-

nössä kaikki osapuolet tietävät, että rajaaminen ja näkökulmien valitseminen on välttämätöntä.

Etiikka ja vastuu

Valtaosassa aineistoa puhe harrastelijan ottamasta uutiskuvasta kehystetään arvioivalla tai kontekstualisoivalla luottamuksella, mutta jossain määrin näkyy myös epäilyksen kehystä. Lukijan kuvaa kohtaan esitetään paikoittain varauksia ja jopa suoraa epäluottamusta. Joissakin kohden puhutaan varauksella sekä ammattilaisen että lukijan ottamasta kuvasta, kuten seuraavassa otteessa.

No siis no eihän ammattivalokuvaajan ottamat kuvat välttämättä ole mitenkään luotettavia. Lukijat varmaan jakautuvat, jossain määrin kahteen kategoriaan: niihin jotka manipuloi kuvia ja niihin jotka ei. Että samalla tavalla.[...] Tämä on mennyt hurjaksi sillä lailla, se on ihan itsestään selvää, että kaikkia voidaan käsitellä, että tuokin kuva voi olla taas näitä kuuluisia leikkaa liimaa Photoshop jotakin. [...]

(V21)

Epäilyksen kehyksessä ilmeni monenlaisia perusteluja. Kommenteissa toistuu eettinen pohdinta siitä, että rahan saaminen kuvan lähettämisestä on arveluttava motiivi. Toinen epäilyksen kehyksessä ilmenevä teema on valvonta, eli kansalaisten arvellaan alkavan tirkistelemään ja valvoamaan valokuvaamalla toistensa tekemisiä mahdollisen hyvän uutiskuvan toivossa. Haastateltavat puhuvat siitä, että yhtäläillä kuin ammattilainen, saattaa harrastelijakuvaaja kärkkyä tilaisuutta kuvan ottamiseen tai käsitellä kuvaa jälkikäteen. Muutamassa kohdin kyseenalaistetaan harrastelijakuvaajien motiivit ja etiikka ja vedotaan siihen, että useilla harrastelijoilla on kykyä ja välineitä käsitellä kuvia. Myös rahan epäillään olevan yhtenä harrastelijan motiivina kuvien lähettämiselle lehteen, sillä lehdet maksavat kuvista palkkioita. Alla puhuja vastaa kysymykseen kumpi on luotettavampi, ammattivalokuvaajan ottama kuva tai lukijan ottama kuva:

No sitä on kyllä vaikea sanoa, että en mä nyt luota ihan tavallisiin lukijoihinkaan että nekään on aina ihan siis sen totuuden äärellä. Koska se niiden totuus on niitten silmissä tietysti. Ja voi olla, että jotkut haluaa manipuloida niitä omia kuviansa ja lähettää ne aitoina lehteen, että totta kai se on mahdollista. Mutta, ehkä tämä ei ole vielä niin yleistäkään että se olisi kovin yleistä se manipulointi lukijoil-, en tiedä. No miksei noita tietokonefriikkejä ole niin paljon, kylhän ne tekevät vaikka mitä. Mutta ei musta siinä ole mitään paha, en tiedä mitä kuvaajat itse sanoo, ammattikuvaajat että syökö ne niitten leipää sitten, että onko siinä se. Ja onko niillä sitten, jos on oikein eettisesti, ammatillisesti toimiva ammattikuvaaja, niin onko tämmöisellä ei-ammattillisella ihmisellä niin sitten sitä samaa etiikkaa siinä siis. (V18)

Edellä haastateltava nostaa etiikan kehyksessä esiin sen, että ammattivalokuvaajilla voi olla korkeampi etiikka työssään kuin harrastelijakuvaajilla. Hän nostaa myös esiin kysymyksen siitä, vievätkö harrastelijakuvaajat ammatillisilta työmahdollisuuksia. Toinen haastateltava puhuu toisenlaisesta eettisestä ongelmasta: hän esittää epäilyksen siitä, ettei lukijoiden ottamia kuvia valvota millään tapaa, eivätkä he ole useinkaan itse nimellään vastuussa omista kuvistaan. Lehdillä on eri käytäntöjä siitä, mainitaanko harrastelijakuvaajan nimi kuvan yhteydessä. Esimerkkinä olleissa virikekuvissa kuvaajan nimeä ei ole ilmoitettu. Tässä katsotaan Metro-lehden kuvaa autokolarista (kuva 2):

[...] Tässä on nyt lukijan kuva. Ja periaatteessa siinä ei ole kuka lukija sen on ottanut. Sehän ei ole vastuussa siitä kuvasta sinänsä. Mutta ammattikuvaajahan on vastuussa siitä kuvasta, minkä hän ottaa tai mitä hän sille tekee. [...] kyllä mun mielestä vähän luotettavampi olisi ammatti-, siis siinä justiin sen takia, että näillä ei ole, tämmöisellä yksityisellä kuvaajalla ei sinänsä ole mitään vastuuta. Tai luulisin, että jos saa anonymisti tai kyllä kai nyt jotain nimiä pitää antaa, jos ottaa tuommoisen kuvan, tai jos siitä jotain rahaa kerran saa. (V29)

Kuten edellisen sitaatin lopussa, myös muut puhuvat siitä, että rahan saaminen palkkioksi lukijan kuvasta arveluttaa. Seuraavassa otteessa pohditaan vastaavasti sitä, että harrastelijakuvaajat ryhtyvät kyttämään tilanteita, josta voisi lähettää kuvan lehteen. Lisäksi esitetään huoli siitä, että harrastelijat voisivat jopa lavastaa tilanteita, jotta saisivat palkkion kuvan julkaisemisesta lehdestä:

[...] Ja varsinkin kun niistä maksetaan, joka nyt on sitten vähän kaksipiippuinen juttu, niin on se että että silloin, kun ne katsovat että ”nyt löytyi hyvä kultakaivos, otetaanpas tuosta kuva”, niin ne luottavat jo siinä kuvanottohetkellä, taikka sen jälkeen siihen että se jo sinänsä tuo niille rahaa, ja se on jo arvokas sellaisenaan se kuva. Niiden ei tarvitse lähteä kikkailemaan sen kanssa. Se toinen huono puoli siinä on se, että mitä enemmän tällainen yleisty, ja sitten on niitä ihmisiä, jotka haluaa käyttää sitä hyväkseen, niin sitten voidaan tietysti mennä siihen suuntaan aika nopeasti, että jengi keksii että ”hei lavastetaan vähän tilanteita, joilla me saadaan rahaa”. Joten sitten se luotettavuus niin se kärsii. (V9)

Raha esitetään mahdollisena motiivina kuvien ottamiseen. Toisaalta esitetään myös, että ilmiö on vielä niin uusi Suomessa, etteivät ihmiset ole vielä keksineet ruveta tekemään tällaisella rahaa. Eräs haastateltava sanoo, että rahan antaminen palkkioksi kuvasta on oikeutettua, kunhan kuvat täyttävät tarkoitustaan: ”kun tämä ei loukkaa ketään, niin kyllä nyt tuollaisesta voi maksaa” (V28).

Ammattikuvaajan taito herättää luottamusta

Kontekstuaalisessa kehyksessä puhutaan myös ammattikuvaajien ja harrastelijoiden kuvien valvonnasta ja vertaillaan sen myötä, kumpi olisi luotettavampi. Eräs haastateltava arvelee, että ”ammattivalokuvaaja osaa varmasti paremmin käsitellä kuvia jos haluaa, kun joku tällainen tavallinen.” Mutta toisaalta hän miettii sitä, että ammattikuvaajan työtä myös valvotaan toimituksessa. (V23.)

Hyvin pienessä osaa aineistoa puhutaan ammattivalokuvaajan ottamasta kuvasta luotettavampana kuin lukijan ottamasta kuvasta.

Seuraavassa otteessa nostetaan esiin valokuvaajan ammattitaidon arvostus. Haastateltava sanoo, että ammattilaisen ottamat kuvat ovat ehdottomasti luotettavampia. Hänen mielestään:

lukijan ottamat kuvat eivät sovi missään nimessä minkään jutun pääkuvaksi, jos mietitään luotettavuutta. Mä ymmärrän sen, että jos halutaan joku lisäkuva, ikään kuin jonkin asian toinen näkökulma jostain toisesta suunnasta mitä ei ole saatu vangittua uutiskuvaan, niin sitten on käytetty jotain lukijan ottamaa kuvaa mutta ei ikään kuin pääkuvana kertomaan tapahtuneesta. Että ei ole, mä en tykkää siitä. (V₃₀)

Seuraavassa otteessa ilmaistaan vertailevassa kehyksessä arvostusta ja luottamusta lehtien valokuvaajien ammattitaitoa kohtaan:

No totta kai sitä pitää luotettavampana sitä ammattivalokuvaajan ottamaa kuvaa, koska se tekee sitä työkseen, että kyllähän lukijat saattaa sitten kehittää ja kokeilla, että meneekö tämä läpi ja saako tätä julkaistua, että onhan siinä pieni, pieni riski. [...] Toinen tekee tätä harrastukseen, huvikseen, toinen tekee sitä kuitenkin sitten ihan ammatikseen. (V₁₃)

Yhteenvetoa

Lukijan ottamista kuvista puhutaan haastatteluaiaineistossa pääosin luottamuksen eri kehyksissä, ja epäilystä ilmenee vähemmän. Kolme neljäosassa kommentaista ilmaistaan lukijoiden kuvien olevan vähintään yhtä luotettavia tai jopa luotettavampia kuin ammattikuvaajan kuvat. Autenttisuus on yleinen peruste lukijan kuvan luotettavuudelle. Sanotaan, että lukijan kuvat ovat välittömiä todisteita kuvaajan paikkalaolosta. Tässä näkyy journalistinen perusarvo välittömästä ja ajankohtaisesta uutisoinnista. Harrastelijan ottaman uutiskuvan autenttisuutta katsotaan ilmentävän se, että kuva on huonolaatuinen ja rakeinen. Haastateltavien mukaan huonompi kuva voi siis palvella toisinaan paremmin uutisen välitystä kuin korkealaatuinen kuva. Samaa sanovat Jenni Mäenpään (2008) sekä Mervi Pantin ja Piet Bakkerin (2009)

haastattelemat journalistit. Journalismin ammattilaiset ovat perillä kömpelön amatöörikuvan autenttisuuden vaikutelmasta. Tämän katsotaan tuovan uutiset lähemmäksi yleisöä.

Pantti ja Bakker (2009) ovat selvittäneet uutisorganisaatioiden suhtautumista amatöörien kuviin Alankomaissa. He ovat haastatelleet televisioasemien sekä sanomalehtien uutistoimituksien toimittajia, kuvatoimittajia ja päälliköitä. Hollantilaiset journalistit kertovat että kaikki kuvat käyvät läpi tarkan arvioinnin, aivan samaan tapaan kuin kaikki muu lehteen menevä kuvamateriaali. Anonymiteettiä ei hyväksytä, vaan kuvan lähettäjän henkilöllisyys ja yhteystiedot tulee olla aina toimituksen tiedossa. Haastatteluissa kävi ilmi, että Internetissä voidaan helposti julkaista lukijoiden ottamia kuvia, mutta painettuun lehteen menevien kuvien osalta käydään enemmän keskustelua. Pantin ja Bakkerin tutkimus osoittaa, että journalistit näkevät amatöörikuvien merkityksen siinä, että ne ovat hyödyllisiä lähteitä ja tarjoavat ajankohtaista materiaalia. Lisäksi tämä tarjoaa medialle mahdollisuuden sitouttaa yleisöään antamalla ihmisille mahdollisuuden osallistua uutisten tuotantoprosessiin. Lukijoiden mahdollisuutta lähettää kuvia uutistoimitukseen pidetään merkinä uutisten tekoprosessin demokratisoitumisesta. Sen katsotaan rikastuttavan journalismia ja tekevän siitä luotettavampaa. (Mt.)

Tämän tutkimuksen aineistossa ilmenee myös vertailua harrastelijan ja ammattilaisen ottamien kuvien välillä, eikä tämä jää yksiselitteiseksi. Kontekstualisoivan luottamuksen kehyksessä puhutaan harrastelijan välittömästä ja riippumattomasta näkökulmasta, koska tämä ei ole lehden palveluksessa. Ammattilaisella katsotaan olevan enemmän taitoa valikoida näkökulmia tai käsitellä valokuvaa jälkikäteen. Tämä seikka nähdään sekä haittana että etuna luottamukselle. Valokuvaajan ammatitaitoa myös arvostetaan ja osaamista pidetään toisaalta luotettavuuden takeena. Lukijan kuvien yhteydessä ilmeni myös jonkin verran epäilystä ja eettistä pohdintaa. Haastateltavat kertovat epäilevänsä, että lukijan valokuvan ottamista ja käsittelyä ei voida valvoa.

5 Tarkennus kahteen uutiskuvaan

Haastattelun myötä vastaajille näytettiin useita erilaisia uutiskuvia. Kävi ilmi, että monet tavallisten uutisaiheiden kuvat eivät juuri herättäneet ajatuksia tai tunteita. Ne eivät myöskään herättäneet kysymystä kuvien luotettavuudesta. Lisäksi haastatteluiden välillä on vaihtelua, tietyt kuvat toimivat eri tavalla eri haastatteluissa. Näistä syistä valitsimme tarkempaan analyysiin haastateltavien tulkintoja kahden sellaisen virikekuvan osalta, jotka herättivät eniten keskustelua. Analyysiin valikoitui kaksi ulkomaan uutiskuvaa. Näistä kuvista puhuttaessa myös luottamuksen kehykset nousivat parhaiten esiin. Mitä ilmeisimmin eniten pohdintaa luottamuksen osalta herättävät kaukana tapahtuvat uutisaiheet, joita ei lukija voi itse todentaa. Tällöin hän on enimmäkseen median välittämän tiedon varassa. Ensimmäinen kuva on ulkomaan uutiskuva Helsingin Sanomista (kuva 3) ja toinen on Los Angeles Times -lehdestä poimittu uutiskuva Irakin sodasta (kuva 4), joka on paljastunut digitaalisesti muokatuksi kuvakollaasiksi.

Lapsi Gazan hautajaisissa

Ensimmäisenä virikekuvana haastatteluissa näytimme uutisesta leikatun kuvan, jossa pieni poika katsoo surullisesti katsojaa silmiin. Kuten kaikki muutkin kuvat, se näytettiin ensin ilman kontekstiaan ja siitä esitettiin kysymykset: *Mitä ajatuksia ja tunteita kuva herättää? Onko kuva mielestäsi luotettava?* Vastauksien jälkeen haastateltava sai nähdäkseen koko artikkelin, joka on julkaistu Helsingin Sanomien avausuutisivulla 30.12.2008 (ks. kuva 3, s. 78). Uutisen otsikko kuuluu: ”Gazan

pommitus uhkaa sytyttää myös Länsirannan”. Kuvan surusilmäisestä pikkupojasta on ottanut Reutersin valokuvaaja Ibraheem Abu Mustafa, ja sen yhteyteen on liitetty kaksi erilaista kuvaa: alempana on karttakuva Palestiinan ja Israelin alueesta sekä sen vieressä pieni kuva panssari-vaunuista. Artikkelin kontekstin yhteydessä esitettiin uudelleen samat kysymykset kuten edellä pelkästä kuvasta.

KUVA 3. ”Gazan pommitus uhkaa sytyttää myös länsirannan”. Kuva: Ibraheem Abu Mustafa. Helsingin Sanomat 30.12.2008.

Kyllähän tämmöistä voisi lavastaa tai mennä jonnekin vanhaan rautatieasemalle, vai mikä se on talo, mikä on hirveen huonossa kunnossa. Mutta kyllä mä luulen, että tämä on, tämä on hyvä tilannekuva. (V12)

Kuva pienestä surusilmäisestä pojasta Gazan pommituksien jälkeisissä hautajaisissa herättää haastateltavat puhumaan tunteista. Monet puhuvat, kuinka he kokevat kuvan herättävän heissä surua ja hätäntymistä: ”sydäntä särkee kun näkee tämän lapsen silmät” (V7). Miten puhe tunteista liittyy luottamuksen kehystyksiin?

Kuvan herättämät tunteet nostavat niin luottamuksen kuin epäilyksen kehystyksiä. Hiljaisen ja arvioivan luottamuksen kehyksessä tunteiden sanotaan toimivan autenttisuuden takeena. Mutta toisaalla kuvan nostama suru ja hätä herättävät epäilyksen ja eettistä pohdintaa. Kuvan tunteisiin vetoamisen sanotaan liittyvän katsojan manipulaatioon ja propagandaan. Tunteisiin vetoaminen yhdistetään myös kaupallisuuteen ja mainontaan. Uutisgenreä pidetään faktuaalisena, joten sen tunteita herättävä puoli oudoksuttaa ja arveluttaa haastateltavia. Seuraavassa esimerkissä näkyy kuinka eri kehukset vaihtelevat saman puheenvuoron aikana:

K: Ihan kerro, anna tulla spontaanisti, mitä sulla tulee mieleen tunteita, ajatuksia...

V: Hätä.

K: ...kun näet tämän kuvan.

V: Niin, no tulee siitä totta kai, kun on itse äiti, niin tulee heti voimakas tunnereaktio. Hätä, haluaisin auttaa tuota pientä lasta, miksi se on tuolla, tuolla takana, tämä on varmaan jostain pakolaisleiriltä, tulee heti mieleen. No silmät ovat – tässä vedotaan suoraan emootioihin. Nämä kuvathan ovat hyviä manipulaattorin lähteitä just silleen, että luodaan, mikä on parempi, kun lapset, eläimet, vanhukset – käyttävät sitä aina niin kuin tunnekanavana. Kyllä äitinä tulee heti hirveä semmoinen, haa, voi kun voisi auttaa kaikkia lapsia ja kenekään lapsen ei tarvitsisi katsoa näin ja tule syliin ja pullaa ja maitoa sun kuuluisi saada eikä mitään. Tämä on kova tämä maailma.(V2)

Haastateltava kertoo hiljaisen luottamuksen kehyksessä, että kuva nostaa hädän tunteen ja halun auttaa. Hän eläytyy voimakkaasti kuvan maailmaan ja sen välittämään tunteeseen. Mutta seuraavassa hetkessä hän ottaa siihen etäisyyttä ja kehystää kontekstualisoivasti ja epäilyksellä puheensa siitä, kuinka tunteisiin vetoavilla kuvilla voidaan manipuloida ihmisiä. Kriittinen visuaalinen lukutaito nousee puheessa omien tunteiden tunnistamisesta, siitä miten kuva vaikuttaa itseän. Lopussa hän palaa omakohtaisen tunnekokemuksen kuvailuun, joka voidaan tulkita hiljaisena luottamuksena, koska kuvan esittämää todellisuutta tai kuvan aitoutta ei kyseenalaisteta.

Tunteet autenttisuuden tae

Kuvan herättämistä surun ja hädän tunteiden yhteydessä puhutaan autenttisuudesta. Se, että kuva herättää voimakkaita tunteita, saa myös katsojan uskomaan kuvaan ja sen sisäiseen maailmaan. Esimerkiksi eräs haastateltavat sanoo, sanoo luottavansa suurilla silmillään katsovan pojan kuvan välittämän emotionin olevan todellinen: ”Kyllä mä ihan luottaisin siihen, että hänellä on hätä” (V28). Seuraavassa otteessa haastateltava puhuu kontekstualisoivan luottamuksen kehyksessä, kuinka kuvilla tunteisiin vetoamisen mekanismi toimii yleisesti, ja samalla hän reflektoi sitä, kuinka hän itse tunnistaa tämän mekanismin toimivan omakohtaisesti:

K: Onko tämä uskottava, luotettava kuva?

V: No tämä on ainakin just sellainen kuva, jolla herätetään paljon tunteita. Pistetään suurisilmäinen surullinen lapsi lehteen, niin kyllä myötätunto nousee välittömästi, on kyse ihan mistä tahansa. (V3)

Vastaaja kuvailee myös kuvan mahdollisuutta nostattaa vihan tunnetta, joka voi jopa saada ihmiset toimimaan. Näin voi tapahtua vain, jos katsoja uskoo kuvan todenperäisyyteen. Kuva suurisilmäisestä pikkupojasta näyttää vetoavan voimakkaasti kaikkien haastateltavien tunteisiin. 38-vuotias perheenäiti kuvailee henkilökohtaisia tuntemuksiaan, ja sanoo vielä sen jälkeen reflektiivisen mediakriittisesti kehystäen arvioivalta luottamuksella: ”niin selkeästi tämä on hätkähdyttämistarkoituksessa ja nyt minä olen hätkähtänyt tuota” (V6). Emootioiden herättämisen nähdään tuovan kuvalle ja sen tilanteelle autenttisuutta, joka kutsuu luottamaan hiljaisesti kuvaan. Tunteet myös pysäyttävät kuvan ääreen.

K: Mitä tunteita, ajatuksia, tämä kuva herättää?

V: No tämä on antaa ensimmäisen mielikuvan kyllä, että onpas hyvä kuva, autenttinen, näyttää äärimmäisen autenttiselta ja kuvaan on vangittu, pienen ihmisen selkeä hätä, surulliset silmät. Tämä on tässä valossa, kun sä näytät pelkän kuvan, niin tämä on aika lähellä sitä, että hyvä lehtikuva on enemmän kuin tuhat sanaa. (V30)

Edelleen kuvan uutiskontekstin näkemisen jälkeen keskustelussa ei nouse esiin epäilystä juurikaan kuvan aitoudesta, vaan kuvan tarkoituserästä. Helsingin Sanomat median herättää luottamuksen kehyksiä. Seuraavassa puhutaan vaihdellen arvioivan ja kontekstualisoivan luottamuksen kehyyksessä. Haastateltava on saanut jo nähdäkseen kuvan lisäksi koko uutisartikkelin, ja haastattelija kysyy kuvien luotettavuudesta:

Mä muuten sanon, toi pikkupojan kuvahan nyt voi olla, olla mistä tahansa ja siinä nyt sanotaan et tämä poika oli osallistunut hautajaisiin, mutta onko vai ei, niin mistä sen tietää. Tietysti haluaisi uskoa, että on kun kerran Helsingin Sanomat niin sanoo, niin mutta onko se uskottava, en mä tiedä. Sitten toisaalta oliko nyt tämä kyseinen kuva just aito tai ei mutta, että sehän on kumminkin ihan selvää, että totta kai jos sun kimppuun hyökätään niin siellä on inhimillistä hätää ja kärsimystä ja varmasti siellä on tuollaisia ilmeitä ja paljon pahempaakin kuin mitä tuossa. Ja sitten toisaalta, onko tämä uskottava missä on nämä tankit niin, en mä ymmärrä miksei olisi uskottava että, et kyllä mä uskon, että Israelilla on noin paljon panssarivaunuja. (V8)

Luottamuksen perusteena käytetään intertekstuaalista tietämystä eli sitä, että haastateltavat tunnistavat nähneensä samasta aiheesta uutisia ja kuvia esimerkiksi muissa lehdissä ja televisiossa. Samankaltaisen viestin saaminen eri lähteistä lisää aiheen luotettavuutta. Tämä liittyy kontekstualisoivan luottamuksen kehyykseen.

K: Onko tämä edelleen uskottava, luotettava kuva?

V: On tämä ihan kun näki TV-uutisten kuvia niin olihan siellä paljon tällaista. Mutta jos tämä kuva on juuri siitä, että oli hautajaisista tai onko tämä jostain muualta otettu niin sitä en, sitä en pysty sanomaan mutta varmaan oli surevia lapsia tai surullisia lapsia ainakin, mä en tiedä osaako noin pieni lapsi surra. (V7)

Haastateltavat sanovat kuvan herättävän surun ja hädän lisäksi välittämisen ja myötätunnon tunteita. Monien muiden tapaan seuraavassa otteessa haastateltava tunnustaa, että tunteita herättävät uutiskuvat veto-

avat häneen. Hän pohtii arvioivassa kehyksessä tunteisiin vaikuttamista ja erottelee kontekstualisoivasti eri kuvagenrejen välillä.

[...] Jollakin tapaahan nyt tietysti, pitäisi havahduttaa ihmisiä näillä ja tässä nyt just tämmöisellä annetaan semmoinen voimakas vetoava merkitys kun laitetaan lapsi ja sitten tämmöinen suru. Se on televisiossakin sama, että kyllähän siitä tulee semmoiset, väliin ihan semmoiset äkkikyynleet, kun näitä sitten näkee tuolla. (V17)

Tunteisiin vetoaminen epäilyttää

Haastatteluissa ei nouse epäilyksiä siitä, että valokuvaa olisi manipuloitu. Sen sijaan haastateltavat esittävät epäilyksiä kuvan tarkoitusperästä, ja siitä, ettei ole varmuutta siitä, onko kuva juuri kyseistä tilanteesta. He esittävät epäilyksiä siitä, että kuva pojasta voisi olla irrotettu alkuperäisestä yhteydestään, koska lähikuva on rajattu poikaan eikä taustasta voi päätellä paljoakaan. Kuva on voitu ottaa mistä tahansa paikasta tai tilanteesta: se voisi olla pakolaisleiriltä tai yhtä hyvin lapsi voi olla vaikka Linnanmäen huvipuistossa ja pelkää mennä vuoristorataan. Myös artikkelin otsikon ja tekstin nähtyään haastateltavat sanovat, ettei ole edelleenkaan mitään varmuutta liittykö kyseinen kuva todella Palestiinan tilanteeseen.

Kyllä määhän uskon että tämmöinen hätä siellä voi olla, olla ja onkin varmasti, ei tämä ole mikään harvinainen. Onko se nyt sieltä just otettu, ja sillä hetkellä jostain hautajaisista niin se on sitten toinen kysymys. (V18)

Epäilyksen kehyksessä haastateltavat pohtivat kuvan valintaa ja sen tarkoitusperä kyseenalaistetaan. Kuvan sanotaan olevan arveluttava juuri siksi, koska sen koetaan vetoaan voimakkaasti tunteisiin. Arvellaan, että kuva on voitu hakea vaikka arkistosta, kun on haluttu löytää suurilla silmillä suoraan kameraan katsova lapsi. Haastatteluissa ilmaistaan myös paheksuntaa kuvan tarkoitushakuisuudesta, eli siitä, että lapsia ”käytetään hyväksi uutiskuvassa”. Valokuva itsessään kehystetään hiljaisella luottamuksella, ja pohditaan lähinnä sitä, onko lasten käyttäminen

uutiskuvassa oikein tai väärin ja onko katsojien tunteisiin vetoaminen hyväksyttävää vai ei.

”Tämä voisi olla Unicefin mainos”

Siis mikä minulle tuli ensimmäisenä mieleen, on se, että siis tämä on jonkun avustusjärjestön mainoskuva tai siis joku sellainen, että mulle ei tullut ehkä uutiskuva edes mieleen tästä ensimmäisenä, koska tässä tuo lapsi on kuitenkin siinä jotenkin niin edessä. (V5)

Sitaatissa edellä viitataan siihen, että vastaavankaltaisella kuvalla usein kerätään rahaa johonkin tarkoitukseen. Juuri se, että kuvan tulkitaan vetoavan voimakkaasti tunteisiin virittää epäilyksen siitä, mitä kuvalla halutaan saada aikaan. Aineistossa on jonkin verran puhetta siitä, että kuva voisi olla hyväntekeväisyysjärjestön, kuten Unicefin, mainoskuva, jolla pyritään vetoamaan ihmisten tunteisiin ja osallistumalla rahan keräykseen:

K: Mitä ajatuksia ja tunteuksia sulla tulee tästä?

V: No tästä tulee ihan semmoinen että sydäntä särkee kun näkee tämän lapsen silmiä, vaikka ei tiedä mikä hänessä on mutta hänellä on hyvin surulliset silmät. Että tämä on semmoinen, jota voisi hyvin käyttää johonkin keräilyyn tai koska tämä vetoaa suoraan tunteisiin. (V7)

Tunteisiin vetoamisesta ja katsojien hätkähdyttämisestä puhutaan jopa paheksuvasti, varsinkin jos kyse on mainonnasta tai kaupallisesta viestinnästä:

Tämän on selkeästi tarkoitus hätkähdyttää, jos tämä olisi mainosteksti niin mä suuttuisin, siis että jos tämä olisi mainoksen osa tämmöinen: kato nyt kun on surkea lapsi, anna rahaa. Mä en ehdottomasti antaisi rahaa, mutta että uutiseen liittyen niin se on semmoinen aha, nyt te halusitte hätkähdyttää ja pysähdyttää, siinä on pieni lapsi jonka silmät on vielä katsojaan päin, niin kyllä mä ehdottomasti lukisin mistä on kyse. (V6)

Eräs kertoo, että kuva tuo mieleen kampanjan venäläisten katulapsien auttamiseksi ja sanoo, että se on ollut ”kuvottavan manipuloiva kuvavalinnoissaan ja teksteissään. Tämä on sitä lähellä.” (V₂₁). Manipuloivaa viestintää ei pidetä luotettavana.

”Propagandaa”

Muutamissa haastatteluissa nousee esiin luottamuksen eri kehyksissä propagandan teema. Sanotaan, ettei kuva ole puhdasta uutisten välitystä, vaan kuvavalinnalla pyritään vaikuttamaan uutisten lukijoiden mielipiteisiin (V₁). Propagandalla viitataan suostuttelevaan ja manipuloivaan viestintään. Haastateltavat tulkitsevat, että kyseisen uutisen kuvavalinnalla ihmisten myötätuntoa pyritään kääntämään palestiinalaisten puolelle.

K: Mikä merkitys tällä kuvalla nyt on tälle juttukokonaisuudelle?

V: No tässä mun mielestä tässä yritetään ehkä kääntää ihmisiä enemmän palestiinalaisten puoleen, että miten hirviömäistä on ollut tämä Israelin hyökkäys ja mikä se oli tietysti, mutta se ei ole niin yksiselitteinen se heidän sotansa siellä. (V₇)

Toinen haastateltava pohtii, että sanomalehti harjoittaa tässä ”jonkin asteista propagandaa”, ja pyrkii ohjaamaan lukijoiden myötätuntoa palestiinalaisten puolelle. Hän puhuu luottaen kuvan todenperäisyyteen hiljaisen luottamuksen kehyksessä, vaikka kyseenalaistaakin sen tarkoitusperän:

K: [...]onko tämä luotettava uutislähde?

V: No onhan se ihan luotettava mutta kyllä sen niin kuin taas huomaa että kyllähän nekin jonkin asteista propagandaa harrastaa. En mä nyt tiedä onko propaganda ihan oikea sana tässä kohti mutta, sitä nyt kuitenkin käytän. Ja ne syöttävät meille sitä, että kuinka kurjaa palestiinalaisilla on tosielämässä. (V₂₆)

Haastateltavat puhuvat siis kuvista uskoen valokuvien olevan aitoja, mutta he puhuvat epäilevästi median tavasta käyttää kuvia tietyissä yh-

teyksissä. Haastateltavat tulkitsevat kuvan valinnan tarkoituksenhakuisiksi. Sen avulla pyritään vaikuttamaan lukijaan, ohjaamaan asenteita sen suhteen, kumpi konfliktissa on uhri ja kumpi on valloittava osapuoli. Eräs haastateltava arvioi mediakriittisellä otteella, että toimittaja on tarkoituksellisesti rakentanut uutiseen vastakkainasettelua. ”No se on vaikutus sitn että, Israel on paha ja palestiinalaiset on hyviä. Tätähän sitä on niin kun lähdetty hakemaan, veikkaisin. Että siinä surullisen näköisellä pojalla yritetään saada tietty vaikutus lukijaan.” (V14.)

Yhteenvetoa

Luottamus näkyy tämän uutiskuvan tulkinnassa aineistossa paljolti hiljaisen luottamuksen kehystyksenä, jolloin siitä ei juuri puhuta. Tällöin puheessa näkyy vain eläytyminen kuvan herättämiin tunteisiin, sodan kauhuun ja hätään. Kun kysytään kuvan luotettavuudesta, puheessa nousee esiin kahdenlaista luottamuksen kehystystä, jotka värittyvät tunteiden tematiikan kautta. Ensinnäkin tunteiden tuominen kuvan kautta uutiseen mukaan nähdään autenttisenä, sen katsotaan tuovan kuvan tilanteelle uskottavuutta. Kuvan katsotaan olevan indeksinen todiste siitä, että palestiinalaisilla lapsilla ”todella” on hätä. Toisaalta tunteisiin vetoamista pidetään epäilyttävänä ja se liitetään helposti rahankeruuseen tai mainontaan. Kuvatyyppi itsessään sanotaan olevan harhaanjohtava, se voisi yhtä hyvin olla kehitysapujärjestön kampanjakuva, jonka avulla kerätään rahaa. Tunteisiin vetoaminen liitetään myös jopa propagandaan, jossa pyritään vaikuttamaan ihmisten mielipiteisiin esittämällä mustavalkoisia näkemyksiä tilanteesta.

Luottamus ja vahvasti muokattu kuva

Toinen haastatteluissa näytetyistä virikekuvista on digitaalisesti käsitelty kuva sotilaasta väkijoukon keskellä, joka on julkaistu Los Angeles Timesissä 31. maaliskuuta 2003. Englanninkielinen uutinen on otsikoitu: ”Panic and Human Shields in Basra”, ja se kertoo brittisotilaiden osallistumisesta Irakin sotaan. Kuvatekstin mukaan sotilas on turvaamassa Basrasta pakenevia siviilejä, kun irakilaiset joukot avaavat tulta. Lehti julkaisi kuvan uutisen yhteydessä tietämättä siitä, että kuvaa oli

leikeltä. Kuvan oli ottanut lehden valokuvaaja Brian Walski, joka kertoo myöhemmin antamassaan haastattelussa olleensa hyvin väsynyt sotatantareella työskentelyyn. Hän ei ollut tyytyväinen ottamiinsa kuviin, ja siksi hän päätyi parantelemaan kuvaa yhdistämällä kaksi eri kuvaa samasta tilanteesta, jolloin sotilas on toisessa asennossa suhteessa hänen oikealla seisovaan lasta kantavaan mieheen. Kuvan manipulointi paljastui kuitenkin pian uutisen julkaisemisen jälkeen ja siitä nousi suuri kohu julkisuudessa. Sen seurauksena toimituksen johto päätti erottaa valokuvaajan.

KUVA 4. ”Panic and Human Shields in Basra.” Kuva: Brian Walski, Los Angeles Times, 31.3.2003 (käsitelty kuva). Alla manipulaatioissa käytetyt alkuperäiset kuvat.

Tutkimuksen haastateltavat saivat ensin nähdäkseen pelkän kuvan sotilaasta kansanjoukon keskellä ilman otsikkoa tai kuvatekstiä. Yli puolet haastateltavista ilmaisi jo tässä vaiheessa epäilevänsä valokuvan todenperäisyyttä ja jotkut jopa tunnistivat heti kuvan käsittelyn. Tämän jälkeen heille näytettiin kuva tekstiyhteyden kanssa, jossa myös näkyi lehden logo ja päiväys. Useimmat, jotka olivat epäilleet kuvan aitoutta, olivat edelleen samalla kannalla, vain muutama pyörsi epäilyksensä nähdessään uutisen kontekstin. Osa haastateltavista ei siis osannut kuitenkaan epäillä kuvan käsittelyä ja kysyttäessä vastasivat luottavansa kuvaan. Kaikille haastateltaville kerrottiin lopuksi, että kuvaa oli leikattu ja liimattu. Heille myös näytettiin kaksi alkuperäistä kuvaa, joista lopullinen kuva on koottu.

“Nälkää ja vilua aavikolla”

Kun haastateltava on saanut eteensä pelkän kuvan, moni heistä alkaa ensiksi kuvailla kuvan ilmitason tilannetta: sotilasta konekiväärin kanssa, häntä kohden seisovaa miestä, joka kantaa sylissään lasta sekä maassa hiekalla istuvia ihmisiä. Hiljaisen luottamuksen kehyksessä vastaajat pohtivat kuvan hahmojen välisiä suhteita ja asentojen viestejä. Kuvan elementtien ja sen taustalla olevien tapahtumien pohdinta on osa kuvan tulkintaa, jonka myötä etsitään myös vihjeitä kuvan luotettavuudesta.

Kuva herättää haastateltavat puhumaan tunteista: pelosta, huolesta ja sodan kauhusta. Haastateltavat puhuvat toisinaan eläytyen kuvaan, ja pohtivat sen taustalla olevaa tilannetta. Tapahtumat Irakissa ovat selvästi suomalaisille haastateltaville kuitenkin kaukaisia. Seuraavassa esimerkissä eräs haastateltava kertoo ensivaikutelmiaan kuvasta. Hän kertoo näkemästään tilanteesta empaattisesti hiljaisen luottamuksen kehyksessä mutta samalla parodialla etäisyyttä ottaen:

Taas on ikävällä tavalla sekava tilanne maailmalla, kun rauhaan pakotetaan ihmisiä. Mm. Niin, voi heitä, siis kaikkia heitä, ei ole helppoa ihmisen olla. Toinen tekee siellä työtään ja yrittää turvata demokratiaa ja rauhaa maailmassa aseiden kanssa ja sitten siellä siviilit joutuvat tämän rauhanturvan alaisuuteen, eikä heilläkään kyllä siellä hyvin mene. Nälkää ja janoa ja viluakin saattaa olla aavikolla yöllä.

Ja niin, jälleen kerran, en niin kun tuon kuvan luotettavuudesta osaa sanoa mitään kun en ole niin ekspertti. (V9)

Lopussa haastateltava ottaa luottamuksen kysymyksen esille, koska hän muistaa, että sitä on kysytty aiempien virikekuvien osalta. Hän ei kuitenkaan halua sanoa kuvan luotettavuudesta vedoten siihen, ettei tiedä paljoa kuvan käsittelyn mahdollisuuksista.

Haastateltavien kommentteissa näkyy hyvin se, kuinka katsojat tulkitsevat kuvaa omien aiempien kokemustensa ja tietämyksensä kautta. Seuraavassa otteessa kysymys kuvan luotettavuudesta kehottaa pohtimamaan valokuvan todenperäisyyttä. Vastaaja kehystää vastauksensa kontekstuaalisesti, että kuva on luotettava, koska sotaelokuvissa kuvaukset näyttävät vastaavanlaisilta. Hän kertoo myös kuulleensa ensi käden tietoa Afganistanin sotatilanteesta paikan päältä rauhanturvaajana olleelta veljeltään. Hän jatkaa pohtien kuvan taustalla olevaa poliittista ja yhteiskunnallista kontekstia:

No, on tuossa kontekstissa se kyllä on ihan luotettavan oloinen kuva. Että niin kuin, jonkun verran olen katsonut sotaleffoja ja siis, mun veli oli itse Afganistanissa viime vuonna pitkän aikaa. Niin kuin rauhanturvatehtävissä. Niin en nyt hirveästi siitä ole kuullut, mutta siis mitä voisin kuvitella, niin tällaistaahan se aika lailla on. Enemmän kuin sitä, mitä kerrotaan Suomen lehdistössä, koska Suomen lehdistössä kerrotaan aina, kun ne on olleet aseellisessa konfliktissa jonkun maanviljelijän kanssa. Mutta tällaistaahan se just enemmän on, että ne yrittää saada kontaktia tuohon valtaväestöön. (V26)

Edellä puhuja menee syvälle kuvan maailmaan, hän rakentaa tarinaa kuvaan liittyvästä sotatilanteesta Lähi-idässä sekä sotilaiden ja valtaväestön kohtaamisen vaikeudesta. Hiljainen luottamus kehystetään aiemman tietämysten varaan aiheesta. Luottamus uutiskuviin muodostuu myös intertekstuaalisesti. Eli kuvan uutisaihe tunnistetaan sen perusteella, että se on nähty myös muissa medioissa. Tunnistaminen edesauttaa luottamuksellista suhtautumista kuvaan.

”Sotakuvat ovat yleensä epäilyttäviä”

Vain pieni osa haastateltavista piti kuvaa tai sen esittämää tilannetta uskottavana. Kysyttäessä kuvan luotettavuudesta osa haastateltavista sanoo, etteivät he osaa epäillä valokuvan aitoutta. Kuitenkin he suhtautuvat epäilevästi kuvan välittämään sanomaan. Haastateltavat ilmaisevat yleistä epäilystä median tapaa kohtaan kertoa sodan ja politiikan aihepiireistä. He sanovat, että niissä kuvat ovat toisinaan tarkoituksenhaakuisia, valittuja ja rajattuja, ja niillä pyritään välittämään tietyllä tapaa väritynyttä ja puolueellista näkökulmaa. Kuten seuraavassa esimerkissä, haastateltava sanoo, että valokuva saattaa olla aito, mutta hän esittää epäilyksen sotilaallisten konfliktien ja politiikan uutisoinnin puolueetomuutta kohtaan.

K: Onko tämä luotettava kuva?

V: Mä sanoisin että tämä on luotettava siinä mielessä, että juuri tällä hetkellä nämä ihmiset ovat juuri tällä, tässä asennossa ja niillä oli just tämä naama. Mutta mitä siinä oikeasti on tapahtunut, niin se on sitten toinen asia. Ja mitä enemmän ollaan tekemisissä sota-asioitten kanssa, mitä enemmän ollaan tekemisissä jonkun Irakin tyyppisen tilanteiden kanssa, jossa puhutaan länsimaista ja muista, niin mitä siellä oikeasti tapahtuu, niin se on mun mielestä, sitä pitää käyttää niin kuin omaa järkeä siihen tilanteeseen. (V6)

Haastateltavat, jotka eivät alussa epäile sotilaskuvan aitoutta puhuvat edelleen luottavaisesti, kun he näkevät kuvan kontekstissaan eli otsikon, tekstin ja lehden logon kanssa. Sen sijaan haastatteluissa, joissa jo alussa tulkintaa kehystetään epäilyksellä, säilyy tämä kehys myös kuvan teksti-kontekstin näkemisen jälkeen.

”Tämähän on tökerö puliveivaus”

Jotkut haastateltavista tunnistavat kuvan käsitellyksi ennen kuin tästä mainitaan. Näissä kohdin aktivoituu epäilyksen kehys, jossa puhutaan kuvan tekemisen näkökulmasta, kuinka kuvalla pyritään herättämään tietynlaista tunnelmaa ja vaikutelmaa. Tämä puhe on hyvin tietoista

ja mediakriittistä kuvan analyysiä. Haastateltavat kiinnittivät huomiota valokuvan epäterävyyteen, värien tai sävyjen tasaisuuteen ja varjojen puuttumiseen. Epäilyksen kehyksessä haastateltavat arvuuttelevat, että kuvasta on poistettu tai lisätty jotain, hahmoja on saatettu leikata ja liimata:

No tämä nyt on ensimmäinen, josta mulle tulee sellainen kysymys, että mitähän tässä nyt oikeasti mahtaa olla käynnissä, joista yksi on se, että tämä on ensinnäkin aika täynnä tavaraa. Tämä voisi olla hyvinkin sellainen, että siinä on leikkaa liimaa askartele lisätty jotakin, kuten esimerkiksi nämä keskellä olevat hahmot jostain muualta. (V21)

Epäilyksen kehyksessä näkyy toisinaan epävarmuutta puhujan neuvotellessa luottamustaan suhteessa kuvaan. Jotkut haastateltavista ilmaisevat kutakuinkin suoraan tunnistavansa, että kuva on käsitelty:

K: Mitä ajatuksia tai tuntemuksia tämä herättää?

V: No tota, tämä on nyt ehkä semmoinen ensimmäinen kuva, jossa mä sanoisin, että tämä saattaisi olla manipuloitu kuva. Että ensivaikutelma on se, että tässä joku ei täsmää. [...] tästä tulisi semmoinen tunne, että Photoshopilla on ollut töitä. (V22)

Toinen haastateltava sanoo: ”tästä nyt heti näkyy jotenkin, tulisi sellainen mieleen, toi sotilas olisi saatettu siirtää myös tähän”. Eräällä haastateltavista on kokemusta kuvien käsittelystä ja hän vastaa suoraan haastattelijan kysymykseen kuvan luotettavuudesta: ”Siis tähän on tökerö puliveivaus!” (V4). Seuraavassa esimerkissä haastateltava kehystää vastauksensa suoralla epäluottamuksella, ja kuvailee kuinka valokuva näyttää hänestä luonnottomalta ja käsitellyltä:

K: Mitä ajattelet tuosta? Mitä ajatuksia, tuntemuksia siitä nousee esiin?

V: No, tämäkin jotenkin sotaan varmasti liittyy. Jollain tapaa. Mutta tästä tulee kyllä heti sellainen, että tähän kuvaan mä en luota.

K: Aha, mitä siinä on?

V: En mä tiedä. Siis, se on... jotenkin hassu [naurahtaa]. Varmaan tämä edessä oleva mies, se jotenkin näyttää luonnottomalta, tai sellaiselta käsitellyltä. (V23)

Luottamuksen kehysten yhteydessä kuvan herättämistä tunteista puhutaan, että ne vakuuttavat katsojaa. Kuvan herättämien tunteiden sanotaan tällöin vahvistavan autenttisuuden vaikutelmaa. Epäilyksen kehysten yhteydessä kuvan herättämiin tunteisiin ei uskota. Eräs haastateltava puhuu, että kuva näyttää rakennetulta esitykseltä, siksi se ei myöskään herätä tunteita, toisin kuin haastattelussa aiemmin nähty virikekuva Kauhajoen surmaajasta uhkaamassa katsojaa aseella:

Tämä ei ole aidon tuntunen minusta, että tässä on jotakin semmoista, ja siksi mä en tässä ajattelekaan mitään vakavaa, mulle ei tule semmoinen paha olo eikä kylmä olo niin kun tuossa äskeisessä [kuvassa]. [...] Tämä on minusta jotenkin, tähähän voisi olla vaikka joku maalaus. (V24)

Kuten edellä monet vastaajista pohtivat, että kuva näyttää pikemmin fiktion genreen kuuluvalla maalauksella, piirroksella, taululla tai jopa elokuvan pysäytyskuvalta kuin uutiskuvalla. Eräs sanoo: ”Tämä on jotenkin niin sommiteltu, tämä voisi hyvin olla joku taulu.” Valokuvan sanotaan olevan kovin dramaattinen ja raflaava. Toinen haastateltava epäilee kuvan todenperäisyyttä: ”No tämä ei ainakaan mun mielestä ole hirveän luotettava, kun kaikki ihmiset ovat hirveän sumeita, ja näyttävät vähän jotenkin piirroshahmoilta ehkä enemmänkin kuin oikeilta ihmisiltä” (V15).

”Katsojien huijausta”

Osa haastateltavista kehystää puhettaan luottamuksella ja kysyttäessä sanovat luottavansa uutiskuvan aitouteen. Mutta sen jälkeen, kun haastattelija paljastaa kuvan muokkauksen, he sanovat epäilleensä tätä jo aiemmin. Kuten eräs sanoo: ”Vaikka mä sanoin, että mä uskon siihen kuvaan, niin mä kuitenkin epäilin sitä siinä, että ei se yllätyksenä tule. Mun mielestä näissä sotakuviissa on aina semmoinen, että se voi olla kä-

sitelty.” Tämä kertoo siitä, kuinka luottamussuhde tulee ajankohtaiseksi vasta kun katsoja pysähtyy tarkastelemaan kuvaa huolellisemmin.

Kun haastateltaville selviää, että kuva on paljastunut väärennökseksi, aktivoituu keskustelu etiikasta. Vastajaat alkavat arvioida mikä on oikein ja mikä on väärin, onko kuvan käsittely tässä tapauksessa hyväksyttävää vai ei. Puhutaan siitä, millainen kuvan käsittely on journalismin etiikan mukaista. Eräs haastateltava vastaa, kun haastattelija kysyy, olisiko kuvaa saanut julkaista:

Mielestäni ei. Sä näytät nämä kaksi alkuperäistä kuvaa. Niin ne olisi kertonut uutiskuvana sen saman asian, ja tästä on manipuloinnin jälkeen tehty vähän verestävämpi, vähän enemmän tunteisiin vetoava. Eli se, ei se ole autenttista enää, ei se ole oikein, siis myöskään kuvajournalismin etiikalla se ei ole oikein. (V30)

Haastatteluissa toistuu perustelut siitä, että kuvan käsittely on ollut epäeettistä ja että hyvän etiikan mukaan lukijoiden tulee saada tietää, onko kuvaa käsitelty. Eräs korostaa sitä, että kuvan käsittelystä tulisi ehdottomasti ilmoittaa: ihmisillä täytyy olla mahdollisuus valita se, miten he haluavat tulkita kuvaa. Monet sanovat, että saadessaan tietää kuvan käsittelystä ”tulee sellainen olo, että on jotenkin huijattu.” (V18). Tai kuten seuraava haastateltava ilmaisee asian vielä voimakkaammin:

K: Mitä ajatuksia sulle tulee kun sä sait kuulla että tämä on muokattu kuva?

V: Toisaalta semmoinen että jassoo, että näin kehtaavat kusettaa ja vielä tällaisessa lehdessä. Ehkä se oli se kuvaaja, mutta se oli sen lehden vastuu, ja toiseksi semmoinen: no olisi pitänyt se arvata. Itse asiassa tulee enemmänkin liittyen tuohon tilanteeseen kun niinkään siihen lehteen. Eli ikään kuin kaiken maailman tällaiset sotatilanteet ovat nykyään niin rakennettuja mediatiedotukseltaan, että en ihmettele että se on tehty. [...] (V6)

Edellä haastateltava kehystää epäilyksellä suhtautumisensa sota-uutisointiin. Sanottuaan tämän hän jatkaa purkamalla kuvan elementtejä medialukutaitoisesti. Hän miettii, että käsitellyllä kuvalla on mahdol-

lisesti haluttu antaa viestiä brittisotilaasta hyväntekijänä, mikä antaisi oikeutusta ulkomaisten sotavoimien puuttumiselle Irakin tilanteeseen. Haastateltava tuo voimakkaasti esiin sen, kuinka kuvan valinnalla, rajauksella tai käsittelyllä voidaan ohjata sen merkityksiä ja myös pyrkiä antamaan katsojille tietynlaista näkemystä. Lopuksi hän esittää eettisen vetoamuksen: ”Mutta pitää ottaa sellaisia kuvia ettei tarvitse ruveta niitä manipuloimaan saadakseen jotain aikaan.”

Epäilyn kehyksissä haastatteluaineistossa puhutaan myös propagandasta, kuten edellisessä luvussa esitellyn Gazan pommituksista kertovan uutisen yhteydessä. Haastateltavat puhuvat, että sodasta ja politiikassa kertovassa uutisoinnissa ja uutiskuvissa on usein propagandan elementtejä. He puhuvat tietoisesti median keinoista esittää asiat tietyistä näkökulmista, jotka suosivat tiettyjä osapuolia. Uutinen painottaa joi-takin näkemyksiä, se antaa äänen vain joillekin valituille osapuolille. Seuraavassa haastattelija on paljastanut että kyseessä on digitaalisesti käsitelty kuva ja kysyy, mitä haastateltava ajattelee siitä:

[...] kyllä siinä yritetään tietysti, saada kannatusta omalle asialleen, eli ehkä just tässä tapauksessa yritetään pitää oppositio hiljaa, ja voi kun mä en löydä sanoja, yritetään tuoda esille että oli oikein että jenkit menivät Irakiin ja näin pois päin. (V7)

Propagandan tuntomerkkeinä pidetään sitä, että uutisoinnissa käytetään voimakkaita kuvia, jotka vetoavat tunteisiin. Toisaalta propaganda-sana ei saa tässä ainoastaan negatiivisia konnotaatioita, vaan eräs haastateltava puhuu myös siitä, että median ja uutisten kuuluukin ottaa kantaa:

Uutisten tarkoitus on herättää sitä propagandaa. Ja tässähän niin kuin, ihan selkeästi herätetään sitä, että ihmiset niin kuin näkee sen, että nuo britit tekee jotain hyvääkin siellä. (V26)

Muutamissa kohdin haastatteluissa kuvaillaan, kuinka kuva sotilaasta herättää assosiaatiota historian kirjojen tai Raamatun kuvituksista sekä propagandistisista julkaisuista. Kuten seuraava haastateltava ilmaisee parodian sävyisesti:

K: Mitä tämmöisestä tulee mieleen?

V: Tämä voisi olla neuvostoliittolaisesta Pravdasta, näytetään kuinka amerikkalainen sotilas listii kohta nämä.

K: Onko se uskottava kuva?

V: Ei ole. Tämä on tämmöinen – vai siunaakohan se nuo. [mieltii] ”älkää peljätkö, minä teen teille suuren [naurua] valkeuden, teille on tänään syntynyt...”

Epäilyksen ja epäluottamuksen rakentuminen on siis kontekstuaalista, ja kuvan tulkitsija puntaroi suhtautumistaan aiempien tietämystensä ja kokemustensa pohjalta. Nämä tulkinnat ilmentävät, kuinka visuaaliselle lukutaidolle on oleellista eri medioiden ja lajityyppien tuntemus.

”Sen jälkeen epäilee joka ikistä vastaan tulevaa kuvaa”

Suoraa ja voimakasta epäluottamusta ilmaistaan jonkin verran. Esimerkiksi eräs haastateltava ilmaisee jo alussa epäluottamustaan uutiskuvaan sotilaasta: ”mä en usko tähän kuvaan” (V₄). Toinen haastateltava sanoo kuvan käsittelyn paljastamisen jälkeen: ”ei kannata luottaa mitä lehdissä näkee” (V₁). Monet haastateltavista ihmettelevät, miksi kuvaa on ylipäättään täytyntä käsitellä, koska tilanne on kuitenkin sama. Seuraavassa esimerkissä puhutaan tästä epäluottamuksen kehyksessä ja pohditaan luottamustaan kuviin yleensä:

Se että siihen ensivaikutelmaan pitäisi aina luottaa, että heti jos tulee sellainen olo, että joku ei ehkä ole kohdallaan niin se luultavasti ei sitä myöskään ole. [...], toinen sitten näitä kuvia katsellessa on se että, etten mä oikein näe merkittävää syytä siihen, miksi hänen piti manipuloida sitä, toki tässä tämä sotilas on niin kun dynaamisemmassa asennossa, mutta ei se tee mitään kauhean erilaista verrattuna siihen, mitä se tekee tuossa aidossa alkuperäisessä kuvassa. Sääli. Mutta että nämähän on just niitä, että sitten kun tällainen käy ilmi, niin sen jälkeen jonkun aikaa epäilee joka ikistä vastaan tulevaa kuvaa, mitähän tälle nyt on tehty, onko sieltä retusoitu joku pois. (V₃)

Kuten edellä, myös monista muista aineiston kommenteista voidaan tulkitä, että tieto kuvien käsittelystä ja paljastuneista tapauksista lisäävät epäilyä ja epäluottamusta mediassa esitettyjä kuvia kohtaan. Eräs haastateltava sanoo, että kun hän on kuullut kyseisen kuvan käsittelystä:

Kyllä se luottamus kärsisi niin paljon, että mä kyllä todella miettin, että ostanko mä sitä lehteä enää ollenkaan. Ja en olisi ehkä kuitenkaan ajatellut, että joku Los Angeles Times, siinä nyt kuitenkaan manipuloidaan. (V5)

Haastateltavien mukaan kuvien käsittely voi viedä lehdeltä arvovaltaa ja uskottavuutta. Mutta osa sanoo myös, että luottamus kyseistä mediaa kohtaan saattaa kuitenkin säilyä, vaikka he ovat saaneet tietää kuvan käsittelystä. Yksittäinen tapaus ei yksin vielä horjuttaisi koko lehden uskottavuutta. Tässä myös korostetaan sitä, että lehti ottaa vastuun tapahtuneesta ja ilmoittaa siitä lukijoilleen:

Ei pitäisi julkaista. Jos sitten taas on tapahtunut niin että se on julkaistu, niin sitten siitä pitää nostaa tarpeeksi suuri haloo, että mikä se tilanne oikeasti oli. Ja toisaalta nyt sitten, jos olisin Los Angeles Timesissa, jos mä olisin päätoimittaja, niin mä tekisin sitten tarpeeksi ison mökän, joo. Kuvaajalle potkut, mutta sitten mä tekisin varmaan jonkun artikkelin siitä, että minkä takia ja mitä tällä on haluttu tehdä, että tehdään tämän tyyppistä kuvamanipulointia. (V6)

Puhuja asettaa itsensä kuvitteellisesti päätoimittajan asemaan ja pohdii, miten ratkaisisi eettisen ongelman kuvaväärennöksen julkaisemisen jälkeen. Hän korostaa median vastuunottoa tapahtuneesta ja lukijoiden informointia kuvankäsittelystä.

Eräs haastateltava puolustelee Los Angeles Times -lehden valokuvaajaa, ettei hän ole tarkoituksellisesti halunnut johtaa kuvan käsittelyllä lukijoita ja lehden toimitusta harhaan. Hän sanoo, että valokuvaajalla on kuitenkin ollut hyvä aikomus. ”Valokuvaajalla ei varmastikaan ole ollut tarkoitusta tietenkään valehdella, vaan pikemminkin saada aikaan hyvä ja vaikuttava kuva.” (V4)

Yhteenvetoa

Suuressa osassa (noin 2/3) haastatteluaineistoa ilmenee epäilystä jossain muodossa Los Angeles Times -lehdessä julkaistun uutiskuvan todenperäisyyttä kohtaan jo ennen kuin haastateltavalle paljastetaan asian todellinen laita. Luottamuksen kehysten osalta hallitsevammaksi nousivat kontekstuaalinen vertailu. Myös selkeää epäluottamuksen kehystä ilmenee jonkin verran.

Kontekstuaalisessa kehyksessä näkyy se, että luottamus uutiskuvaan ei rakennu ainoastaan suhteessa yksittäiseen kuvaan. Luottamus rakentuu intertekstuaalisesti suhteessa uutistekstiin, uutismediaan sekä toisiin teksteihin ja medioihin, joita katsoja on aiemmin kohdannut. Kontekstuaalisesti luottamus rakentuu myös katsojan suhteessa maan poliittiseen ja kulttuuriseen ilmastoon, sosiaalisiin arvoihin ja normeihin. Tulkitsijan henkilökohtaiset tekijät, tietopohja, tunne-elämän tila ja koko henkilökohtaisen elämän tausta vaikuttavat myös uutiskuvan tulkintaan ja sen pohjalta muodostuvaan luottamuksen suhteen laatuun. Tähän vaikuttaa lisäksi osaltaan kuvan katselun ja lehden luvun tilanne – tässä tapauksessa haastattelutilanne.

Kontekstuaalisen luottamuksen kehys joutuu uudelleen neuvotteluun, kun haastattelija kertoo kuvan olevan käsitelty. Useimmissa haastatteluisissa nousi esiin epäilyksen kehys jo pelkän kuvan näkemisen yhteydessä, mutta myös epäilyksessä näkyy pohdintaa ja neuvottelua. Vastaajien visuaalinen lukutaito tulee esiin, kun he puhuvat kuvan koostumuksesta, valoista ja varjoista, kuvan pinnasta ja muista visuaalisista elementeistä. Kuvan tulkinnassa herää kysymys siitä, onko valokuva alkuperäinen tai onko sitä mahdollisesti käsitelty.

Epäluottamuksen kehys kytkeytyy epäilyn kehukseen, mutta suoraa epäluottamusta ilmaistiin vähemmän kuin epäilystä. Toisin sanoen kuvan aitouden epäily ei aina johtanut siihen, että haastateltava olisi sanonut, ettei ollenkaan luottaisi enää kyseiseen kuvaan tai uutiseen. Kyseistä kuvaa pidetään paljolti rajatapauksena, eikä kuvan käsittelyä tuomita tai hyväksytä lainkaan yksiselitteisesti. Kuvankäsittelyn hyväksyttävyydestä jatkammekin seuraavassa luvussa niin määrällisen kuin laadullisen aineiston kanssa.

6 Kuvankäsittelyn rajat

Teemahaastattelujen ohella teimme suppean määrällisen kyselytutkimuksen. Pyysimme vastaajia ottamaan kantaa yhteensä kolmeentoista esimerkkiin, jossa heille havainnollistettiin erilaisia kuvankäsittelyjä. Esimerkit olivat samoja, joita käytettiin Jenni Mäenpään (2008) tutkimuksessa, jossa kartoitettiin journalistien näkemyksiä kuvankäsittelyn rajoista. Halusimme vertailla lukijoiden ja ammattilaisten kantoja.

Kysyimme yleisöltä sen, hyväksyvätkö he tehdyn muutoksen vai eivät. Valintaa oli mahdollista perustella lyhyesti omin sanoin. Lomaketutkimus toteutettiin teemahaastatteluista erillään, mutta kummassakin esitettiin muutamia samoja kysymyksiä.

Mäenpään (2008) tutkimuksessa kuvankäsittelyn rajoja luodattiin neljässä eri journalistisessa kuvatyypissä (uutis-, kuvitus-, reportaasi- ja featurekuva). Tässä tutkimuksessa keskityimme vain uutiskuvaan ja uuttamme Mäenpään tutkimuksesta vain uutiskuvaa koskevat jakaumat. Ne eivät ole täysin vertailukelpoisia tämän tutkimuksen jakaumiin, mutta antavat kuitenkin aineksia pohtia yleisön ja journalistien kuvankäsittelynormien eroja.

Elementtien poistoja ei yleensä hyväksytä

Määrällisen kyselyn vastaajat suhtautuivat yleensä kielteisesti kuvankäsittelyyn, jossa lisätään tai poistetaan kuvan elementtejä (esimerkit ja jakaumat, ks. s. 103–109). Kaikkein kriittisimmin suhtauduttiin esimerkkiin 12, jossa kuvassa olevan henkilön pää ja vartalo on yhdistetty eri kuvista. Sen oli valmis hyväksymään vain 12 prosenttia vastaajista. Vastaajat suhtautuivat nihkeästi myös radikaaleihin muokkauksiin esimerkeissä 1, 4, 10 ja 11. Niiden hyväksymisprosentit liikkuivat 19 ja

35 välillä. Yleisin esitetty perustelu kielteiselle suhtautumiselle oli kuvan sisällön muuttuminen ratkaisevasti ja sitä kautta ”kuvan totuuden” raunioituminen.

Joissain tapauksissa vastaajat olivat kuitenkin valmiita hyväksymään käsittelyn, jossa kuvan indeksisyys murtuu vahvasti. Selkeä enemmistö vastaajista (56 %) oli esimerkiksi valmis hyväksymään kaupallisten tuotemerkkien poistamisen uutiskuvasta (esimerkki 3).

Perusteluina muokkaamiselle esitettiin muun muassa seuraavia seikkoja:

- ”Tuotemerkit ovat epäolennaisia, jos eivät liity itse uutiseen.”
- ”Tuotteiden mainostaminen ei kuulu uutisointiin.”
- ”En hyväksy piilomainontaa.”

Muokkaamiseen kielteisesti suhtautuvat toivat esiin muun muassa seuraavia seikkoja:

- ”Kaupalliset merkit ovat nekin osa uutiskuvaa.”
- ”Totuuden vääristämistä.”
- ”Uutiskuvia ei saa manipuloida.”

Esimerkissä syntyy jännite uutiskuvan muokkaamattomuuden ja ”piilomainonnan” välille. Jos uutiskuvaa editoidaan liikaa, sen arvo todellisuuden tarkkana kuvaajana heikkenee. Jos tuotemerkkien annetaan näkyä, journalismista tulee kaupallisten viestien kantaja. Kumpikin on ongelma journalismin luotettavuudelle. Tämä on pulma, joka kirjoitettua uutistekstiä toimittaessa ei tule esiin: esimerkiksi haastateltavan omaa yritystä puffaavat kommentit on suorastaan suotavaa poistaa haastattelusta, eikä toimittaja silloin pohdi, onko niiden poistaminen epäeettistä. Tuotemerkkien mukanaan tuoma ongelma on siis vaikuttanut vastauksiin lisäämällä myötämielisyyttä suhteelliseen rankkaan muokkaukseen.

Toinen hyvin laajalti hyväksytty (62 %) indeksisyyden muutos oli ”ilman” poistaminen kuvasta (esimerkki 2), jolloin kuvan kohteet ovat siirtyneet lähemmäksi toisiaan.

Perusteluina muokkaamisen hyväksymiselle esitettiin muun muassa seuraavia seikkoja:

- ”Tekninen muutos.”
- ”Kuvankäsittelyllä saatu kuva ei olennaisesti erilainen kuin alkuperäinen.”
- ”Ei sotke asiayhteyttä.”

Muutokseen kielteisesti suhtautuvat esittivät muun muassa seuraavia perusteluja:

- ”Uutiskuvaa ei saa muunnella.”
- ”Ainoastaan totuus on oikea tapa.”
- ”Kuvan tunnelma muuttuu.”

Kun katsotaan vastaajien kommentteja kokonaisuudessaan, yksi keskeinen perustelu monien muutosten hyväksymiselle oli se, että kyseessä on ”tekninen muutos”. Monien mielestä kuvan ”informaation sisältö” ei tässä editoinnissa muutu, vaikka kuvaelementtien välisiä tilallisia suhteita on muutettu.

Kolmas vahvan indeksisen muutoksen sisältävä mutta suhteellisen laajalti hyväksytty (58 %) esimerkki oli graafisen elementin liittäminen kuvaan (13).

Muutokseen myönteisesti suhtautuvat perustelivat ratkaisuaan muun muassa seuraavasti:

- ”Hyväksyn, jos asiayhteys perustellaan hyvin.”
- ”Kuvasta näkee kuka tahansa maallikkokin selvästi, että se on manipuloitu.”
- ”Muutos on selkeä, eikä sillä ole tarkoitus johtaa harhaan.”

Muutokseen kielteisesti suhtautuvat perustelivat kantaansa muun muassa seuraavasti:

- ”Muutokseen sisältyy vahvoja arvolatauksia.”
- ”Mainoksessa menisi, mutta uutiskuvassa ei. Yhdistää Fairtraden rahalliseen merkitykseen.”
- ”Kuvan esittämä totuus vääristyy.”

Esimerkki oli ainoa, jossa muutama vastaaja otti selkeästi kantaa kuvan lajityyppiin ja oli sitä mieltä, ettei kyseessä ole uutiskuva. Hyväksyvissä vastauksissa tuotiin esiin se, että jos käsittely on tarpeeksi ilmeinen ja näkyvä, se voidaan hyväksyä. Tätä argumenttia myös Julkisen sanan neuvosto on käyttänyt vapauttavan päätöksensä perusteluissa, kun se on muutaman kerran joutunut ottamaan kantaa kuvien käsittelyyn (ks. Mäenpää 2008, 39–40). Esimerkki toi esiin myös vastaajien halun pitää uutiskuva mahdollisimman puhtaana, jolloin ”poliittisia tarkoituksia” (”Fairtrade”) ajavaa editointia vastustetaan. Tämä on yksi keino vaalia uutiskuvan puolueettomuutta. Toisaalta – esimerkiksi tuotemerkkien tapauksessa – muokkaus voidaan hyväksyä juuri siksi, etteivät kaupalliset intressit pääsisi turmelemaan uutiskuvaa. Kuvankäsittelyn rajat siis joustavat tarvittaessa, jos käsittelyllä voidaan edistää journalismin etiikkaa.

Selkeästi hyväksytyjä muokkauksia olivat myös kuvien kohteiden ”kaivaminen esiin” vaalentamalla ihmisiä (86 %), kuvan taustan värin muuttaminen (74 %) tai sen sumentaminen (69 %).

Yhteenvetona voi sanoa, että kaikkein kriittisimmin vastaajat suhtautuivat yleensä sellaisiin muokkauksiin, joissa kajotaan vahvasti kuvan indeksisyyteen esimerkiksi yhdistämällä toisiinsa aineksia kahdesta eri kuvasta. Vapaakenttävastuksista käy myös ilmi se, että ylimalkaan vastaajat puolustivat uutiskuvan koskemattomuutta. Vastaajat myös pohdiskelivat paljon kuvan merkitysten muuttumista muokkauksen seurauksena. Kuvan käsittelyä puolustettiin silloin, kun se selkiyttää kuvaa mutta ei olennaisesti muuta se merkityksiä. Käsittelyn rajat myös väljenivät tai supistuivat journalistietiikan vaatimusten mukaisesti. Etiikalla voitiin sekä puolustaa (mainoksien pois editointi) että kritisoida (”Fairtrade-ideologian” esittely) muokkausta.

Kysyimme uutiskuvien hyväksyttävyydestä myös laadullisissa teema-haastatteluissa, ja tulokset ovat yhteneväiset määrällisen aineiston kanssa. Liki puolessa haastattelukommenteista sanotaan, *ettei kuvan käsittelyä hyväksytä*, kun kyseessä on uutiskuva. Uutiskuvien toivotaan olevan mahdollisimman objektiivisia kuvauksia tapahtuneesta. Osa sanoo hyväksyvänsä uutiskuvien käsittelyn, jos siitä mainitaan. Muutamat pohtivat myös kuvankäsittelyn rajoja, kuvatekniset parannukset hyväksytään kuten värien tai valoisuuden käsittely, muttei sitä, että kuvaa muutetaan

oleellisesti. Hyvin yleinen kanta oli, että uutiskuvaan ei vastaajien mukaan saisi lisätä eikä poistaa mitään.

Yleisö sallivampaa

Vertasimme määrällisen kyselymme tuloksia journalismin ammattilaisille tehtyyn vastaavaan kyselyyn. Vertailuaineiston saimme edellä mainitusta Jenni Mäenpään (kuva)journalismin ammattilaisten mielipiteitä luotaavasta lomaketutkimuksesta vuodelta 2008. Mäenpään tutkimuksen vastaajajoukko koostui muun muassa sanoma- ja aikakauslehtien kuvaajista, kuva- ja ulkoasupäälliköistä sekä toimittajista. Heille esitettiin käsiteltyjä kuvapareja ja pyydettiin vastaamaan, hyväksyvätkö he tehdyn kuvankäsittelyn uutiskuvassa, reportaasissa, feature- ja kuvituskuvassa. Tätä tutkimusta varten poimimme aineistosta sanomalehdessä julkaistua uutiskuvaa koskevat jakaumat (ks. s. 103–109).

Nopeasti katsottuna journalistien ja yleisön käsitykset eroavat toisistaan dramaattisesti. Vahvat erot selittyvät sillä, että journalismin ammattilaiset katsovat uutiskuvaa eri kontekstissa kuin heidän yleisönsä. Journalistit näkevät uutiskuvan muokkaamisen professionaalisten *työkäytäntöjen* ja koodien näkökulmasta. Todennäköisesti heidän vastauksissaan uutiskuva on suppeampi ja selkeämpi käsite kuin journalismin yleisön edustajille. Journalistit saivat myös pohtia jokaisen muokkauksen hyväksyttävyyttä neljässä kuvatyypissä (kuvituskuva, feature, reportaa-si- ja uutiskuva). Useamman vaihtoehdon mukanaolo luo uutiskuvalle kontekstin, joka vaikuttaa siihen, kuinka suuret hyväksymisprosentit kukin kategoria saa. Olisimme voineet tuoda yleisön vastauksiin täsmälleen samat vaihtoehdot kuin ammattijournalisteille, mutta totesimme sen liian ongelmalliseksi. Aikaisemmissa tutkimuksissa (Huang 2001) on havaittu, että monet ihmiset eivät osaa erottaa journalistisia kuvatyyppejä toisistaan. Olisimme siis joutuneet selostamaan eri kuvatyypien piirteet vastaajille, mikä olisi tuonut vaikeasti hallittavan elementin mukaan lomakekyselyyn ja voinut aivan yhtä hyvin lisätä kuin vähentää vertailtavuuden ongelmia. Yleisön mahdolliset vaikeudet erottaa eri kuvatyyppejä toisistaan aiheuttaa tutkimuksen validiteetille ongelmia myös silloin, kun tarkastellaan vain yhtä kuvatyyppeä.

Journalistien kautta linjan tiukempaa suhtautumista voidaan tulkita myös ottamalla huomioon kyselyn muodostama kehys. Tutkimustilanteessa journalistit vastaavat kyselyyn ammattinsa puolesta ja saattavat kokea, että kyselyllä pyritään tarkistamaan heidän ammattietiikkansa. Kyselyn kohteena ovat uutiskuvat, joita kuvajournalistit itse tuottavat, valitsevat ja käsittelevät. Kysely tehtiin nimettömänä, mutta ammattilaiset voivat silti vastata implisiittisten odotusten mukaisesti. Journalistien vastaukset ilmentävät vastuuta siitä, miten he työtään hoitavat. Lisäksi ammattilaiset kiinnittivät huomiota kyselyssä olleiden esimerkkikuvien käsittelyn ”epäammattimaisuuteen” eivätkä aina ajatelleet kuvia yleisinä esimerkkeinä (Mäenpää 2008). Tämä selittänee hieman ammattilaisten ja yleisön mielipide-eroa muun muassa käsittelyesimerkissä 6. Yleisöllä ei ole samanlaista asemaa, koska he arvioivat kyselyssä muiden tuotoksia ulkopuolisen näkökulmasta. Siksi yleisön suhtautuminen voi olla myös jossain määrin välinpitämätöntä tai sallivaa.

Varausten jälkeenkin jakaumien erot ovat niin selvät, että yleisön voidaan sanoa suhtautuvan uutiskuvien käsittelyyn merkittävästi sallivammin kuin alan ammattilaiset. Journalismin ja yleisön väliselle luottamukselle tilanne vaikuttaa hyvältä: jos journalistien normit uutiskuvien käsittelyssä ovat tiukemmat kuin yleisön, luottamuksen rakentumiselle on vankempi pohja, kuin jos asiat olisivat päinvastoin. Yleisö voi luottaa siihen, että journalistit vastaavat heidän odotuksiinsa. Kannattaa myös huomata, että vaikka tämän tutkimuksen vastaajien kannalta ovat journalistien kantoja sallivampia, myös he suhtautuvat uutiskuvaan käsittelyyn hyvin kriittisesti silloin, jos se muuttaa kuvan merkityksiä.

Absoluuttisia lukuja selkeämmän vertailupohjan yleisön ja journalistien välille tarjoaa muokkausesimerkkien hyväksyttävyyserjestyksen vertaaminen. Silloin huomataan, että viisi kaikkein vähiten hyväksyntää saanutta esimerkkiä (12, 4, 1, 10, 11) ovat kummassakin ryhmässä samat, vain niiden keskinäinen järjestys vaihtelee hieman. Myös kaikkein hyväksyttävien muokkaus (5) on kummallakin ryhmällä sama. Tämä viestii siitä, että yleisön ja journalistien käsitykset erilaisten käsittelytoimenpiteiden merkittävydestä menevät lähelle toisiaan, vaikka yleisö onkin kriteereissään löysempi.

Mielenkiintoinen poikkeus on esimerkki yhdeksän, jossa on kyse kuvan rajauksesta. Se on esimerkki, jossa yleisön asenteet ovat selvästi journalistien asenteita tiukemmat. Journalisteista 89 prosenttia oli val-

mis hyväksymään käsittelyn uutiskuvassa, kun vastaava luku yleisöllä on 51. Tämä heijastaa nähdäksemme selvästi journalismissa vallitsevaa pimiösääntöä, jossa se, mitä on tehty analogisen kuvankäsittelyn aikakaudella, on sallittua myös digitaalisen kuvankäsittelyssä (ks. Mäenpää & Seppänen 2010). Kuvan rajaaminen on yksi sellainen toimenpide. Journalistit ovat valmiita hyväksymään sen silloinkin, kun muokkaus muuttaa radikaalisti kuvan merkityksiä. Journalistien on vaikea problematisoida rajaamista jo senkin takia, että kuvien asemoiminen osaksi juttua melkein aina vaatii sitä. On hyvin todennäköistä, että suurin osa vastaajista ei ole ottanut huomioon tätä journalismin sisäistä seikkaa arvioidessaan kuvankäsittelyn soveltuvuutta uutiskuvaan. Kuvan selvä muutos (henkilö rajattu kokonaan kuvasta pois) sai heidät miettimään käsittelyn soveltuvuutta pikemminkin muutoksen dramaattisuuden kuin teknisen toimenpiteen kannalta. Tosin muutoksen hyväksyneiden vastaajien vapaakenttävastauksissa hyväksyntää perusteltiin muutamissa kohden sillä, että rajaaminen on normaali kuvaustilanteeseen ja printin tekemiseen kuuluva toimenpide.

Kuvankäsittelyesimerkit

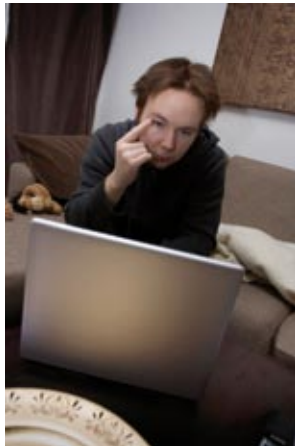
1. Kuvasta on poistettu taka-alalla olevat ihmiset.

Hyväksyttävyyys uutiskuvassa	Journalistit	Yleisö
Kyllä	4 %	33 %
Ei	96 %	67 %
N	182	137

2. Kuvan keskiosasta on poistettu ”ilmaa” niin, että kohteet siirtyvät lähemmäksi toisiaan.

Hyväksyttävyyys uutiskuvassa	Journalistit	Yleisö
Kyllä	6 %	62 %
Ei	94 %	38 %
N	182	140

3. Kuvasta on poistettu kaupalliset tuotemerkit.

Hyväksyttävyyys uutiskuvassa	Journalistit	Yleisö
Kyllä	7 %	56 %
Ei	93 %	44 %
N	182	138

4. Kuvaan on lisätty autoja yhdistelemällä useita eri kuvia.

Hyväksyttävyyys uutiskuvassa	Journalistit	Yleisö
Kyllä	2 %	19 %
Ei	98 %	81 %
N	182	137

5. Kuvan kohteet on ”kaivettu esiin” vaalentamalla ihmisiä.

Hyväksyttävyyys uutiskuvassa	Journalistit	Yleisö
Kyllä	95 %	86 %
Ei	5 %	14 %
N	182	139

6. Ihon epätasaisuudet ja tummat silmäanaluset on korjattu pehmentämällä. Ihon, silmien, huulten ja hiusten väriä on korostettu ja häiritsevät hiussuortuvat on poistettu.

Hyväksyttävyyys uutiskuvassa	Journalistit	Yleisö
Kyllä	10%	42%
Ei	90%	58%
N	182	137

7. Kuvan levoton tausta on sumennettu.

Hyväksyttävyyys uutiskuvassa	Journalistit	Yleisö
Kyllä	28%	69%
Ei	72%	31%
N	182	139

8. Taustan väri on muutettu.

Hyväksyttävyys uutiskuvassa	Journalistit	Yleisö
Kyllä	6 %	74 %
Ei	94 %	26 %
N	182	139

9. Toinen henkilö on rajattu pois kuvasta ja vaakakuvasta on tehty pystykuva.

Hyväksyttävyys uutiskuvassa	Journalistit	Yleisö
Kyllä	89 %	51 %
Ei	11 %	49 %
N	182	137

10. Eri aikaa kuvatut henkilöt on yhdistetty samaan kuvaan.

Hyväksyttävyyys uutiskuvassa	Journalistit	Yleisö
Kyllä	4 %	35 %
Ei	96 %	65 %
N	182	138

11. Kuva on rakennettu uudelleen sijoittamalla kaksi henkilöä uudelleen samaan kuvaan.

Hyväksyttävyyys uutiskuvassa	Journalistit	Yleisö
Kyllä	4 %	22 %
Ei	96 %	78 %
N	182	139

12. Kuvattavan pää ja vartalo on yhdistetty eri kuvista.

Hyväksyttävyyys uutiskuvassa	Journalistit	Yleisö
Kyllä	0 %	12 %
Ei	100 %	88 %
N	182	139

13. Kuvaan on yhdistetty graafinen elementti.

Hyväksyttävyyys uutiskuvassa	Journalistit	Yleisö
Kyllä	30 %	58 %
Ei	70 %	42 %
N	182	138

Muokkaamisesta tulisi ilmoittaa

Samoin kuin teemahaastattelussa, tiedustelimme myös määrällisen kyselyn vastaajilta heidän käsityksiään siitä, pitäisikö kuvien muokkaamisesta informoida yleisöä. Ylivoimainen enemmistö (85 %) kannatti informoimista. Vastaajilta kysyttiin myös tarkemmin sitä, millaisista muokkauksista pitäisi informoida. Kaikkein yleisin kommentti oli se, että jos kuvan sisältö ja merkitykset muuttuvat tavalla, joka ei enää vastaa kuvanottohetken tilannetta. Monet vastaajista toivat esiin myös sen, ettei ”teknisistä muutoksista” tarvitse kertoa. Niillä viitattiin muun muassa kontrastin, värin ja valoisuuden korjauksiin. Nämä oltiin valmiit hyväksymään sillä ehdolla, etteivät ne muuta kuvan sisältöä olennaisesti. Osa vastaajista ei eritellyt muutoksia lainkaan vaan ilmoitti kategorisesti: ”kaikesta muokkauksesta”.

Laadullisissa haastatteluissa esitetyt vastaukset ja perustelut ovat yhteneväisiä tämän kanssa. Monet vastasivat, että kuvien käsittelystä tulisi ilmoittaa, muutoin sitä pidetään epärehellisenä. Kuten seuraavassa, jossa vastataan jatkokysymykseen, miten kuvankäsittelystä pitäisi ilmoittaa:

No, mä olen siis nähnyt niitä, että ’kuva manipuloitu’. Että kyllähän se muuten on siis lukijoiden huijaamista, jos sellaista tekstiä ei ole.
(V5)

Kommenteissa toistuu ihmettely siitä, että miksi uutisissa ylipäätään käytetään sellaista kuvaa, joka ei kelpaa sellaisenaan. Mutta myös siinäkin tapauksessa, että kuvan käsittelystä ilmoitetaan, pidetään kuvan käsittelyä epäilyttävänä. Katsotaan, että myös ilmoitus kuvan käsittelystä saattaisi viedä jutulta ja koko lehdeltä uskottavuutta, kuten seuraavassa haastatteluotteessa todetaan:

Jos kuva, jos siinä lukee vielä sitä kuvaa on muokattu niin sehän menettää totaalisesti heti uskottavuutensa. Näitä aina silloin tällöin paljastuu niin tämä jäytää kanssa sitä uskottavuutta, ei tarvitse kovin monta tämmöistä kuvaa olla sitten, jotta huomataan niin, ahaa ne tekee ihan omaa lehteä, että nehän voisi sarjakuvia piirtää ihan näistä. (V25)

Haastatteluista näkyy se, että vastaajat ovat tietoisia siitä, että kuva on aina jostain näkökulmasta, se voi olla tarkoituksenhakuisesti valittu ja sitä on voitu käsitellä. Silti haastateltavat pitävät ihanteena sitä, että uutiskuva välittäisi mahdollisimman suoraa tietoa. Haastatteluaineiston valossa näyttää siltä, että yleisö on sisäistänyt ja sosiaalistunut journalismin objektiivisuuden ihanteeseen ”todellisuudesta”. Korkeasta mediakulttuurista huolimatta kuvan indeksinen lumovoima on vahva.

Enemmistö haluaa säännöt

Suomessa ei ole yleisesti hyväksytyjä sääntöjä kuvankäsittelylle esimerkiksi journalistin ohjeissa. Niissä vain todetaan, että ”kuvaa tai ääntä ei saa käyttää harhaanjohtavasti”. Digitaalisen kuvankäsittelyn mahdollistama saumaton editointi on kuitenkin saanut monet mediatilat laatimaan omia ohjeistuksiaan, niin Suomessa kuin muuallakin. Mäenpään tutkimuksessa journalismin ammattilaisilta kysyttiin tällaisten sääntöjen tarpeellisuutta. Vastaajista 44 prosenttia oli sääntöjen luomisen kannalla, 21 prosenttia vastusti ja muilla ei ollut selkeää mielipidettä (Mäenpää 2008, 72). Tässä tutkimuksessa vastaajien selkeä enemmistö (61 %) kannatti yhtenäisten pelisääntöjen luomista, vain 12 prosenttia vastusti niitä. Loput eivät osanneet sanoa kantaansa. Luvuista voi päätellä sen, että yhtenäisen säännöstön luominen ja sen kertominen yleisölle voisi toimia luottamusta vahvistavana tekijänä.

Yhteenvetoa

Kaikkinensa vastaajat suhtautuivat kriittisesti muokkaamiseen, jossa kuvan indeksisyyttä rikottiin vahvasti. Suurin osa vastaajista ei hyväksynyt elementtien poistamista tai lisäämistä kuvista. Kaikkein kriittisimmin vastaajat suhtautuivat muokkaukseen, jossa henkilön pää ja vartalo oli yhdistetty eri otoksista. Sen oli valmis hyväksymään vain joka kymmenes vastaaja.

Vastaajat olivat kuitenkin valmiit hyväksymään suhteellisen radikaalejakin muokkauksia (esimerkiksi ”ilman poistaminen”), jos ne eivät muuttaneet kuvan merkityksiä. Muutenkin vastaajat kiinnittivät paljon huomiota kuvan merkitykseen, mitä sinällään voi pitää yhtenä osoi-

tuksena visuaalisesta lukutaidosta. Visuaalisen lukutaidon yhtenä osana voidaan juuri pitää kuvan kulttuuristen merkitysten tajua. Visuaalisesta lukutaidosta kielii sekin, että yleisö suhtautui huomattavasti journalisteja kriittisemmin kuvan rajaukseen, joka muutti radikaalisti sen merkityksiä. Journalistit näkivät muokkauksen merkityksen normaalina uutistytöhön kuuluvana käsittelynä ja katsoivat sitä enemmän tämän ammatillisen koodiston kautta. Yleisön edustajilla tämä näkökulma ei painanut niinkään vaan kuvan kulttuuristen merkitysten muuttuminen. Tämä seikka nostaa esiin journalismille olennaisen kysymyksen: miten suhtautua sääntöjen sallimaan muokkaukseen (esim. rajaaminen), jos sillä muutetaan ratkaisevasti kuvan merkityksiä? Toisin sanoen: onko kuvan indeksisyyden vaaliminen riittävä ehto kuvajournalismin luotettavuudelle?

Vastaajat olivat halukkaita hyväksymään suhteellisen raskaan muokkaamisen silloin, jos sillä – ehkä hieman paradoksaalisesti – pyrittiin edistämään journalismin puolueettomuutta, siis journalistista etiikkaa. Tämä näkyy suhtautumisessa esimerkiksi kuvissa oleviin tuotemerkkeihin, joiden poistamisen oli valmis sallimaan 56 prosenttia vastaajista. Tätä perusteltiin sillä, ettei tuotteiden mainostaminen kuulu uutisointiin. Myös laadullisessa haastatteluaineistossa näkyy kielteinen suhtautuminen kaupallisuuteen, ja sen katsotaan vähentävän luotettavuutta. Gazan pommituksista kertovan uutisen kuvan vastaanoton yhteydessä puhuttiin siitä, että tunteisiin vetoava kuva näyttää enemmän kehitysapukampanjan mainoskuvalta kuin uutiskuvalta. Tästä syystä kyseistä uutiskuvaa pidettiin jossain määrin epäilyttävänä, vaikka uskottiin kuvan sinänsä olevan aito.

Määrällisessä kyselyssä yleisö suhtautuu kaikkein kriittisimmin sellaisiin muokkauksiin, joissa kajotaan indeksisyyteen esimerkiksi yhdistämällä toisiinsa aineksia kahdesta eri kuvasta. Teemahaastatteluissa näytettiin muokattu uutiskuva, jossa sotilas oli leikattu ensimmäisestä kuvasta ja siirretty toiseen. Kuvaan suhtauduttiin rajatapauksena siksi, että tilanne ja asiayhteys eivät ole kuvan käsittelyn myötä muuttuneet. Mutta silti kuvan käsittelyä ei pidetty hyväksyttävänä, varsinkaan siksi, että kyseessä oli poliittinen sotautainen eikä lukijaa ollut informoitu kuvan käsittelystä uutisen yhteydessä. Uutiskuvalla asetetaan vaatimus

totuudellisuudesta, mutta kuvan käsittelyn hyväksyminen on kuitenkin tilannekohtaista.

Kaikkien journalistien ja yleisön käsitykset muokkaamisen rajoista poikkesivat toisistaan huomattavasti. Hyvin pitkälle tämä selittyy journalistien ammattikäytäntöjen näkökulmasta, jossa kuvan indeksisyyden vaaliminen koetaan erityisen tärkeäksi. Varauksen jälkeenkin erot ovat sen verran merkittävät, että voidaan huoletta sanoa, että journalistien uutiskuvan käsittelynormit ovat lukijoita ja yleisöä tiukemmat.

7 Johtopäätökset

Nyt on aika tiivistää aineistostamme esiin piirtyvä, hienojakoinen ja paradoksaalinen luottamuksen dynamiikka. Puhumme dynamiikasta, koska luottamus on käsite ja ilmiö, joka muuntuu ja asemoituu uudelleen koko ajan. Luottamuksen voi menettää ja sen voi saada takaisin. Luottamus voi maustua epäluulolla tai olla itsestään selvää. Uutiskuva voi olla yhtä aikaa luotettava ja epäluotettava.

Luku jäsentyy alussa esittämiemme tutkimusongelmien mukaan: 1. Millainen luottamus lukijoilla on uutiskuviin? 2. Missä määrin lukijat hyväksyvät uutiskuvien käsittelyä? 3. Millainen on lukijoiden visuaalinen lukutaito?

Luottamuksen dynamiikka

Aineistostamme näkyy selvästi, kuinka luottamus ei jäsenny jatkumoksi luottamuksesta epäluottamukseen vaan pikemminkin moniulotteiseksi tilaksi, jossa erilaiset sosiaalisen todellisuuden jäsentämisen ja kehystämisen tavat leikkaavat toisiaan. Tutkimuskirjallisuudessa määritellään, että kehystykset ovat kulttuurisia kokemusta jäsentäviä malleja, joita tuotetaan vuorovaikutuksessa tilanteen ja kontekstien kanssa. Kehykset voivat myös lomittua toisiinsa. (Luhtakallio 2005, 192.) Kehykset ovat siis paitsi aineiston sisältöä kuvaavia käsitteitä myös teoreettisia abstraktioita, joiden avulla toimme esiin luottamuksen dynamiikkaa. Näitä luottamuksen kehyksiä uutimme aineistostamme neljä kappaletta.

- Hiljainen luottamus
- Arvioiva luottamus

- Kontekstuaalinen luottamus
- Epäily

Hiljaisen luottamuksen kehys hallitsee haastateltavien tulkintoja. Se on oletusarvoinen suhtautuminen uutiskuviin ja ilmenee itsestään selvänä taustaoletuksena. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, kun haastateltavat kuvailevat kuvien tilanteita, tapahtumia ja niiden taustaa. He katsovat maailmaa valokuvan muodostaman ikkunan läpi, luottavat avautuvaan näkymään ja oikeastaan unohtavat katsovansa valokuvaa. Tällöin valokuva representaationa, rakennettuna esityksenä, häviää taustalle. Hiljaisen luottamuksen kehyksessä sivuun jäävät myös kysymykset rajauksesta, kuvaajan tai uutismedian tarkoitusperistä.

Hiljaisen luottamuksen kehyksessä valokuva elää perinteisenä realistisena esityksenä maailmasta ja sen tapahtumista. Kuva ymmärretään indeksiseksi merkiksi, todisteeksi kameran paikallaolosta. Kuvan katsoja nojautuu myös kuvan ikonisuuteen eli uskoo siihen, että kuva toistaa ainakin suhteellisen tarkasti kameran linssin eteen avautuneen näkymän. Hiljainen luottamus tarkoittaa sitä, ettei katsoja tietoisesti pohdi näitä ominaisuuksia vaan hyväksyy eleettömästi nämä valokuvalle yleensä ja uutiskuvalle erityisesti kuuluvat piirteet. Hiljainen luottamus on olennaisilta osiltaan luottamusta siihen, että maailma on sellainen kuin se kuvissa näyttääkin olevan.

Tällainen luottamus nivoutuu Anthony Giddensin (1991, 83) luonnostelemiin abstrakteihin yhteiskunnallisiin systeemeihin: ihmiset eivät kyseenalaista uutiskuvia, koska pohjimmiltaan he luottavat paitsi valokuvaan realistisena esityksenä myös uutisinstituutioiden toimintaan. Luottamus lehtikuvaan, journalismiin ja mediaan on puolestaan yksi osa laajempaa hiljaisen luottamuksen verkostoa, joka saa koko yhteiskunnan toimimaan suhteellisen joustavasti ja itsestään selvästi. Tämä myös rakentaa kansalaisten perustavaa turvallisuuden tunnetta ja samalla yhteiskunnallisten instituutioiden legitimizeettiä. Hiljainen luottamus pitää yllä *status quota*, koska siihen ei kuulu kriittisen etäisyyden ottaminen todellisuuteen tai sen esityksiin. Näin luottamus uutiskuvaan nivoutuu osaksi laajempaa yhteiskunnallisen luottamuksen verkostoa. Ja myös päinvastoin: luottamus uutiskuvaan riippuu luottamuksesta mediaan ja lopulta koko yhteiskuntaan.

Giddens toteaa terävästi (mt., 87), että luottamuksessa abstrakteihin systeemeihin ei ole kyse vain kansalaisten ja asiantuntijoiden välisestä suhteesta vaan myös asiantuntijoiden keskinäisestä luottamuksesta. Koko toimituksen on voitava luottaa siihen, ettei kuvaaja ole käsitellyt otoksiaan epäeettisesti. Koko toimituksen on voitava luottaa siihen, että politiikan tai talouden toimittaja osaa asiansa. Uutismedian identiteetti, maine ja lopulta myös luottamus ovat riippuvaisia siitä, kuinka hyvin siellä työskentelevät ammattilaiset voivat luottaa toisiinsa. Tämän luottamuksen strateginen merkitys tulee ilmi esimerkiksi silloin, kun kuvaaja on saanut lähteä liiallisen kuvankäsittelyn vuoksi (ks. s. 85). Näissä tapauksissa kuvaaja on kyseenalaistanut hiljaisen luottamuksen paitsi yleisenä, myös kollegiaalisena periaatteena, samalla hän on saattanut kaikkien muidenkin kollegoiden uskottavuuden vaakalaudalle. Hieman laajemmassa kontekstissa tarkastellen valokuvaaja on raunioittanut kulttuurisen luottamuksen valokuvaan toden esittämisen teknologiana ja samalla kyseenalaistanut yhden länsimaisen tiedon tuotannon keskeisen periaatteen: luottamuksen näkemisen ja tiedon väliseen suhteeseen. (Ks. Mäenpää & Seppänen 2010.)

Vaikka hiljainen luottamus näkyykin aineistossamme vahvasti, se säröilee ja lopulta murtuu monin tavoin. Itse asiassa hiljaisen luottamus alkoi murentua jo silloin, kun pyysimme ihmisiä osallistumaan tutkimukseemme. Tutkimusasetelmamme herätti tietoisuuteen kysymyksen luottamuksesta; tuskin monikaan tutkimukseemme osallistuneista olisi alkanut pohtia luottamusta ainakaan kaikissa esimerkkikuvissa. Tutkimuksemme siis simuloi prosessia, jossa hiljainen luottamus alkaa vähitellen murentua. Teemahaastattelurunko ja haastattelujen esiin tuomat kehukset toivat haastattelun edetessä luottamuksen tematiikkaan uusia ulottuvuuksia ja sävyjä. Luottamuksen tutkiminen on ollut koko tämän prosessin hahmottamista.

Kysyttäessä kuvan luotettavuudesta haastateltavat alkoivat usein puhua *arvioivan luottamuksen* kehyksessä. Arvioivaan luottamukseen sisältyy tietoisien riskien ottaminen: kuva voi osoittautua väärennökseksi tai lavastetuksi. Kehyksessä ilmenee myös pohdintaa, perusteluja ja kritiikkiäkin kuvan uskottavuudesta. Nyt valokuva representaationa herää henkiin ja menettää rooliaan neutraalina, realistisena ikkunana todellisuuteen.

Representaation pohtimisen kautta myös sen esittämä todellisuus ja esittäjien motiivit kyseenalaistuvat: kuvataanko todellisuutta oikein? Onko kuvassa kysymys joidenkin tahojen propagandasta, halusta antaa todellisuudesta tietynlainen kuva tai vedota ihmisiin? Tässä kohdin arvioivan luottamuksen kehys menee lähelle epäilyksen kehystä, jossa luottamus kuvaan alkaa rapistua toden teolla.

Arvioivan luottamuksen kehyksessä heräsi eloon myös kysymys autenttisuudesta, jonka koettiin olevan uutiskuvan välttämätön ominaisuus. Haastatelluille uutiskuva näyttäytyi autenttisena, jos sitä voitiin pitää todisteena kuvaajan paikallaolosta ja siitä, ”mitä oli todella tapahtunut”. Autenttisuuden teeman kautta monet haastateltavat siis alkoivat omin käsittein pohtia niitä uutiskuvan ominaisuuksia, jotka hiljaisen luottamuksen kehyksessä hyväksyttiin itsestään selvinä.

Autenttisuus korostui erityisesti lukijan kuvia käsittelevässä puheessa. Lukijan itse ottamia kuvia pidettiin autenttisina muun muassa siksi, että ne tulevat institutionaalisen journalismin ulkopuolelta. Tämä havainto on tullut esiin muissakin tutkimuksissa. Muun muassa Coleman ja kumppanit (Coleman et al. 2009) raportoivat, kuinka heidän haastattelemansa ihmiset kaipaisivat ”suoraa” journalismia ilman ammattilaisten väliintuloa. Ajattelutavassa kaikuvat kansalaisjournalismin ideaalit, joissa kansalaiset itse tai yhdessä ammattilaisten kanssa tuottavat omista lähtökohdistaan juttuja ja ottavat näin paremmin haltuun elämäänsä koskettavaa julkisuutta. Internet ja sosiaalinen media ovat avanneet uusia mahdollisuuksia ideaalin toteutumiseksi tarjoamalla teknisen infrastruktuurin ”oman” julkisuuden rakentamiselle. Ne ovat ylimalkaan avanneet ihmisille uudenlaisen mahdollisuuden myös *arvioida* journalismia uusista näkökulmista. Toisaalta aineistossa esiintyi muutamia äänenpainoja, joissa korostui luottamus professionaaliseen toimintaan: ammattikuvaaja osaa homman paremmin. Toisin sanoen: lukijan kuvissa luottamus rakentui vahvasti autenttisuuden varaan, mutta samalla sen vastapainoksi asettui – tosin vähäisessä määrin – luottamus asiantuntijuuteen ja viime kädessä siis journalismin instituutioon.

Autenttisuus-teeman läsnäoloa aineistossa selittää osittain myös valokuvallisen representaation kulttuurinen asema, jossa valokuva yleisesti ymmärretään luonnon kaltaiseksi, automaattisesti syntyneeksi. Kirjallinen teksti on jo itsessään aina rakennettu ja jonkun tekemä.

Vaikka valokuvakin on aina jonkun ottama, se itsessään on joiltain osin inhimillisen toiminnan ulottumattomissa. Tästä kulttuurisesta asemasta kertoo vanha klisee: valokuvat eivät valehtele. Semioottisen ja erityisesti indeksisen luonteensa takia valokuva itsessään edustaa jotain ”autenttisempaa” kuin kirjoitettu teksti. Tästä valokuvan autenttisuudesta on etenkin luontokuvauksen parissa keskusteltu paljon, eikä siihen ole tässä mahdollista paneutua perusteellisemmin (ks. Suonpää 2002).

Autenttisuus liittyy myös kulttuuriseen murrokseen, jossa sen tavoittelusta on tullut yksi elämänpolitiikan (ks. Giddens 1992) muoto. Ihmiset hakevat autenttisia kokemuksia milloin luonnosta milloin erilaisista välittömän yhteisöllisyyden muodoista. Näin on mahdollista kompensoida monimutkaiseksi muuttuneen yhteiskunnan hajanaisuutta ja jo klassisen sosiologian tunnistamia merkityksettömyyden tunteita (ks. Lohman 1987). Luottamuksessa lukijan kuviin tulee siis esiin ideaali välittömästä yhteisöllisyydestä, jossa Giddensin kuvailemat abstraktit systeemit ovat purkautuneet ja korvautuneet esimoderneilla yhteisöllisyyden ja sosiaalisen vaihdon muodoilla. Lukijan ottama kuva on luotettava samalla tavoin kuin lähiruoka, jossa tuottajan ja kuluttajan välien etäisyys on mahdollisimman pieni.

Kontekstuaalisen luottamuksen kehys aktivoituu, kun uutiskuvia verrataan muihin kuvatyyppeihin, esimerkiksi mainos- tai taidekuviin. Tässä kehyksessä haastateltavat myös punnitsevat medioita uskottavuuden näkökulmasta: iltapäivälehtien ja ”juorulehtien” kuvien sanotaan olevan vähemmän uskottavia kuin päivälehtien. Aineistosta ilmenee myös se, että monet vastaajat ovat tietoisia suomalaisten ja ulkomaisten julkaisujen eroista. Suomalaiset mediat tulkitaan luotettavammiksi kuin ulkomaiset. Kotimaan uutiskuvista puhuttaessa selvästi hallitseva kehys on hiljainen luottamus, kun taas ulkomaan uutiskuvat herättävät enemmän keskustelua arvioivan ja kontekstuaalisen luottamuksen kehyksissä.

Kontekstuaalinen kehys myös dominoi vastaajien vertaillessa paperi- ja verkkolehtien uutiskuvien luotettavuutta. Paperi- ja verkkolehtien kuvien välille ei muodostu suurta eroa. Jossain määrin epäilyksen kehyksessä puhutaan enemmän verkkolehden kuvista, jolloin verkko nähdään uutena ja villinä julkaisuareenana. Valtaosassa haastatteluja uutiskuvat ovat kuitenkin yhtä luotettavia niin paperilla kuin verkossa,

oleellista on uutisen mediakonteksti eli sen tuottajan maine ja auktori-teetti uutislähteenä. Kontekstuaalisessa kehyksessä vastaajat siis irtoavat uutiskuvan (valokuvallisen representaation) sisäisestä logiikasta ja näkevät sen osana laajempaa mediakenttää ja julkisuutta. Yhtä kaikki, tässäkin kehyksessä haastateltavat luottavat uutisten kuviin, vaikka eri mediat arvotetaan eri tavoin.

Luottamussuhde muuttuu suuresti vasta *epäilyn kehyksen* myötä. Epäily kohdistui ennen kaikkea kuvan tapahtumien ja/tai valokuvallisen representaation todenperäisyyteen, ja sen ääripäänä ilmeni avoin epäluottamus. Kuvan tapahtuminen epäileminen siirtää luottamuksen problematiikan todellisuuteen itseensä, esimerkiksi tilanteiden lavastamiseen ja kuvauksen kohteiden valitsemiseen. Toisaalta epäilyksen kehys tuli selvästi esiin esimerkiksi Irakin sotaa käsittelevän, vahvasti muokatun kuvan yhteydessä. Nekin haastateltavat, jotka eivät huomanneet kuvaa kahden eri otoksen yhdistelmäksi, epäilivät sen luotettavuutta. Argumenttina oli tällöin se, että sotakuvilla pyritään usein ajamaan jonkun konfliktin osapuolen etua. Ne jotka huomasivat käsittelyn, osoittivat tietenkin suurta epäluottamusta ja puntaroivat kuvan poliittisia tarkoituksia.

Myös eettinen arviointi aktivoitui epäilyn kehyksessä. Haastateltavat punnitsivat esimerkiksi sitä, kuinka hyväksyttävää on, että satunnainen ohikulkija ottaa kännykkäkameralla kuvia autokolarin uhreista ja lähettää ne lehteen. Saammeko tänne enemmänkin kansalaispaparazzeja? Myös keskustelussa kuvankäsittelyn rajoista eettinen pohdinta nousi pintaan. Eräs haastateltava rinnasti uutiskuvan käsittelyn dopingiin. Jos doping sallitaan, voidaan olettaa, että kaikki urheilijat käyttävät suoritusta parantavia valmisteita. Jos rajoitukseton kuvan muokkaaminen sallitaan, voi lehtien lukija olettaa, että kaikki kuvat ovat muokattuja.

Luhmannin (1988) teoreettisesti luonnostelema erottelu hiljaisen ja arvioivan luottamuksen välillä tuli aineistossa esiin aivan spontaanisti. Kyseessä ei siis ollut teoreettisen luennan aineistosta esiin kutsuma jäsenitys. Voidaan hyvin sanoa, että luottamus uutiskuvaan muodostuu pääasiassa näiden kahden kehyksen kautta. Sen sijaan kontekstuaalinen luottamus sisältää jo kyseenalaistamista, joka sitten vahvistuu entisestään epäilyksen kehyksessä.

Epäilyksen kehyksen aktivoituminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että luottamus mediaan romahtaa täysin. Aineistossa näkyy se, että ihmiset ovat valmiita sietämään medialta jonkin verran pettymyksiä ja luottamuksen loukkauksia. Niin kutsuttuja juorulehtiä myös ostetaan ja luetaan, siitäkin huolimatta, ettei niitä pidetä kovin luotettavina. Yleisöt odottavat medialta ja myös uutisilta tiedonvälityksen lisäksi viihdettä (vrt. Coleman et al. 2009).

Tunteet ja luottamus

Luottamus on vain osittain kognitiivinen prosessi, tietoisien harkinnan tulos. Monen muun psyykkisen ilmiön tavoin myös luottamus ulottuu tiedostamattoman alueelle ja muotoutuu tunnesuhteiden kautta. Tämä pitää erityisesti paikkansa hiljaisen luottamuksen kehyksessä. Joku media saattaa vain tuntua luotettavammalta kuin toinen, eikä asian perustelemiseen tai reflektointiin ole tarvetta. Valokuva nyt vain on valokuva ja ainakin jollain tavoin uskollinen todellisuuden esittäjä. Luottamus sisältää uskomuksia, arvostuksia, tunteisiin perustuvia subjektiivisia ja kulttuurisia tulkintoja. Sama kuva voi herättää erilaisia tunteita ja ajatuksia eri henkilöissä ja myös sama henkilö voi tulkita samaa kuvaa eri tavalla eri tilanteissa.

Tunteita herättävä uutiskuva (kuva 3) inspiroi haastateltavamme vilkkaaseen ajatustenvaihtoon. Luottamuksen kehyksessä kuvan nostattamat surun tai hädän tunteet vahvistavat katsojalle, että kuvan tilanne on tosi. Tällöin katsoja puhuu kuvasta hiljaisen luottamuksen kehyksessä. Epäilyksen kehyksen yhteydessä tunteisiin vetoamisesta puhutaan puolestaan katsojan näkemyksiin vetoamisena, jopa propagandana. Epäilyksen yhteydessä kuvan välittämät tunneviestit siis rationalisoidaan epäluuloksi kuvan poliittisista tarkoituseristä. Toisaalta kun kuvan tarkoituserä kyseenalaistetaan, otetaan valokuvan totuudellisuus kuitenkin annettuna.

Tunnepitoisten kuvien paradoksaalinen kyky herättää yhtä aikaa luottamusta ja epäluottamusta kertoo siitä, ettei ihmisten luottamus journalistiseen kuvaan ja erityisesti uutiskuvaan ole vakaa ilmiö. Se voi vaihdella samallakin ihmisellä sen mukaan, millaisiin tiedostamattomiin tai tietoiisiin jäsennyksiin kuvan merkitykset kiinnittyvät. Tunteita he-

rättävän uutiskuvan vastaanotto vertautuu televisiodraamaan, joka voi yhtä aikaa olla uskottava ja epäuskottava. Ien Angin (1991) tunnetun käsitteksen mukaan televisiodraaman ei välttämättä tarvitse olla uskottava suhteessa todellisuuteen sinänsä. Draamassa voi olla täysin kuvitteellisia toimijoita – vaikkapa kyborgeja tai avaruusolioita – joilla ei ole vastinetta todellisuudessa. Tästä huolimatta draamassa voi olla täysin uskottavia tunteita, jotka puhuttelevat katsojaa. Ang (mt.) puhuukin kahdenlaisesta realismista. Empiirisessä realismissa on kyse siitä, kuinka uskottavasti esitys kuvaa todellisuutta. Emotionaalisessa realismissa kyse on siitä, miten hyvin esitys kykenee kiinnittymään katsojan tunnerekisteriin. Kun uutiskuvassa esitetään inhimillistä hätää, katsoja voi empaattisesti samastua siihen vaikka saattaakin epäillä kuvan todenperäisyyttä tai median tarkoituspäriä. Hän luottaa hiljaisesti omiin tunteisiinsa, ja tämä subjektiivinen luottamus siirtyy kuvan kvaliteetiksi.

Pohtimisen arvoinen asia on, kuinka paljon uutiskuvien vastaanottoon – ja myös niiden kuvaamiseen – on vaikuttanut televisiodraamojen läsnäolo julkisuudessa ja niiden muodostuminen eräänlaiseksi omaksi todellisuudekseen. Kuten tunnettua, sarjojen käännteistä saatetaan tehdä uutisia ikään kuin ne olisivat faktaa eikä fiktiota. Myös asiajournalismissa on fiktiota muistuttavia piirteitä (ks. esim. Lassila-Merisalo 2008) ja uutisista saattaa rakentua pitkiä draamallisia kaaria. Selkeä esimerkki tästä on talven 2010 vaalirahauutisointi, josta rakentui varsinainen sankareiden ja konnien kavalkadi. Aikaisemmissa tutkimuksissa on lisäksi huomattu, kuinka television visuaaliset ratkaisut ovat vaikuttaneet esimerkiksi iltapäivälehtien kuvankäyttöön (Herkman 2005). Sara Ahmed (2004) on puolestaan kirjoittanut tunteiden taloudesta, jolla hän viittaa tunteiden kierrätykseen kulttuuristen representaatioiden välityksellä. Uutiskuvat osallistuvat muiden mediakuvastojen ohella tähän kierrätykseen.

Myös Mervi Pantin mukaan tunteet ovat nykyjournalismissa enemmän läsnä kuin aiemmin. Puhutaan journalismin tunteellistumisesta. Journalismin ja tunteiden suhde on kuitenkin ongelmallinen, sillä historiallisesti journalismin ihanteet pohjaavat kriittisyyteen ja rationalismiin. Tunteellisuuden nähdään olevan ristiriidassa ennen kaikkea journalismin objektiivisuuden vaatimuksen kanssa. Tunteet yhdistetään myös markkinalogiikan tuottamaan viihteellisyyteen ja sensaa-

tiohakuisuuteen. Vielä monimutkaisemmaksi Pantin havainnon tekee tämän tutkimuksen tulos, jossa tunteet ovat siis sekä (kuva)journalismin luotettavuutta ylläpitävä että sitä murentava tekijä. Pantin mukaan tunteen ja tiedon vastakkainasettelua onkin alettu kyseenalaistaa ja pohditaan, onko tunteellisuutta mahdollista käyttää paremman journalismin tekemiseen. Tunteita puhuttelemalla journalismi voi rohkaista yleisöä osallistumaan. Esimerkiksi katastrofiuutisoinnin herättämä myötätunto voi kannustaa yhteiskunnalliseen osallistumiseen tai avustustoimintaan. (Pantti 2009, 193–194.)

Kuvankäsittelyn rajat

Lomaketutkimuksellamme luotasimme sitä, kuinka paljon yleisö sallii digitaalista kuvankäsittelyä uutiskuvissa. Näytimme vastaajille (N~140) kolmesta erilaista käsittelyesimerkkiä, jotka olivat samoja kuin Jenni Mäenpään (2008) journalismin ammattilaisille suunnatussa kyselyssä. Vertailimme tutkimusten jakaumia keskenään ja kysyimme myös, pitäisikö kuvankäsittelylle rakentaa jonkinlainen yleinen ohjeistus. Vastaajista suurin osa (60 %) kannatti ajatusta, että maahamme pitäisi luoda säännöstö uutiskuvien käsittelyä varten. Ylivoimainen enemmistö vastaajista (85 %) oli myös sitä mieltä, että uutiskuvan muokkaamisesta pitäisi aina tavalla tai toisella ilmoittaa lukijalle.

Varsinaisten jakaumien vertailu osoittaa, että sekä yleisö että journalismin ammattilaiset suhtautuivat tiukasti sellaiseen kuvankäsittelyyn, jossa indeksisyys murrettiin ja kuva koostettiin esimerkiksi kahdesta eri otoksesta. Yksikään journalisti ja yleisön edustajistakin vain joka kymmenes oli valmis hyväksymään käsittelyn, jossa henkilön pää ja ruumis yhdistettiin toisiinsa eri kuvista. Vaikka yleisön suhtautuminen uutiskuvien muokkaamiseen oli kriittistä, se ei ollut läheskään yhtä tiukkaa kuin journalisteilla. Näkevätkö journalistit siis digitaalisen muokkaamisen suurempana uhkana kuvan totuudelle ja sitä myötä journalismin luotettavuudelle kuin rivikansalaiset? Kyselyn jakaumien perusteella kysymykseen olisi houkuttelevaa vastata myönteisesti.

Journalistien ja yleisön kantojen vahvat erot selittyvät kuitenkin osittain sekä tutkimusasetelmaan että vastaajien taustoihin liittyvillä seikoilla. Journalisteille tehdyssä kyselyssä oli mukana useampia kuvatyyppe-

jä: uutiskuvan lisäksi myös kuvitus-, reportaasi ja featurekuvat. Monien kuvatyyppejen mukanaolo on saattanut vaikuttaa siten, että uutiskuvan normit ovat muotoutuneet erityisen tiukoiksi. Lisäksi journalisti vastasivat ammattilaisen asemasta käsin, joka tarkoittaa sitä, että vastauksissa heijastuvat vahvasti journalismin ideaalit mahdollisimman objektiivisesta uutistuotannosta. Maallikkovastaajien perusorientaatio oli erilainen ja heidän luotettavuuden arvioinnin kontekstinsa eettisesti vähemmän ”ladattu”. Näistä varauksista huolimatta jakaumien erot ovat sen verran merkittävät, että voidaan hyvin sanoa journalistien ja yleisön kuvankäsittelynormien eroavan toisistaan tämän tutkimuksen aineistossa.

Koska journalistit vaalivat kautta linjan kuvan koskemattomuutta yleisöä ankarammin, analyyttisesti tärkeään asemaan nousevat esimerkit, jossa yleisön kannat olivat journalisteja tiukemmat. Esimerkissä viisi (ks. s. 105) kuvan kohteet oli ”kaivettu esiin” vaalentamalla ihmisiä. Journalisteista 95 % oli valmis hyväksymään käsittelyn, yleisöstä 86 %. Yhdeksännessä esimerkissä (ks. s. 107) kuvan toinen henkilö on rajattu pois. Journalisteista 89 % hyväksyi käsittelyn, kun taas yleisön edustajista sen oli valmis hyväksymään 51 %.

Kummassakin esimerkissä kuvia on muokattu tavalla, joka on journalistisen kuvankäsittelyn arkea. Jenni Mäenpään tutkimuksessa kontrastin ja kirkkauden säätö oli kaikkein yleisin kuvan muokkaamisoperaatio suomalaisissa sanomalehdissä. Rajaus oli neljänneksi yleisin muokkaukseen. Voidaan siis hyvin sanoa, että kuville tehdyt muokkaukset ovat kuvajournalismin parissa laajasti hyväksytyjä toimenpiteitä, sen arkista leipää. (Mäenpää 2008, 76.) Tämä selittää journalistien korkeita hyväksymisprosentteja: he katsoivat kuvien muokkaamista ennen kaikkea *teknisen hyväksyttävyyden* rajoissa. Osa yleisöstäkin perusteli vapaakenttävastauksissaan rajausta ja vaalentamista normaalina kuvankäsittelytoimenpiteenä. Alhaisempi hyväksymisprosentti ja monet vapaakenttävastaukset kertovat kuitenkin myös siitä, että rajaustakaan ei pidä hyväksyä silloin, jos kuvan merkitykset muuttuvat ratkaisevasti.

Nämä kaksi esimerkkiä osoittavat sen, kuinka lukijat kykenevät punnitsemaan journalistisen käytännön itsestään selvinä pitämiä toimenpiteitä ennen kaikkea *kuvallisen merkityksen*, ei niinkään teknisen hyväksyttävyyden näkökulmasta. Esimerkit myös herättävät kysymyksen siitä, kuinka pitkälle journalismissa voidaan nojautua muokkaukseen, joka

teknisesti tapahtuu sääntöjen mukaan, mutta faktisesti muuttaa kuvan sisällön toiseksi. Onko tekninen hyväksyttävyyks kaapu, jolla hyvinkin ongelmalliset kuvan merkityksen muutokset voidaan pukea eettisesti hyväksyttävään muotoon?

Visuaalinen lukutaito

Tutkimuksemme kolmantena tehtävänä oli kartoittaa yleisön visuaalisista lukutaitoa, joka muodostaa osan laajempaa medialukutaitoa. Visuaalista lukutaitoa on määritelty hyvin monin eri tavoin, mutta yhteisenä piirteenä monille luonnehdinnoilla voi pitää sitä, että ne korostavat kuvallisten esitysten merkitysten tajua ja taitoa hahmottaa ne osaksi muita esityksiä, yhteiskuntaa ja kulttuuria (Seppänen 2007).

Kuten edellä on jo käynyt ilmi, uutiskuviin luotetaan hiljaisesti, ellei ole jotain erityistä syytä epäillä niiden luotettavuutta. Tunneperoiset ja esimerkiksi poliittisesti latautuneet kuvat kutsuvat muita kuvia herkemmin esiin epäluottamuksen tunteita. Tällöin ihmiset alkavat pohtia kuvan mahdollista tarkoitushakuisuutta ja uutismedioiden tapaa valita ja rajata näkökulmia. Tällaisen ajatteluprosessin käynnistyminen on yksi keskeinen osa visuaalista lukutaitoa, jossa kuvan merkitykset joutuvat vaakalaudalle ja kuvia aletaan pohtia rakennettuina esityksinä, ei suorina ikkunoina maailmaan. Merkitysten pohtiminen näkyy selvästi myös erilaisten kuvankäsittelytoimenpiteiden hyväksyttävyyttä luotaavassa määrällisessä aineistossamme. Käsittelyesimerkkien vapaakenttävuoksissa vastaajat pohtivan monin tavoin kuvien kulttuurisia ulottuvuuksia. Vastaajat olivat valmiit hyväksymään suhteellisen radikaalejakin kuvankäsittelyjä sillä ehdolla, etteivät kuvan merkitykset muutu.

Visuaalisesta lukutaidosta kertoo sekin, että lukijat osaavat vertailla eri medioita keskenään. Tämä tulee esiin erityisesti kontekstualisoivan luottamuksen kehyksessä, jossa haastateltavat laittavat suomalaisia tiedotusvälineitä järjestykseen. Kyse on tietenkin luotettavuuteen liittyvistä mielikuvista, eikä läheskään aina kovin perustelluista mielipiteistä. Siitä huolimatta kyky pohtia eri välineiden luotettavuutta on yksi visuaalisen lukutaidon ulottuvuus.

Suhteellisen moni haastatelluista tunnisti tai ainakin epäili Los Angeles Timesissa julkaistua kuvaa ”puliveivaukseksi”, kuten yksi haastatelluista

asian ilmaisi. Tällainen visuaalisen lukutaidon ulottuvuus liittyy taitoon nähdä valokuva rajattuna ja rakennettuna esityksenä todellisuudesta. Se liittyy kykyyn erotella valokuvan elementtejä, valoja, varjoja, heijastuksia, värisävyjä ja tunnistaa digitaalinen muokkaus. Tämän kaltainen visuaalinen lukutaito kytkeytyy myös haastatellun omiin kokemuksiin valokuvauksesta ja kuvien käsittelystä.

Visuaalisen lukutaidon yksi keskeinen komponentti on taito hahmottaa mediakuvastoista erilaisia visuaalisia järjestyksiä (Seppänen 2007), jotka tarkoittavat kuvastoissa olevia merkityksellisiä säännönmukaisuuksia ja rakenteita. Niitä ovat esimerkiksi etnisyyteen, sukupuoleen tai valtaan liittyvät kuvan piirteet. Tällöin nousevat merkityksellisiksi esimerkiksi sellaiset kysymykset, kuin millainen näkyvyys eri yhteiskunnallisilla ryhmillä ja eri sukupuolilla, miten johtavassa asemassa olevat henkilöt esitetään tai millaisia kuvastoja esimerkiksi nyt sodasta nostetaan esiin. Tällaista laajempaa, kuvien yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen merkitykseen pureutuvaa pohdintaa näkyy aineistossa esimerkkikuvien tulkinnoissa. Valitsemissamme esimerkeissä eli Helsingin Sanomien (kuva 3) ja Los Angeles Timesin (kuva 4) uutiskuvien vastaanotossa tulee esiin ulkomaanuutisointiin liittyvä vallan tematiikka. Yleisö on lähes yksinomaan median esittämän tiedon varassa siitä, mitä kaukana Kaakkois-Aasiassa tai Palestiinassa tapahtuu. Vastaajat ilmaisevat olevansa tietoisia sotautuisoinnin poliittisuudesta ja median osallisuudesta, ja tästä syystä kyseiset ulkomaanuutiskuvat herättävät epäilystä sekä kriittistä keskustelua luottamuksesta. Haastateltavien visuaalisesta lukutaidosta kertoo se, että he tunnistavat uutiskuvien olevan valintoja. Haastateltavat kysyvät, miksi Gazan pommituksista kertovaan uutiseen on valittu pieni surusilmäinen lapsi, joka vetoaa sydäntä särkevästi lukijan myötätuntoon. He kyseenalaistavat tämän valinnan, ja sen miten kyseinen uutiskuva osallistuu poliittisten valta-asetelmien oikeuttamiseen ja rakentamiseen.

Tutkimuksemme antaa vahvaa näyttöä siitä, että lukijoiden visuaalinen lukutaito eli kyky problematisoida kuvan merkityksiä kontekstuaalisesti osana journalismia ja visuaalista kulttuuria on kohtuullisen hyvissä kantimissa. Ihmiset osaavat uuttaa – usein myös omaa tulkintaansa pohtien – kuvista olennaisia merkityksiä. Hiljaisen luottamuksen kehyksen vahvuus aineistossamme nostaa kuitenkin esiin varsinainen

ongelman: vaikka lukijoilla onkin visuaalista lukutaitoa, se on resurssi, jota käytetään säästeliäästi. Kun hiljainen luottamus uutiskuviin on vankka, visuaalinen lukutaito ja samalla kriittinen suhde mediaan odottavat aktivoitumistaan. Visuaaliselle lukutaidolle ratkaisevaa onkin se, milloin ja miten tämä aktivoituminen tapahtuu.

Lähteet

- Ahmed, Sara** (2004). *The Cultural Politics of Emotion*. New York: Routledge.
- Allan, Stuart** (2005). Hidden in plain sight – journalism's critical issues. Teoksessa: Allan, Stuart (toim.) *Journalism: Critical Issues*. New York: Open University Press, 1–15.
- Ang, Ien** (1991). *Watching Dallas. Soap Opera and the Melodramatic Imagination*. London & New York: Routledge.
- Borg, Sami** (2007). Suomalaisten luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin. Teoksessa Borg, Sami & Ketola, Kimmo & Kääriäinen, Kimmo & Niemelä, Kati & Suhonen, Pertti (toim.) *Uskonto, arvot ja instituutiot. Suomalaiset World Values -tutkimuksissa 1981–2005* Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 4, 9–27
- Coleman, Stephen & Scott, Anthony & Morrison David E.** (2009). *Public Trust in the News. A constructivist study of the social life of the news*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism. http://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/fileadmin/documents/Publications/Public_Trust_in_the_News.pdf . Katsottu 4.3.2010.
- Giddens, Anthony** (1991). *The consequences of modernity*. London: Polity Press.
- Giddens, Anthony** (1992). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Hardin, Russell** (2002). *Trust and Trustworthiness*. New York: Russell Sage Foundation.
- Harper, Douglas** (2002). Talking about pictures: a case for photo-elicitation. *Visual Studies* 17/1, 13–26.

- Herkman, Juha** (2005). Kaupallisen television ja iltapäivälehtien avoliitto. Median markkinoituminen ja televisioituminen. Tampere: Vastapaino.
- Huang, Edgar S.** (2001). Readers' perception of digital alteration in photojournalism. *Journalism & Communication Monographs*, 2001/3, Association for Education in Journalism & Mass Communication, 147–182.
- Ilmonen, Kaj & Jokinen, Kimmo** (2002). *Luottamus modernissa maailmassa*. Jyväskylä: Sophi.
- Karppinen, Kari & Jääsaari, Johanna** (2007). *Suomalaisten käsityksiä mediasta ja vallasta*. <http://www.hssaatio.fi/pdf/SurveyValta.pdf>. Luettu 30.11.2009.
- Karvonen, Erkki** (2000). Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen. *Tiedotustutkimus* 2/2000, 78–84.
- Knowles, Caroline & Sweetman, Paul** (2004). *Picturing the Social Landscape: Visual Methods and the Sociological Imagination*. London: Routledge.
- Kohring, Matthias & Jörg Matthes** (2007). Trust in News Media. Development and validation of a multidimensional scale. *Communication Research* 34:2, 231–252.
- Lassila-Merisalo, Maria** (2008). *Faktan ja fiction rajamailla. Kaunokirjallisen journalismin poetiikka suomalaisissa aikakauslehdissä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lohman, Georg** (1987). Georg Simmel yhteiskunnallista indifferenssiä purkamassa. *Sosiologia* 24:2, 83–96.
- Luhmann, Niklas** (1988). Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives. Teoksessa Diego Gambetta (toim.): *Trust. Making and breaking cooperative relations*. Oxford: Blackwell, ss. 94–107.
- Luhtakallio, Eeva** (2005). Kehysanalyysi mediakuvien sukupuolirepresentaatioiden tutkimuksessa. *Sosiologia* 3/2005, 189–205.
- Matikainen, Janne** (2009). *Sosiaalisen ja perinteisen median rajalla*. Viestinnän laitoksen tutkimusraportteja 3/2009. Viestinnän tutkimuskeskus CRC, Helsingin yliopisto.
- Marková, Ivana, Linell, Per & Gillespie, Alex** (2008). Trust and Distrust in Society. Teoksessa Marková, I. & Gillespie, A. (toim.) *Trust & Distrust. Sociocultural Perspectives*. USA: Information Age.

- Misztal, Barbara** (1996). *Trust in modern societies. The search for the bases of social order*. Cambridge, UK: Polity.
- Mäenpää, Jenni** (2008). *Muokkausta ja manipulaatiota. Digitaalisen kuvankäsittelyn käytännöt suomalaisissa sanoma- ja aikakauslehdissä*. Tampere: Tampere University Press.
- Mäenpää, Jenni & Seppänen, Janne** (2010). Imaginary Darkroom. Digital editing as a strategic ritual. *Journalism Practice* (tulossa).
- Offe, Claus** (1999). How Can We Trust Our Fellow Citizens. Teoksessa Mark E. Warren (ed.) *Democracy & Trust*. Cambridge: Cambridge University Press, 42–87.
- Pantti, Mervi & Bakker, Piet** (2009). Misfortunes, Sunsets and Memories: Non-professional Images in Dutch News Media. *International Journal of Cultural Studies* 12(5), 1–19.
- Pantti, Mervi** (2009). Tunteellisempaa journalismia. Teoksessa Väliverronen, Esa (toim.) *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 193–206.
- Puroila, Anna-Maija** (2002). *Kohtaamisia päiväkotiarjessa – kehysanalyttinen näkökulma varhaiskasvatustyöhön*. Oulu: Oulun yliopisto. <http://herkules.oulu.fi/isbn9514266501/html/c299.html#AEN301>
- Rose, Gillian** (2007). *Visual Methodologies*. London: Sage.
- Seppänen, Janne** (2007). *Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa*. Tampere: Vastapaino (5. painos).
- Seppänen, Janne** (2005). *Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvan tutkijalle*. Tampere: Vastapaino.
- Sumiala, Johanna** (2010). Median rituaalit. Johdatus media-antropologiaan. Tampere: Vastapaino.
- Suonpää, Juha** (2002). Petokuvan raadollisuus. Luontokuvan yhteiskunnallisten merkitysten metsästyks. Tampere: Vastapaino.
- The PEW Research Center for The People & the Press** (2009). *Public Evaluations of the News Media: 1985–2009. Press Accuracy Rating Hits Two Decade Low*. <http://www.people-press.org>
- Tsfati, Yariv & Cappella, Joseph N.** (2003). Do people watch what they do not trust? Exploring the association between news media scepticism and exposure. *Communication Research* 30, 504–529.

- Tsfati, Yariv & Cappella, Joseph N.** (2005). Why do people watch news they do not trust: Need for cognition as a moderator in the association between news media scepticism and exposure. *Media Psychology* 7, 251–272.
- Törrönen, Jukka** (2001). Haastattelemisen virikkeillä: Virike johtolankana, pienoismaailmana ja/tai provosoijana. *Sociologia* 3/2001, 205–217.
- Väliverronen, Esa** (1996). *Ympäristöuhkan anatomia*. Tampere: Vastapaino.
- Väliverronen, Esa** (2009). Journalismi kriisissä? Teoksessa Väliverronen, Esa (toim.) *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 13–31.
- Zelizer, Barbie** (2005). Journalism through the Camera's Eye. Teoksessa: Allan, Stuart (toim.) *Journalism: Critical Issues*. New York: Open University Press, 167–176.

Sähköiset lähteet:

- Iltasanomat Online.** Nettikyselyarkisto: Luotatko uutiskuviin? <http://www.iltasanomat.fi/arkisto/default.asp?alue=nettikyselyt&id=11595> Katsottu 10.8.2007.
- STT** (2010). <http://www.stt.fi/fi/tyylikirja/yleista/> Katsottu 15.1.2010.
- Aamulehti** (2010). Aamulehden arvot: www.aamulehti.fi Katsottu 15.1.2010.
- Levikintarkastus** (2008). <http://toplistat.blogsome.com/2008/09/28/levikiltaan-suurimmat-sanomalehdet-suomessa/> 28.9.2008. Katsottu 8.5.2009.

LIITE 1

Tietoja haastatteluista

Haastatteluiden ajankohta: touko–syyskuu 2009

Haastatteluiden kesto: 35–65 minuuttia, keskimäärin 45 min.

Haastateltavat (N=30):

- V1 – mies, 56 v., Helsinki
- V2 – nainen, 38 v., Helsinki
- V3 – nainen, 38 v., Helsinki
- V4 – mies, 46 v., Helsinki
- V5 – nainen, 38 v., Helsinki
- V6 – nainen, 38 v., Helsinki
- V7 – nainen 53 v., Helsinki
- V8 – mies, 40 v., Helsinki
- V9 – mies, 41 v., Helsinki
- V10 – nainen, 23 v., Tampere
- V11 – nainen, 15 v., Helsinki
- V12 – mies, 38 v., Helsinki)
- V13 – nainen, 38 v., Jyväskylä
- V14 – mies, 45 v., Jyväskylä
- V15 – mies, 24 v., Helsinki
- V16 – mies, 24 v., Helsinki
- V17 – mies, 62 v., Tampere
- V18 – nainen, 61 v., Tampere
- V19 – nainen, 58 v., Tampere
- V20 – mies, 15 v., Espoo
- V21 – nainen, 48 v., Helsinki
- V22 – nainen, 53 v., Jyväskylä
- V23 – nainen, 20 v., Jyväskylä
- V24 – nainen, 62 v., Jyväskylä
- V25 – mies, 64 v., Jyväskylä
- V26 – mies, 22 v., Tampere

V27 – mies, 33 v., Tampere

V28 – nainen, 24 v., Tampere

V29 – mies, 23 v., Tampere

V30 – mies, 35 v., Tampere

Sukupuolijakauma (N 30):

Naisia 15

Miehiä 15

Ikäjakauma:

15–64 vuotta

Kotipaikka:

Pääkaupunkiseutu 15

Jyväskylä 6

Tampere 9

Mitä sanomalehtiä haastateltavat ilmoittivat lukevansa paperilla tai verkossa:

Aamulehti (5) /verkko (1), Etelä-Suomen Sanomat verkko (1), Metro (10)
Vartti (4), Iltalehti (10) / verkko (9), Ilta-Sanomat (10) / verkko (8),
Helsingin Sanomat (19) / verkko (5), Uusi Suomi verkko (2), BBC verkko
(1), CNN verkko (1), MTV3 verkko (2), YLE verkko (1), Hufvudstadsbladet
(2), Hirvensalmen Sanomat (1), Kauppalehti (2), Kansan Uutiset (2),
Keskisuomalainen (6) / verkko (1), Kirkkonummen Sanomat (1), Lapin Kansa
(1), Länsi-Savo (1), Länsiväylä (1), Satakunnan työ (1), Suur-Jyväskylän lehti
(1), Tiedonantaja (1), Åbo Underrättelser (1), Tori (1), Pirkanmaan sanomat
(3), Tamperelainen (2).

LIITE 2

Haastattelurunko

Taustatiedot

- nimi
- puhelin ja sähköposti
- ammatti
- koulutus (tutkinto)
- ikä
- sopiiko, että nimesi julkistetaan haastateltavien listassa?
- mitä lehtiä yleensä luet paperilla ja/tai verkossa?

1. Uutiskuvien merkitys

Katsotko yleensä uutisten kuvia lehdissä tai verkossa? Millaisia ne sinusta ovat?

Mikä merkitys sinusta on uutisten kuvilla? (Jos näet esim. uutisen, jossa ei ole kuvaa ja toisen uutisen, jossa on kuva).

esim. onko niiden tarkoitus välittää tietoa vai tunnetta?

mikä sinusta on uutiskuvan tärkein tehtävä?

2. Uutiskuvien luotettavuus – yleisesti

Uskotko, että lehtien ja verkkolehtien uutiskuvat ovat yleensä luotettavia?

Voitko kuvitella sellaista tilannetta, että jossa ryhtyisit epäilemään uutiskuvan luotettavuutta?

3. Paperi vs. verkko

Mitä ajattelet Internetissä julkaistujen uutiskuvien luotettavuudesta?

Onko paperilla tai verkossa julkaistujen uutiskuvien luotettavuudessa eroa?

4. Lukijan kuva

Uutiskuvat ovat useimmiten ammattikuvaajien ottamia. Nykyisin on yleistä, että lehdissä julkaistaan myös lukijoiden ottamia uutiskuvia. Mitä ajattelet lukijoiden ottamien kuvien luotettavuudesta?

5. Uutiskuvien luotettavuus – virikekuvien yhteydessä

a) Näytetään pelkkä kuva irtileikattuna yhteydestään

Tulkinta

Mitä ajatuksia ja tunteita kuvasta nousee mieleen?

Mihin yhteyteen oletat, että kuva liittyy?

Luottamus

Onko kuva uskottava tai luotettava? Mikä siitä tekee luotettavan?

Onko tämä valokuva itsessään luotettava?

Mitä pidät tämän lehden luotettavuudesta?

b) Näytetään kuvan konteksti eli artikkelikokonaisuus ja lehden sivu

Tulkinta

Mitä ajatuksia tai tunteita nyt nousee mieleen?

Mikä on kuvan merkitys uutisen sisällön kannalta?

Muuttuuko kuvan merkitys kun näet koko jutun otsikon ja tekstien kanssa?

Luottamus

Onko kuva uskottava tai luotettava? Mikä siitä tekee luotettavan?

c) Käsitelty kuva (Los Angeles Times, sotilas):

näytetään 1. pelkkä kuva, 2. kontekstin kanssa, 3. näytetään mistä alkuperäisistä kuvista ko. uutiskuva on koottu

[samat kysymykset (tulkinta + luottamus) kuin edellä]

Millaisia tunteita ja ajatuksia herää, kun olet saanut tietää, että kuvaa on muokattu?

6. Kuvankäsittelyn rajat

Mitä mieltä olet ylipäättään kuvien käsittelystä?

Pitäisikö lukijoille kertoa, jos uutiskuvia on käsitelty? Millä tavalla?

LIITE 3

Haastatteluiden virikekuvat

Virikekuvia valittiin kymmenen levikin (Levikintarkastus oy 2008) perusteella suurimman suomalaisen sanomalehden joukosta sekä muutamasta kansainvälisestä englanninkielisestä lehdestä. Uutiskuvien valinnassa kiinnitettiin myös huomiota, että kuvat edustavat erilaisia uutisaiheita. Uutisia oli seuraavista aihealueista: ulkomaa, kotimaa, kaupunki/alue, politiikka, talous, kulttuuri/viihde ja vapaa-aika. Lisäksi mukana oli kaksi lukijan ottamaa kuvaa sekä yksi käsitelty kuva.

Analyysissä viitatut virikekuvat:

- Kuva 1: "Raahelaismies kuoli kolmen auton kolarissa." Lukijan kuva, Ilta-Sanomat Online, 31.12.2007. (s. 66)
- Kuva 2: "Raju kolari Kehä I:llä. Auto lensi peräänajossa katolleen." Lukijan ottama kuva, Metro, 27.5.2009. (s. 66)
- Kuva 3: "Gazan pommitus uhkaa syyttää myös Länsirannan." Kuva: Ibraheem Abu Mustafa / Reuters, Helsingin Sanomat 30.12.2008. (s. 78)
- Kuva 4: "Panic and Human Shields in Basra." Kuva: Brian Walski, Los Angeles Times, 31.3.2003 (käsitelty kuva). (s. 86)

Muut haastatteluissa käytetyt virikekuvat:

- "Aivan kuin Pekka-Eric." Kuva: Matti Saari (You Tube), Iltalehti, 24.9.2008.
- "At least 14 children killed in Gaza terror as Israel defies demands for a ceasefire", "Sleeping dolls". Kuva: AP, Mail Online 6.1.2009.
- "G20 kokous: Aika velikultia Lontoon ryhmäkuvassa. Rikkaat avasivat kukkaronsa" Kuva: Stefan Rousseau/AP. Aamulehti, 4.4.2009.
- "Kouluruokaan kaivataan enemmän vaihtelua." Kuva: Tiina Mutila. Keskisuomalainen Online, 13.8.2008.
- "Michael Monroe ja Andy McCoy hautasivat Hanoi Rocksia tyylikkäästi." Kuva: Outi Pyhäranta/HS. Helsingin Sanomat, 14.4.2009.
- "Ostospaikalla on väliä." Kuva: Mirja Koivisto. Maaseudun tulevaisuus, 18.5.2009.

- "Sikainfluenssarokotetta testataan Kuopiossakin." Arkistokuva: Olli Herranen, Savon Sanomat (verkko), 29.7.2009.
- "Ulkoministerit Clinton ja Stubb vaihtoivat kännykkänumeroita." Kuva: AFP/Mandel Ngan. Turun Sanomat, 12.5.2009.
- "WHO: Sikainfluenssaan sairastunut yli 1 100." Kuva: AFP/Luis Rabayo. Kaleva.plus.ulkomaat.

LIITE 4

Yleisön mielipidekysely digitaalisesta kuvankäsittelystä uutiskuvissa

I Vastaajan tiedot

1. Sukupuoli: mies / nainen

2. Ikä: alle 30 / 30–39 / 40–49 / yli 50

3. Ammatti

4. Koulutustaso:

Perus- tai kansakoulu

Lukio

Ammattioppilaitos (myös opintotasoinen)

Ammattikorkeakoulu

Korkeakoulu tai yliopisto

5. Onko sinulla kuvajournalistista koulutusta? Mitä?

6. Työskenteletkö tai oletko työskennellyt journalismin alalla?

Kyllä / En

Jos vastasit kyllä, millaisissa tehtävissä?

7. Mitä joukkoviestimiä käytät?

sanomalehdet

päivittäin / silloin tällöin / en ollenkaan

aikakauslehdet

päivittäin / silloin tällöin / en ollenkaan

televisio

päivittäin / silloin tällöin / en ollenkaan

internet

päivittäin / silloin tällöin / en ollenkaan

radio

päivittäin / silloin tällöin / en ollenkaan

muu

päivittäin / silloin tällöin / en ollenkaan

II Kuvankäsittelyn tuntemus ja käyttö

8. Käytätkö tietokonetta työssäsi ja/tai vapaa-aikana?
Päivittäin / Silloin tällöin / En ollenkaan
9. Oletko perehtynyt digitaaliseen kuvan käsittelyyn?
Kyllä / En
10. Miten hyvin hallitset kuvankäsittelytekniikan?
Erittäin hyvin / Hyvin / Tyydyttävästi / En ollenkaan

III Uutiskuvaparit

Seuraavaksi tarkoituksena on etsiä kuvankäsittelyn rajoja kuvaparien avulla. Kaikki kuvat jäljittelevät uutisten yhteydessä julkaistavia kuvia.

Kuvista ensimmäinen on käsittelemätön ja toinen käsitelty. Tehty muutos kerrotaan myös sanallisesti jokaisen kuvaparin otsikossa. Kuvaesimerkkien erot ovat näkyviä ja osin kärjistettyjä, koska niiden tarkoituksena on havainnollistaa muutoksia mahdollisimman selkeästi.

Miten sinä lehtien tai internetsivustojen uutisten lukijana suhtautuisit seuraavanlaisiin kuvankäsittelyihin?

Sisällölliset muutokset

11. Kuvasta on poistettu taka-alalla olevat ihmiset.
Hyväksytkö tämän muutoksen uutiskuvassa? Kyllä / En
11.1. Halutessasi voit perustella vastauksesi tässä.
12. Kuvan keskiosasta on poistettu "ilmaa" niin, että kohteet tulevat lähemmäksi toisiaan.
Hyväksytkö tämän muutoksen uutiskuvassa? Kyllä / En
12.1. Halutessasi voit perustella vastauksesi tässä.
13. Kuvasta on poistettu kaupalliset tuotemerkit: Applen logo ja Coca-Cola-tölkki.
Hyväksytkö tämän muutoksen uutiskuvassa? Kyllä / En

13.1. Halutessasi voit perustella vastauksesi tässä.

14. Kuvaan on lisätty autoja yhdistämällä useita eri kuvia.

Hyväksytkö tämän muutoksen uutiskuvassa? Kyllä / En

14.1. Halutessasi voit perustella vastauksesi tässä.

Tekniset muutokset

15. Kuvan kohteet on "kaivettu esiin" vaalentamalla ihmisiä.

Hyväksytkö tämän muutoksen uutiskuvassa? Kyllä / En

15.1. Halutessasi voit perustella vastauksesi tässä.

16. Ihon epätasaisuudet ja tummat silmänaluset on korjattu pehmentämällä. Ihon, silmien, huulten ja hiusten väriä on korostettu ja häiritsevät hiussuortuvat on poistettu.

Hyväksytkö tämän muutoksen uutiskuvassa? Kyllä / En

16.1. Halutessasi voit perustella vastauksesi tässä.

17. Kuvan levoton tausta on sumennettu.

Hyväksytkö tämän muutoksen uutiskuvassa? Kyllä / En

17.1. Halutessasi voit perustella vastauksesi tässä.

18. Taustan väri on muutettu.

Hyväksytkö tämän muutoksen uutiskuvassa? Kyllä / En

18.1. Halutessasi voit perustella vastauksesi tässä.

19. Toinen henkilö on rajattu pois kuvasta ja vaakakuvasta on tehty pystykuva.

Hyväksytkö tämän muutoksen uutiskuvassa? Kyllä / En

19.1. Halutessasi voit perustella vastauksesi tässä.

Yhdistelmä kuvat

20. Eri aikaan kuvatut henkilöt on yhdistetty samaan kuvaan.

Hyväksytkö tämän muutoksen uutiskuvassa? Kyllä / En

20.1. Halutessasi voit perustella vastauksesi tässä.

21. Kuva on rakennettu uudestaan sijoittamalla kaksi henkilöä uudelleen samaan kuvaan.

Hyväksytkö tämän muutoksen uutiskuvassa? Kyllä / En

21.1. Halutessasi voit perustella vastauksesi tässä.

22. Kuvattavan pää ja vartalo on yhdistetty eri kuvista.

Hyväksytkö tämän muutoksen uutiskuvassa? Kyllä / En

22.1. Halutessasi voit perustella vastauksesi tässä.

23. Kuvaan on yhdistetty graafinen elementti.

Hyväksytkö tämän muutoksen uutiskuvassa? Kyllä / En

23.1. Halutessasi voit perustella vastauksesi tässä.

IV Kuvankäsittelyn käytännöt

24. Tulisiko lehden mielestäsi kertoa lukijoille, jos kuvaa on käsitelty tai muokattu?

Kyllä / Ei / En tiedä

25. Millaisesta kuvankäsittelystä pitäisi omasta mielestäsi kertoa lukijoille?

26. Painetuissa ja sähköisissä lehdissä julkaistaan nykyisin ammattivalokuvaajien kuvien lisäksi lukijoiden ottamia kuvia. Ovatko lukijoiden ottamat kuvat mielestäsi luotettavia?

Täysin / Useimmiten / Jossain määrin / Eivät ollenkaan / En tiedä

26.1. Halutessasi voit perustella vastauksesi tässä.

30. Pitäisikö Suomeen mielestäsi luoda yhteinen säännöstö kuvankäsittelystä?

Kyllä / Ei / En tiedä

30.1. Halutessasi voit perustella vastauksesi tässä.

Sana on vapaa

Kerro tutkimuksen aihepiiristä heränneitä ajatuksia tai anna palautetta tutkimuksen tekijöille.